

EIROPAS PADOME*TULKOJUMS LATVIEŠU VALODĀ*

Strasbūra, 2013. gada 18. jūnijs

ACFC/OP/II(2013)001

VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS PAR NACIONĀLO MINORITĀŠU AIZSARDZĪBU
KONSULTATĪVĀ KOMITEJA

**Otrais viedoklis par Latviju,
pieņemts 2013. gada 18. jūnijā**

KOPSAVILKUMS

Latvija turpina veltīt uzmanību mazākumtautību aizsardzībai un sniedz ievērojamu atbalstu nacionālo minoritāšu kopienu kultūras pasākumiem. Valsts turpina finansēt mazākumtautību valodu apguvi, tostarp pirmsskolas izglītības iestādēs. Kopš pirmā monitoringa cikla latviešu valodas prasme mazākumtautību kopienās ir ievērojami uzlabojusies.

Pēdējos gados diskusijās sabiedrībā par nacionālajām minoritātēm viedokļi ir kļuvuši polarizētāki. Diskusijas par mazākumtautību tiesībām, īpaši valodu tiesībām, bieži saistītas ar jautājumiem par lojalitāti valstij un vēlmi vai nevēlēšanos integrēties, kas traucē nodrošināt sabiedrības saliedēšanos. Nepilsoņu skaits joprojām ir augsts, un ir jāveic noteikti pasākumi, lai aktīvi veicinātu un sekmētu naturalizāciju.

2011. gada oktobrī apstiprinātajās Integrācijas pamatnostādnēs tika ieviests jēdziens “valstsnācija”, to attiecinot uz etniskajiem latviešiem un līviem, kas ir ietverts arī nesenajos Pilsonības likuma grozījumos. Nacionālās minoritātes uzskata, ka atšķirīgie noteikumi dažādām kopienām, kas balstīti vienīgi uz etnisko piederību, ir etnocentriski un diskriminējoši, un ir radījuši spriedzi sabiedrībā. Valsts valodas likums turpina ierobežot mazākumtautību valodu lietošanu, savukārt Valsts valodas centrs stingri uzrauga, lai oficiālā saziņa notiktu latviešu valodā un valodas prasmju līmenis aizvien lielākā skaitā valsts un privātā sektora profesiju atbilstu noteiktajām normām. Pēc tam, kad 2011. gada sākumā Kultūras ministrija pārņēma funkcijas no speciālās valsts iestādes mazākumtautību tiesību aizsardzības jautājumos, uzmanība nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzībai centrālā līmenī ir mazinājusies. Ievērojama daļa mazākumtautību iedzīvotāju nepilsoņa statusa dēļ vēl joprojām nevar piedalīties pašvaldību vēlēšanās un ieņemt valsts sektora amatus. Joprojām pastāv ievērojamas nodarbinātības atšķirības starp etniskajiem latviešiem un citām kopienām un nevienlīdzīga mazākumtautībām piederību personu piekļuve sociālajiem pakalpojumiem.

SATURS

I GALVENIE SECINĀJUMI	4
Monitoringa gaita	4
Vispārīgais tiesiskais un institucionālais ietvars	4
Pilnīgas un efektīvas līdztiesības veicināšana	4
Cīņa pret diskrimināciju un iecietības veicināšana	5
Atbalsts mazākumtautību kultūru un plašsaziņas līdzekļu attīstībai	5
Valodu tiesības	6
Tiesības uz izglītību	6
Efektīva līdzdalība sabiedriskajā dzīvē	7
II SECINĀJUMI PA PANTIEM	8
Vispārējās konvencijas 3. pants	8
Vispārējās konvencijas 4. pants	10
Vispārējās konvencijas 5. pants	17
Vispārējās konvencijas 6. pants	19
Vispārējās konvencijas 9. pants	24
Vispārējās konvencijas 10. pants	26
Vispārējās konvencijas 11. pants	30
Vispārējās konvencijas 12. pants	32
Vispārējās konvencijas 14. pants	35
Vispārējās konvencijas 15. pants	38
Vispārējās konvencijas 17. un 18. pants	43
III NOSLĒGUMA PIEZĪMES	45
Pozitīvi uzlabojumi	45
Problēmjasautājumi	46
Rekomendācijas	47

VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS PAR NACIONĀLO MINORITĀŠU AIZSARDZĪBU KONSULTATĪVĀ KOMITEJA

OTRAIS VIEDOKLIS PAR LATVIJU

1. Konsultatīvā komiteja pieņēma šo viedokli 2013. gada 18. jūnijā saskaņā ar Vispārējās konvencijas 26. panta 1. punktu un Ministru komitejas rezolūcijas (97)10 23. pantu. Secinājumi balstās uz 2012. gada 3. septembrī saņemtajā Nacionālajā ziņojumā (turpmāk – Nacionālais ziņojums) ietvertu un citos rakstveida avotos un Konsultatīvās komitejas vizītes laikā iegūto informāciju, tiekoties ar valsts un nevalstisko organizāciju pārstāvjiem Rīgā un Rēzeknē no 2013. gada 25. līdz 27. oktobrim
2. I daļā ir sniegti Konsultatīvās komitejas galvenie secinājumi par galvenajām problēmām attiecībā uz Vispārējās konvencijas īstenošanu Latvijā. Secinājumi par Vispārējās konvencijas aspektiem, kuros Konsultatīvā komiteja saskata būtiskas problēmas, sīkāk pa pantiem raksturoti II daļā.
3. Abas daļas sniedz plašu novērtējumu par sasniegto salīdzinājumā ar Vispārējās konvencijas pirmā monitoringa cikla secinājumiem, kas ietverti Konsultatīvās komitejas 2008. gada 9. oktobrī pieņemtajā pirmajā viedoklī par Latviju un Ministru komitejas 2011. gada 30. martā pieņemtajā attiecīgajā rezolūcijā.
4. III daļā iekļautās noslēguma piezīmes varētu kalpot par pamatu Ministru komitejas turpmākiem secinājumiem par Latviju un rekomendācijām.
5. Konsultatīva komiteja vēlas turpināt dialogu ar Latvijas valsts iestādēm, nacionālo minoritāšu pārstāvjiem un citiem, kas iesaistīti Vispārējās konvencijas īstenošanā. Lai veicinātu iekļaujošu un caurskatāmu procesu, Konsultatīvā komiteja valsts iestādēm stingri iesaka pēc šī viedokļa saņemšanas to publiskot.
6. Konsultatīvā komiteja vēlas arī vērst dalībvalstu uzmanību uz to, ka 2009. gada 16. aprīlī Ministru komiteja pieņēma jaunus noteikumus par Konsultatīvās komitejas viedokli un citu monitoringa dokumentu publicēšanu, lai palielinātu caurskatāmību un jau agrīnā stadijā informētu visas iesaistītās puses par monitoringa laikā iegūtajiem secinājumiem (skatīt rezolūciju CM/RES(2009)3, ar ko groza rezolūciju (97)10 par monitoringa nosacījumiem, kas paredzēti Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 24. - 26. pantā).

I GALVENIE SECINĀJUMI

Monitoringa gaita

7. Konsultatīvā komiteja atzinīgi novērtē Latvijas iestāžu konstruktīvo pieeju otrā monitoringa cikla laikā. Lai gan diemžēl pēc pirmā viedokļa par Latviju 2008. gada oktobrī vai Ministru komitejas rezolūcijas pieņemšanas 2011. gada martā netika organizēts izvērtēšanas pasākums, viedoklis tika iztulkots latviešu valodā un valdības komentāri atspoguļo pieņemto secinājumu sīku analīzi un apņēmību rīkoties. 2012. gada septembrī iesniegtajā otrajā Nacionālajā ziņojumā informācija bija ļoti plaša. Konsultatīvā komiteja tomēr pauž nožēlu par to, ka tā sagatavošanas laikā, šķiet, nebija veiktas pietiekami pilnīgas vai efektīvas konsultācijas ar minoritāšu pārstāvjiem. Lai gan pirms apstiprināšanas valdībā galīgais projekts tika saskaņots ar attiecīgajām konsultatīvajām padomēm, šajā procesa posmā bija iespējams veikt vairs tikai nelielus grozījumus, un minoritāšu pārstāvji labprātāk būtu devuši priekšroku iespējai izteikties atsevišķi, piemēram, pielikumā, lai varētu pienācīgi paust savas bažas vai pozitīvo pieredzi.

8. Konsultatīvā komiteja izsaka pateicību par amatpersonu ļoti izpalīdzīgo un konstruktīvo attieksmi vizītes laikā, tostarp arī no augsta līmeņa vadītājiem. Virkne tikšanās ar valsts iestāžu un nevalstisko organizāciju pārstāvjiem Rīgā un Rēzeknē rosināja atklātas diskusijas un sniedza Konsultatīvajai komitejai iespēju gūt papildu informāciju un ieskatu.

Vispārīgais tiesiskais un institucionālais ietvars

9. Lai gan Latvijas normatīvie akti par diskriminācijas aizliegumu ir ievērojami uzlaboti kopš pirmā monitoringa cikla, nav veiktas vērā ņemamas izmaiņas nacionālo minoritāšu aizsardzības tiesiskajā regulējumā. Pie mazākumtautībām piederošie nepilsoņi joprojām ierobežoti var izmantot Vispārējā konvencijā noteiktās tiesības, lai gan viņi bauda plašākas tiesības nekā tās, kas bezvalstniekiem noteiktas starptautiskajās tiesību normās. Pilsonības iegūšanas procesu nepilsoņu bērniem vienkāršoja 2011. gadā un 2013. gada maijā pēc grozījumiem Pilsonības likumā. Vienlaikus jaunais Pilsonības likums paredz īpašus nosacījumus Latvijas pilsonības un dubultpilsonības iegūšanā personām, kas pieder pie „valstsnācijas”, t.i., etniskajiem latviešiem un līviem, un citos gadījumos sniedz iespēju iegūt dubultpilsonību tikai noteiktās valstīs, piemēram, ES un NATO dalībvalstīs. Mazākumtautību pārstāvji ir kritizējuši grozījumus, uzskatot tos par pierādījumu plašākam nodomam – palielināt atšķirību starp etniskajiem latviešiem un citiem valsts iedzīvotājiem. Valsts iestāde, kas bija atbildīga par mazākumtautību aizsardzības politikas koordināciju, 2011. gada sākumā nodeva savas funkcijas Kultūras ministrijai. Lielākā daļa novērotāju vērtē šo notikumu kā uzmanības un līdzekļu mazināšanu mazākumtautību aizsardzības jautājumiem centrālā līmenī.

Pilnīgas un efektīvas līdztiesības veicināšana

10. Lai gan 2011. gada tautas skaitīšanā tika iegūta pilnīga informācija par iedzīvotājiem, tostarp par izglītības un nodarbinātības līmeņiem, vēl joprojām nav izveidots sistemātisks informācijas apkopojums par to, kā dažādas etniskās grupas Latvijā var īstenot savas tiesības. Romi joprojām izjūt ievērojamu nevienlīdzību svarīgās dzīves jomās. Tiesībsarga biroja veiktais pētījums liecina: veiktie pasākumi efektīvas līdztiesības sekmēšanai nav bijuši atbilstoši, lai risinātu viņu pastāvīgo atstumtības problēmu, romu tautības pārstāvjiem

vajadzētu būt vairāk iesaistītiem projektu ieviešanā un jāiegulda vairāk pūļu, lai saprastu īstos nevienlīdzības iemeslus.

11. Pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirības ir palielinājušās, jo to sabiedriskā un valsts sektora profesiju un amatu saraksts, kuru veicējiem nepieciešama ES pilsonība, tika paplašināts. Latvijā 2013. gada sākumā bija nedaudz mazāk par 300 000 nepilsoņu, un naturalizācijas iesniegumu skaits joprojām ir zems – kopš 2007. gada – vidēji 2 000 gadā. Saskaņā ar Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes veiktajām aptaujām mazāk nekā 2% aptaujāto nevēlas iegūt pilsonību, bet aptuveni 50% respondentu trūkst uzņēmības, lai izietu procedūru vai viņi nav pietiekami informēti, lai to darītu. Vidēji 40% pretendentu neiztur obligāto valodas prasmes pārbaudi. Valsts iestādes ir solījušas paplašināt bezmaksas latviešu valodas kursu piedāvājumu un rīkot informatīvas kampaņas, lai veicinātu naturalizāciju. Pastāvīgi negatīvās diskusijas sabiedrībā par nepilsoņiem un viņu šķietamo negribēšanu integrēties palielina šīs iedzīvotāju daļas sociālo atstumtību. Ir jāveic saskaņoti pasākumi, lai patiesi iedrošinātu nepilsoņus naturalizēties un integrēties saliedētā sabiedrībā.

Cīņa pret diskrimināciju un iecietības veicināšana

12. Lai gan lietu skaits tiesā par diskrimināciju un etniska rakstura naidīgumu vai vardarbību joprojām ir zems, pastāv reāli pierādījumi, kas liecina, ka par virkni šādu gadījumu netiek ziņots, neuzticoties policijai un baidoties, ka iespējamā tiesāšanās varētu būt neveiksmīga. Tieslietu ministrija ir izveidojusi darba grupu cīņai pret naida noziegumiem, lai izvērtētu attiecīgo Krimināllikuma regulējumu. Tiesībsargājošo institūciju darbiniekiem, prokuratūrām un tiesu iestādēm kopumā ir nepietiekama izpratne par diskriminācijas izpausmēm un naida noziegumiem sabiedrībā, un būtu būtiski jāpaplašina pasākumi sistemātiskai datu ievākšanai un izvērtēšanai, kā arī attiecīgo apmācību veikšanai. Pēc 2010. gada Saeimas vēlēšanām vispārējā vide un diskusijas sabiedrībā par minoritāšu aizsardzības jautājumiem ir kļuvušas radikālākas. 2012. gadā rīkotais referendums par krievu valodas statusu Latvijā vēl vairāk saasināja diskusijas, līdz latviešu valodas lietošanu sāka plaši interpretēt kā lojalitāti valstij vai šādas lojalitātes trūkumu. Tā rezultātā palielinājās naidīgu izteikumu skaits, īpaši par krieviem un latviešiem, ne tikai internetā, bet arī diskusijās sabiedrībā, tostarp no valsts ierēdņu puses.

13. 2011. gada oktobrī tika pieņemtas jaunas integrācijas politikas pamatnostādnes un sagatavots rīcības plāns, kas ietver virkni konkrētu pasākumu, lai veicinātu sociālo izlīdzināšanos, tostarp vairāk ievācot informāciju un paplašinot aktivitātes un dialogu vairākos līmeņos starp dažādām grupām. Pamatnostādnēs ietverts arī jēdziens „Latvija kā nacionāla valsts” un uzsvērtas latviešu un citu [etnisku] grupu atšķirības, kas neveicina sabiedrības integrēšanos un, pēc mazākumtautību pārstāvju domām, ir etnocentriskas. Vajadzētu veikt pasākumus, kas mazina uzskatu, ka valodas prasmju jautājums ir vienīgā integrācijas pazīme, un jāisteno plašāka stratēģija attiecībā uz sociālo izlīdzināšanos, kas pieņem un ciena daudzveidību kā daļu no Latvijas valsts un sabiedrības un sekmē diskusijas sabiedrībā par mazākumtautību tiesībām, neizolējot pretēju viedokļu paudējus kā valstij nelojālus. Ir izveidota konsultatīva padome, kas uzrauga integrācijas politikas pamatnostādņu ieviešanu, vajadzētu cieši iesaistīt mazākumtautību pārstāvjus un saskaņot visus attiecīgos jautājumus.

Atbalsts mazākumtautību kultūru un plašsaziņas līdzekļu attīstībai

14. Atbalstu mazākumtautību apvienību kultūras pasākumiem turpina nodrošināt galvenokārt pašvaldības, kā arī Kultūras ministrija un Sabiedrības integrācijas fonds. Tomēr

mazākumtautību pārstāvji ziņo, ka lielākā daļa finansējuma tiek piešķirta projektiem, kas saistīti ar latviešu valodas mācīšanu, un maz uzmanības tiek vērsts mazākumtautību īpašās identitātes, valodas un kultūras uzturēšanai vai attīstībai. Turklāt, šķiet, mazākumtautību pārstāvji nezina ne precīzus pieteikuma iesniegšanas nosacījumus dotāciju saņemšanai, ne arī Kultūras ministrijas un citu iestāžu piedāvātās apmācību un atbalsta iespējas. Lai gan kopumā pieeja plašsaziņas līdzekļiem skaitliski mazāko nacionālo mazākumtautību valodās ekonomisko apstākļu dēļ samazinās, joprojām tiek iespiesti daži žurnāli, lai arī ļoti nelielā tirāžā. Galvenie plašsaziņas līdzekļi vēl joprojām ir iedalīti latviešu un krievu valodās un to auditorijas ievērojami atšķiras. Lai gan šo mediju iekšējā uzbūve ir diezgan līdzīga, tie izplata manāmi atšķirīgas ziņas un viedokļus par problemātiskiem jautājumiem un to mijiedarbība ir pavisam neliela, kas palielina plaisu starp abu valodu grupām. Plašsaziņas līdzekļos izplatītā informācija par mazākumtautībām joprojām balstās uz stereotipiem un aizspriedumiem, un Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomē, kas pilnvarota regulēt visas radio un televīzijas pārraides, tostarp to saturu, nav neviena mazākumtautību pārstāvja, un mazākumtautību kopienas uzskata, ka Padome ir neobjektīva.

Valodu tiesības

15. Nav veiktas izmaiņas normatīvajos aktos par valodu lietošanu. Valsts valodas centrs turpina pārraudzīt to, kā personas un uzņēmumi ievēro obligāto latviešu valodas lietošanu oficiālajā saziņā; un saraksts ar profesijām, kurās nepieciešams augsts latviešu valodas prasmju līmenis, arvien tiek papildināts. Pretēji solītajam izveidot labvēlīgākus kontroles nosacījumus, uzlikto sankciju skaits kopš 2009. gada ir ievērojami palielinājies, un maksimālie naudas sodi ir paaugstināti. Valsts iestādēm ir izteikts rājiens par informatīvu publisko materiālu izplatīšanu krievu valodā pat gadījumos, kad citu valodu lietošana ir skaidri atļauta, piemēram, materiālos par sabiedrības drošību. Attiecīgās valsts iestādes un sabiedrība kopumā nav pietiekami informēta par esošajām mazākumtautību valodu lietošanas iespējām, un jēdziens “sabiedriskās intereses”, uz ko bieži atsaucas saistībā ar valsts valodas politikas ieviešanu, ir neskaidrs. Tādēļ daudzi Valsts valodas centra lēmumi ir veiksmīgi apstrīdēti tiesā, un Tieslietu ministrija ir sagatavojusi un valdība skata ziņojumu par to, kas ir likumīgās sabiedriskās intereses.

16. Jaunais normatīvais regulējums paredz, ka iespējams iekļaut personas vārda un uzvārda oriģinālo vai vēsturisko formu latīņalfabētiskajā transliterācijā personu apliecinošos dokumentos; tiek arī apsvērta iespēja ļaut dzimšanas apliecībās papildus iekļaut personas vārdu un uzvārdu mazākumtautību valodās. Mazākumtautību kopienas pastāvīgi diskutē par personvārdu izmaiņām, kas notiek, tos transkribējot latviešu valodā, un vēl joprojām tiek ziņots par problēmām ar vecāka gadagājuma cilvēkiem, kuru personvārda forma nesen izdotos dokumentos atšķiras, piemēram, no reģistrētā vecos īpašumtiesības apliecinošos dokumentos. Nav veiktas izmaiņas saistībā ar obligāto latviešu valodas lietošanu topogrāfiskajos apzīmējumos.

Tiesības uz izglītību

17. Latvijas izglītības sistēma vēl joprojām ir sadalīta divās galvenajās plūsmās, jo skolēni mācās pēc programmas vai nu latviešu, vai mazākumtautības valodā, galvenokārt – krievu. Skolēnu latviešu valodas prasmes kopumā ir ievērojami uzlabojušās, un kopš 2012. gada eksāmenu prasības visās skolās ir vienādas. Lai gan starpkultūru elementi ir ieviesti visu skolu vispārējās mācību programmās, ir veikti tikai daži pasākumi, lai veicinātu modernu bilingvālu un multilingvālu metodiku ar mērķi izveidot vienotu sistēmu, kur bērni ar atšķirīgu izcelsmi

mācās kopā, veidojot draudzīgas attiecības un vairojot izpratni par dažādību un cieņu pret to. Konsultatīvā padome mazākumtautību izglītības jautājumos regulāri organizē sanāksmes, un mazākumtautības ir iesaistītas attiecīgo lēmumu pieņemšanā, tostarp par rīcības plānu izstrādi, lai veicinātu sociālo izlīdzināšanos un romu bērnu iekļaušanos skolās. Ir veikti pasākumi, lai veicinātu viņu skolas apmeklētību un sekmes, tomēr vēl joprojām agrīna skolas pamešana ir problēma, tāpat kā izglītības iestāžu segregācijas gadījumi. Būtu jāpalielina skolotāju palīgu skaits, kuri palīdzētu romu bērniem mācībās vispārīzglītojošajās skolās, un jāpiešķir atbilstošs finansējums.

18. Pēc mazākumtautību pārstāvju domām izglītības kvalitāti mazākumtautību skolās ietekmē atbilstošu mācību materiālu, piemēram, mācību grāmatu, un atbilstoši apmācītu skolotāju trūkums, īpaši mācību priekšmetos, kas būtu jāpasniedz bilingvāli vai latviešu valodā. Tādēļ vecāki arvien biežāk izlemj nesūtīt savus bērnus mazākumtautību skolās, lai viņi labāk apgūtu latviešu valodu un nodrošinātu sev plašākas iespējas darba tirgū, un tas apdraud mazākumtautību skolu turpmāku pastāvēšanu. Jāvairo iespējas veicināt izglītības sistēmā atbilstošu un paralēlu valsts un mazākumtautību valodu apguvi, kas atbilstu arī latviešu jauniešu pieaugošajai interesei nodrošināt vairāk izglītības iespēju krievu valodā.

Efektīva līdzdalība sabiedriskajā dzīvē

19. Lai gan pastāv konsultatīvi mehānismi mazākumtautību kopienu līdzdalības veicināšanai centrālā, ministriju un pašvaldību līmenī, tiek ziņots, ka to ietekme, īpaši centrālā līmenī, ir ierobežota un pasliktinājusies, pārstājot darboties īpašajai valdības iestādei minoritāšu aizsardzības jautājumos. Sabiedrībā ir nepietiekama izpratne par dažādu padomju nozīmi un uzdevumiem. To biedrus biežāk amatos ieceļ, nevis ievēl, sanāksmes notiek neregulāri, un viņiem nav efektīvu iespēju ietekmēt lēmumu pieņemšanu. Neraugoties uz ilgo saikni ar Latviju, nepilsoņi nevar balsot pašvaldību vēlēšanās, un viņiem liegta iespēja ieņemt aizvien vairāk valsts sektora amatu. Pēc Nodarbinātības valsts aģentūras apkopotajiem datiem vēl joprojām ir ievērojamas atšķirības nodarbinātībā starp latviešiem un citām grupām, un ir jāveic pasākumi, kas sekmē mazākumtautību pārstāvju nodarbinātību valsts un privātajā sektorā, tostarp mērķtiecīgāk nodrošinot profesionālos un valodas kursus un vēršot īpašu uzmanību tiem reģioniem, kuros bezdarba līmenis ir sevišķi augsts. Vēl joprojām pastāv arī nevienlīdzīga pilsoņu un nepilsoņu piekļuve sociālajiem pakalpojumiem, tostarp pensiju aprēķinā personām, kas strādājušas valstīs, ar kurām nav parakstīts divpusējs līgums par pensiju izmaksu.

II SECINĀJUMI PA PANTIEM

Vispārējās konvencijas 3. pants

Pirmā cikla secinājumi

20. Savā pirmajā viedoklī Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtē valsts iestāžu kopumā elastīgo pieeju, ietverot nepilsoņus, kuri identificē sevi ar nacionālo minoritāti, Vispārējās konvencijas piemērošanas sfērā, tomēr norāda, ka normatīvajos aktos noteiktie izņēmumi attiecībā uz nepilsoņiem¹ ierobežo to tiesību efektīvu īstenošanu svarīgās jomās. Saskaņā ar Vispārējās konvencijas garu tā aicināja valdības iestādes nodrošināt, lai visus izņēmumus interpretētu un īstenotu, neradot nesamērīgus ierobežojumus aizsardzībā, ko nepilsoņiem nodrošina Vispārējā konvencija.

Pašreizējā situācija

a) Pozitīvi uzlabojumi

21. Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka nav veiktas izmaiņas Latvijas valsts iestāžu visaptverošajā pieejā Vispārējās Konvencijas piemērošanas sfērā, kas atspoguļojas 2005. gada 6. jūnijā ratifikācijas instrumentam pievienotajā Deklarācijā. Tādējādi nepilsoņi „izmanto Vispārējā konvencijā noteiktās tiesības, ja vien Latvijas normatīvajos aktos nav noteikti īpaši izņēmumi”. Latvija turpina atzīt četras lielākās mazākumtautību grupas – krievus, baltkrievus, ukraiņus un poļus, kā arī mazākas kopienas – lietuviešus, ebrejus, romus, vāciešus, igauņus, azerbaidžāņus, armēņus, gruzīnus un tatārus. Turklāt īpaša aizsardzība tiek sniegta skaitliski nelielajai lībiešu kopienai.

b) Neatrisināti jautājumi

22. Iepriekš minētā Deklarācija tomēr turpina Vispārējā konvencijā minēto tiesību (turpmāk skatīt komentārus par 4., 10., 14. un 15. pantu) ierobežošanas politiku attiecībā uz nepilsoņiem, neņemot vērā, ka to aizsardzības līmenis kopumā ir augstāks nekā starptautiskajās normās noteiktā bezvalstnieku aizsardzība.²

23. Konsultatīvā komiteja papildus atzīmē, ka latgaliešu kopienai piederošu personu pārstāvji Latvijā turpina pieprasīt atzīšanu saskaņā ar Vispārējo konvenciju. Atzīstot valdības un dažu ekspertu viedokli, ka latgaliešu valoda ir vēsturisks latviešu valodas paveids un tās runātājus nevieno kopīga etniskā vai kultūras izcelsme, Konsultatīvā komiteja vēlas atkārtoti uzsvērt, ka Vispārējo konvenciju attiecībā uz personu grupām var īstenot arī tad, ja grupa nav oficiāli atzīta kā mazākumtautība vai tai nav īpašs tiesiskais statuss. Ņemot vērā iepriekš minēto, Konsultatīvā komiteja uzsver daudzu latgaliešu paustos uzskatus, ka atzīšana saskaņā ar Vispārējo konvenciju varētu būtiski stiprināt kopienas pastāvīgos centienus veicināt latgaliešu valodu un kultūru (turpmāk skatīt komentārus par 10. un 14. pantu).

Rekomendācijas

24. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes uzsākt dialogu ar latgaliešu kopienas pārstāvjiem, lai kopīgi izstrādātu atbilstošus pasākumus efektīvākai latgaliešu valodas un

¹ Latvija radīja jēdzienu “nepilsonis”, pieņemot 1995. gada "Likumu par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības". Saskaņā ar UNHCR nepilsoņi Latvijā pēc starptautiskajām tiesībām ir bezvalstnieki un ir iekļauti UNHCR pasaules statistikā par bezvalstniecību. Skatīt, piemēram, <http://www.unhcr.org/4e5228096.html>. Šī statusa personas šajā ziņojumā sauc par nepilsoņiem (*non-citizens*).

² Skatīt 1954. gada Konvenciju par bezvalstnieka statusu, ko Latvija ratificēja 1999. gadā.

kultūras veicināšanai, tostarp apsverot iespēju paplašināt Vispārējās konvencijas aizsardzību attiecībā uz šo kopienu īpaši saistībā ar valodas tiesībām.

25. Konsultatīvā komiteja stingri iesaka valsts iestādēm pārskatīt Vispārējā konvencijā paredzēto tiesību ierobežojumus mazākumtautību pārstāvjiem, kam piešķirts nepilsoņa statuss.

Brīvas pašidentifikācijas tiesības

Pirmā cikla secinājumi

26. Savā pirmajā viedoklī Konsultatīvā komiteja aicināja valsts iestādes veikt vajadzīgos pasākumus, lai saskaņotu normatīvos aktus un praksi ar brīvas pašidentifikācijas principu, un atcelt obligāto pienākumu reģistrēt personu tautību iedzīvotāju reģistrā. Tomēr tā atzinīgi novērtē faktu, ka pasē vairs nav obligāti jānorāda personas tautība.

Pašreizējā situācija

a) Pozitīvi uzlabojumi

27. Konsultatīvā komiteja ar gandarījumu atzīmē tautas un mājokļu skaitīšanas organizēšanu 2011. gada martā, kas sniedz noderīgu un plašu informāciju par iedzīvotāju sastāvu. Respondenti varēja brīvi izvēlēties savu etnisko piederību neatkarīgi no ieraksta iedzīvotāju reģistrā, un pastāvēja arī iespēja kā atbildi norādīt “nezināma” vai “nav izraudzīta”. Pirmo reizi bija iespējams norādīt, vai latgaliešu valodā tiek runāts ikdienā, uz ko apstiprinoši atbildēja 160 000 personu.³ 2012. gada februārī, pieņemot Ministru kabineta noteikumus Nr. 134, tika atcelta iespēja personām pasēs vai citos personu apliecinošos dokumentos norādīt savu tautību. Šis lēmums atbilda Konsultatīvās komitejas un citu monitoringa institūciju rekomendācijām,⁴ jo iespējams tautības ieraksts nebalstījās uz brīvām pašidentifikācijas tiesībām, bet tam drīzāk bija jāatspoguļo iedzīvotāju reģistrā iepriekš reģistrētā tautība (skatīt turpmāk papildu komentārus).

b) Neatrisināti jautājumi

28. Kas attiecas uz tautas skaitīšanu, Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu, ka pēc atbildīgās iestādes informācijas tā netika saskaņota ar mazākumtautību organizācijām, bet stingri atbilda Ministru kabineta norādēm. Jautājumi par tautību un valodām nedeva iespēju sniegt vairākas atbildes. Respondenti varēja izvēlēties tikai piedāvātos atbilžu variantus, kas iepriekš bija sagatavoti pēc attiecīgajiem Ministru kabineta noteikumiem. Latgaliešu kopiena Konsultatīvajai komitejai pauda bažas, ka pretēji iepriekšējai tautas skaitīšanai 2000. gadā viņiem nebija iespējas norādīt savu etnisko piederību latgaliešiem. Konsultatīvā komiteja, ievērojot iepriekš minēto, atkārtoti uzsver pašidentifikācijas tiesību svarīgumu, ko nodrošina Vispārējās konvencijas 3. pants, un atsaucas uz attiecīgajām starptautiskajām rekomendācijām, saskaņā ar kurām aptaujās ir jāiekļauj atvērta tipa jautājumi par tautību, neiesakot iespējamus atbilžu variantus.⁵ Turklāt respondentiem būtu jābūt iespējai pēc pašu vēlēšanās norādīt vairākas etniskās piederības vai piederību savienojumu.

³ Skatīt tautas skaitīšanas datus vietnē <http://data.csb.gov.lv>.

⁴ Skatīt ECRI 2011. gada decembra ziņojuma par Latviju (ceturtais monitoringa cikls) 55. rindkopu.

⁵ Skatīt 425. un 426. rindkopu Eiropas statistiķu konferences Rekomendācijās par 2010. gada tautas un mājokļu skaitīšanu, ko izstrādājis Eiropas Kopienas Statistikas birojs (EUROSTAT) sadarbībā ar ANO Eiropas Ekonomikas komisiju, pieejams vietnē <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.41/2006/zip.1.e.pdf>. Skatīt arī ACFC

29. Konsultatīvā komiteja joprojām pauž bažas par atsāktajām diskusijām sabiedrībā saistībā ar tautības norādīšanu personu apliecinošos dokumentos pēc iepriekš minētā Ministru kabineta noteikuma pieņemšanas. Neilgi pēc tam Nacionālā apvienība iesniedza noteikumu grozījumu projektu, argumentējot, ka iespēja norādīt personas tautību stiprinātu etnisko latviešu nacionālo identitāti un būtu jāatjauno. Grozījumu projekts sākumā tika noraidīts, bet beigās tomēr pieņemts 2013. gada 29. janvārī, tādējādi atkal ieviešot iespēju norādīt tautību no 2013. gada 1. aprīļa. Atzīstot, ka tā ir brīva izvēle, Konsultatīvā komiteja tomēr atkārtoti pauž bažas, ka brīvas pašidentifikācijas tiesības netiek pietiekami cienītas, ja persona izvēlas norādīt savu tautību.⁶ Daži iedzīvotāji ir pat centušies mainīt savu tautības ierakstu un izmantot iespēju norādīt tautību „latvietis”, neraugoties uz reģistros norādīto, ka pēc tautības viņi nav latvieši. Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka likumprojekts par procesu, kurā persona, kas saskaņā ar reģistru nav etniskais latvietis, varētu oficiāli mainīt savu tautības ierakstu uz ierakstu „latvietis”, tika apspriests Saeimā 2013. gada februārī un tomēr noraidīts 1. martā. Konsultatīvā komiteja pauž nopietnas bažas par to, ka sabiedrībā atsākušās diskusijas, kas koncentrējas uz tautību un izcelsmi, pēc tās domām, tas neveicina sociālo izlīdzināšanos Latvijā. Turklāt Komiteja uzskata, ka jebkura nepamatota tautības uzsvēršana varētu palielināt sabiedrības polarizāciju, neveicinot praksi, ka persona atzīst savu piederību pie vairākām tautībām un, iespējams, tādejādi veidojot pamatu diskriminācijas gadījumiem nākotnē (skatīt turpmāk 4. un 6. pantu).

Rekomendācijas

30. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes pārskatīt tiesisko regulējumu attiecībā uz etniskās izcelsmes ierakstu personu apliecinošos dokumentos un nodrošināt, ka jebkurš šāds ieraksts atbilst brīvas pašidentifikācijas tiesībām, kas noteiktas Vispārējās konvencijas 3. pantā.

Vispārējās konvencijas 4. pants

Aizsardzība pret diskrimināciju

Pirmā cikla secinājumi

31. Savā pirmajā viedoklī Konsultatīvā komiteja aicināja valsts iestādes veikt nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu visu attiecīgo jomu pilnīgu iekļaušanu pretdiskriminācijas normatīvajos aktos un to ieviešanas pienācīgu uzraudzīšanu, tostarp ievācot datus par ziņotajiem diskriminācijas gadījumiem. Atzinīgi novērtējot Tiesībsarga biroja izveidi, Komiteja tomēr aicināja valsts iestādes piešķirt birojam pienācīgus līdzekļus, lai nodrošinātu tā efektīvu darbību. Komiteja turklāt uzskatīja, ka jāveic konkrēti pasākumi

[Vispārējās konvencijas Konsultatīvās komitejas] Trešais tematiskais komentārs par valodas tiesībām, 2012. gada maijs.

⁶ 2009. gadā pieņemtais “Vārda, uzvārda un tautības ieraksta maiņas likums” ļauj vienu reizi mainīt tautības ierakstu divu paaudžu robežās (3. pants). 6. pants nosaka, ka papildus iesniegumam kā pierādījums jāpievieno tēva vai mātes dzimšanas apliecība vai izraksts no dzimšanas reģistra, kas pierāda personas radniecību ar tiešajiem augšupējiem radniekiem, un dokumenti, kuri apstiprina šo personu tautību; <http://likumi.lv/doc.php?id=191209>. Šajā saistībā Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu par dzirdētajiem paziņojumiem, ka klasesbiedri skolā iztaujā viens otru, un pieprasa parādīt personu apliecinošus dokumentus, lai pierādītu latviešu izcelsmi.

pret romu diskriminācijas izpausmēm tādās jomās kā nodarbinātība, izglītība un pieeja sabiedriskajiem pakalpojumiem.

Pašreizējā situācija

a) Pozitīvi uzlabojumi

32. Konsultatīvā komiteja ar gandarījumu atzīst, ka kopš pirmā monitoringa cikla Latvija ir sasniegusi ievērojumu progresu pretdiskriminācijas tiesiskā regulējuma pilnveidošanā, pieņemot virkni grozījumu dažādos normatīvajos aktos, paplašinot jomas, kurās ir aizliegta diskriminācija, un pabeidzot Eiropas Komisijas vienlīdzības direktīvu transponēšanu.⁷ Komiteja arī atzinīgi atzīmē, ka iedzīvotāji arvien biežāk konsultējas ar Tiesībsarga biroju, specializētu iestādi Latvijā, kas izveidota atbilstoši Rasu vienlīdzības direktīvai un ir galvenokārt atbildīga par vienlīdzīgas attieksmes principu ievērošanu. Pēc biroja datiem 2011. gadā pie tā vērsās 4600 reizes, tostarp pa telefonu, un 2012. gadā – 6100 reizes. Tiesībsargam vidēji mēnesī oficiāli iesniedz 20 sūdzības, un tomēr vien neliela daļa no tām ir par iespējamiem diskriminācijas gadījumiem. Kultūras ministrijai ir jānodrošina arī „mazākumtautību, t. sk. romu, tiesību ievērošana, veicinot rasu un etniskās diskriminācijas izskaušanu”,⁸ jo tās pakļautībā esošais Sabiedrības integrācijas departaments pārņēma pienākumus sabiedrības integrācijas un pilsoniskās sabiedrības attīstības jomā 2011. gada 1. janvārī.

b) Neatrisināti jautājumi

33. Neraugoties uz iepriekš minētajiem grozījumiem vairāk nekā 30 normatīvajos aktos, kas sniedz dažāda līmeņa aizsardzību dažādās tiesību jomās, piemēram, patērētāju tiesību aizsardzībā, sociālajā apdrošināšanā un komercdarbībā, nav radīts vispārīgs tiesisks regulējums, kas aizliegtu rasu diskrimināciju visas dzīves jomās.⁹ Konsultatīvā komiteja ir īpaši noraizējusies par to, ka nevienā normatīvajā aktā diskriminācija uz nacionalitātes vai pilsonības pamata nav aizliegta, neraugoties uz īpašo situāciju Latvijā, kad 2008. gadā Tiesībsargs secināja, ka ir ievērojams skaits atšķirību pilsoņu un nepilsoņu tiesībās, piemēram, par pieeju nodarbinātībai valsts sektorā vai zemes īpašumam, un to nevarētu atzīt par samērīgu.¹⁰ Turklāt vēl joprojām ir ārkārtīgi maz iespējamo diskriminācijas gadījumu, kam būtu pievērsta Tiesībsarga biroja vai jebkura citas atbildīgās valsts inspekcijas, piemēram, Izglītības valsts inspekcijas vai Veselības inspekcijas, vai pat tiesas, uzmanība, lai gan ir pietiekams daudzums ziņojumu par šādiem atgadījumiem, īpaši saistībā ar romiem. Tas liecina, ka vispārēja izpratne par dažādām diskriminācijas izpausmēm ikdienā atbildīgajās valsts iestādēs un sabiedrībā kopumā ir joprojām vāji attīstīta.¹¹

34. Konsultatīvā komiteja arī uzskata, ka Tiesībsarga birojam, ņemot vērā tā plašo pienākumu loku, joprojām nepietiek finansējuma un darbinieku, jo budžets nav palielināts

⁷ Sīkāku analīzi skatīt ECRI 2011. gada decembra ziņojumā par Latviju, ceturtais monitoringa cikls; ENAR Ēnu ziņojumā par 2011.-2012. Gadu; un Alekseja Dimitrova rakstā “*Equality Law in Latvia: Current Trends and Challenges*” izdevumā *The Equal Rights Review*, 9. izdevums, 2012. gads.

⁸ Skatīt vietnē http://www.km.gov.lv/lv/nozares_info/integracija.html.

⁹ Skatīt ECRI ziņojuma par Latviju (ceturtais monitoringa cikls), 2011. gada decembris, 22. rindkopu.

¹⁰ http://www.tiesibsargs.lv/files/atzinums_par_pilso%C5%86u_un_nepilso%C5%86u_ties%C4%ABb%C4%81m_2008_09.pdf.

¹¹ Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņēs 2012. – 2018. gadam un Rīcības plānā ir vairākkārtējas atsauces uz nepieciešamību paplašināt atbildīgo valsts iestāžu un sabiedrības zināšanas un izpratni par diskriminācijas izpausmēm Latvijā, jo „nepastāv plaša tiesu prakse, un nav regulāru pētījumu un informatīvu kampaņu, kas sabiedrības apziņā šo problēmu padarītu saskatāmāku” (3. panta 1. punkta 1. apakšpunkts).

kopš ievērojamiem samazinājumiem 2009. un 2010. gadā ekonomiskās krīzes rezultātā. Turklāt Komiteja ar nožēlu atzīmē, ka pēc vairāku mazākumtautību pārstāvju un neatkarīgu novērotāju ziņojumiem sabiedrības un īpaši mazākumtautību ticība Tiesībsarga ietekmei un spējām joprojām ir ļoti zema, un pastāv vispārīgs uzskats, ka pašreizējais Tiesībsargs, kuru amatā iecēla 2011. gada martā, nepauž pietiekamu interesi vai vēlmi iesaistīties potenciāli strīdīgās sabiedrības diskusijās par jautājumiem, kas ir nozīmīgi mazākumtautībām. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka efektīvi monitoringa mehānismi pretdiskriminācijas un reālas līdztiesības uzturēšanas jautājumos, kā, piemēram, aktīvs un neatkarīgs Tiesībsarga birojs ir obligāts priekšnosacījums, lai pilnīgi ieviestu Vispārējo konvenciju.

35. Konsultatīvā komiteja, ievērojot iepriekš minēto, atzīmē, ka, ja neņem vērā Tiesībsarga paustās bažas par romu situāciju Latvijā, kuri turpina saskarties ar diskrimināciju vairākās dzīves jomās, pastāv uzskats, ka Tiesībsargs ir veicis nepietiekamus pasākumus, lai veicinātu šīs kopienas pilnīgu un reālu līdztiesību sabiedrībā. Komiteja uzskata, ka ir steidzami jārīkojas, lai vairotu apziņu par Tiesībsarga pilnvarām un tiesiskajiem aizsardzības līdzekļiem, kurus var izmantot, ja pastāv diskriminācija sabiedrībā, sevišķi kopienās, kuras uzskata par īpaši pakļautām diskriminējošas attieksmes riskam, piemēram, romi.¹²

Rekomendācijas

36. Konsultatīvā komiteja aicina valdības iestādes nostiprināt tiesisko regulējumu, kas aizliedz diskrimināciju, iekļaujot diskriminācijas aizliegumu uz pilsonības pamata, un nodrošināt esošo pretdiskriminācijas mehānismu efektīvu darbību.

37. Konsultatīvā komiteja papildus aicina valsts iestādes palielināt finansējumu un darbinieku skaitu Tiesībsarga birojā, lai tas varētu neatkarīgi un efektīvi pildīt savus svarīgos uzdevumus, un paplašināt pasākumus, kas vairotu sabiedrības apziņu un pārliecību, īpaši pie mazākumtautībām piederošajos cilvēkos, par iespēju vērsties Tiesībsarga birojā un citās atbildīgajās iestādēs, tostarp tiesībsargājošās un tiesu iestādēs.

38. Turklāt ir jāorganizē vispārīgas apmācības un izpratni veicinoši pasākumi visās attiecīgajās valsts iestādēs, tostarp tiesībsargājošās, sociālo pakalpojumu un tiesu institūcijās, lai tās varētu pienācīgi identificēt diskriminācijas izpausmes, un efektīvi piemērot pieejamos tiesiskos līdzekļos paredzēto sodu.

Datu vākšana un efektīvas vienlīdzības veicināšana

Pirmā cikla secinājumi

39. Savā pirmajā viedoklī Konsultatīvā komiteja ieteica valsts iestādēm noteikt piemērotus līdzekļus labākai situācijas novērtēšanai attiecībā uz mazākumtautību pārstāvju iespēju baudīt savas tiesības, tostarp saistībā ar ekonomisko un sociālo situāciju, lai izveidotu mērķtiecīgākus pasākumus pilnīgas un efektīvas vienlīdzības veicināšanai sabiedrībā.

¹² 2006. gadā iesniegtā lieta saistībā ar nodarbinātību no Tiesībsarga biroja priekšteča – Valsts cilvēktiesību biroja romu sievietes vārdā, kura apstiprinoši tika diskriminēta uz etniskās piederības pamata, joprojām ir vienīgā šāda veida lieta, kas jebkad bijusi iesniegta tiesā.

Pašreizējā situācija

a) Pozitīvi uzlabojumi

40. Konsultatīvā komiteja ar gandarījumu atzīmē 2011. gada tautas skaitīšanas laikā ievāktu plašo informācijas klāstu, tostarp par iedzīvotāju izglītības un ienākumu līmeni, kas ir ļoti svarīgi, plānojot un ieviešot mērķtiecīgu politiku. Tā arī pozitīvi vērtē attiecīgo Kultūras ministrijas pārstāvju pausto izpratni, ka, lai izstrādātu mērķtiecīgas integrācijas un līdztiesību veicinošas programmas, ir nepieciešama pamatinformācija par situāciju un īpašiem izaicinājumiem, ar kuriem sastopas dažādas sabiedrības grupas. Ievērojot iepriekš minēto, Komiteja ar gandarījumu atzīmē Sabiedrības integrācijas fonda¹³ iesaisti virknē pētījumu par diskrimināciju un tās izpausmēm Latvijā, kurus sāks veikt 2013. gada vasarā ar neatkarīgu ekspertu un pilsoniskās sabiedrības atbalstu.

41. Konsultatīvā komiteja arī ar interesi atzīmē, ka īpaši un konkrēti pasākumi romu efektīvas vienlīdzības veicināšanai ir iekļauti Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņu (2012– 2018) Rīcības plānā, kas ietver arī sistēmas izveidi statistikas datu vākšanai un apkopošanai par romu situāciju sociālekonomiskajās dzīves jomās.¹⁴ Konsultatīvā komiteja sagaida, ka šo plānu realizēšanai piešķirs atbilstošus finanšu resursus un cilvēkresursus un tos īstenoš, cieši konsultējoties ar romu pārstāvjiem, lai efektīvi veicinātu šo grupu piederīgo vienlīdzību, tostarp nodarbinātības, mājokļa nodrošinājuma un sociālā atbalsta jomās. Tā ar gandarījumu atzīmē Kultūras ministrijas Romu konsultatīvās padomes izveidi, lai nodrošinātu projekta pasākumu efektīvu koordinēšanu ar kopien.

b) Neatrisināti jautājumi

42. Vēl joprojām atbildīgās iestādes neveic sistemātisku informācijas apkopošanu par dažādu sabiedrības grupu sistēmiskas nevienlīdzības jautājumiem. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka šāda datu apkopošana un izvērtēšana ievērojami vairotu atbildīgo iestāžu un pakalpojumu sniedzēju izpratni par pašreizējiem izaicinājumiem, ar ko saskaras dažādas sabiedrības grupas, un palīdzētu rast efektīvākās risināšanas metodes. Attiecībā uz romu kopien Konsultatīvā komisija pauž nožēlu, ka plānotās iniciatīvas, lai veicinātu romu iesaistīšanu svarīgās dzīves jomās, piemēram, izglītībā, veselības aprūpes pieejamībā un mājokļa nodrošināšanā valsts programmas „Čigāni (romi) Latvijā 2007. – 2009. gadam” ietvaros, tika pārtrauktas, jo 2008. un 2009. gadā tika piešķirta tikai daļa no solītā finansējuma.¹⁵ Tā arī norāda uz vērtējumu par romu tiesību veicināšanai piešķirto ES un valsts budžeta līdzekļu izmantošanas mērķtiecīgumu un efektivitāti, ko 2012. gada augustā sagatavoja Tiesībsarga birojs, un kurā uzsvērts, ka romu atstumtības problēma netika pienācīgi risināta un līdzekļi galvenokārt tika iztērēti īstermiņa kultūras pasākumiem mazām cilvēku grupām, neizveidojot pienācīgu piešķirto līdzekļu kontroles sistēmu un neietekmējot romu efektīvas vienlīdzības veicināšanu.¹⁶ Konsultatīvā komiteja pozitīvi atzīmē faktu, ka šāds novērtējums tika veikts, un sagaida, ka tas tiks nopietni ņemts vērā, plānojot un ieviešot

¹³ Sabiedrības integrācijas fonds ir publisks nodibinājums, kas izveidots, lai finansiāli atbalstītu un veicinātu integrāciju. Tas arī atbalsta valsts un NVO sektora izveidoto attīstības programmu ieviešanu un piedalās starptautiskās aktivitātēs, kuru mērķis ir veicināt demokrātisku un harmonisku pilsonisko sabiedrību. Skatīt <http://www.lsis.lv>.

¹⁴ Skatīt “Informācija par Latvijas romu integrācijas politikas pasākumu kopumu” http://www.km.gov.lv/lv/doc/nozaru/integracija/Romu_integ_politikas_pasakumu_kopums_2012-2018.pdf

¹⁵ Skatīt Sigita Zankovska-Odiņa “*Situation of Roma in Latvia*” (2009. gads)

¹⁶ Skatīt Tiesībsarga ziņojumu Saeimas Cilvēktiesību komisijai 2012. gada 30. augustā, kurā secināts, ka „finanšu līdzekļi, kas piešķirti romu kopienas stāvokļa uzlabošanai, integrācijai, laika periodā no 2007. līdz 2012.gadam izlietoti nelietderīgi un neefektīvi.”

turpmākus pasākumus, lai veicinātu romu līdztiesību un integrāciju (skatīt iepriekšminētos komentārus).

Rekomendācijas

43. Konsultatīvā komiteja atkārtoti uzsver savu ieteikumu izstrādāt piemērotas metodes saskaņā ar starptautiskajiem un valsts datu aizsardzības normām, lai apkopotu un izvērtētu informāciju par mazākumtautībām piederīgu personu pieeju tiesībām un nodrošinātu, lai tiek veikti mērķtiecīgi pasākumi viņu pilnīgas un efektīvas vienlīdzības sekmēšanai saskaņā ar Vispārējās konvencijas 4. pantu.

Nepilsoņu līdztiesība naturalizācijas procesā

Pirmā cikla secinājumi

44. Savā pirmajā viedoklī Konsultatīvā komiteja uzskatīja, ka Latvijas lielā nepilsoņu skaita neiekļaušana to personu lokā, uz kurām attiecināmi Vispārējās konvencijas galvenie noteikumi, atbilstoši Latvijas ratifikācijas instrumentam pievienotajai Deklarācijai, radīja problēmas no līdztiesības viedokļa, un aicināja valsts iestādes apsvērt citus kritērijus, piemēram, ilgstošu un legālu uzturēšanos valstī, lai noteiktu tiesības personām, kuras sevi identificē ar kādu no mazākumtautībām. Tā arī atzīmēja, ka latviešu valodas zināšanu prasības tika uzskatītas par galveno šķērslī naturalizācijai, un aicināja valsts iestādes nodrošināt pretendentiem iespēju efektīvi uzlabot latviešu valodas prasmes un ļaut īstenot savu patieso vēlmi – integrēties latviešu sabiedrībā. Turklāt tā uzskatīja, ka ir nepieciešami apņēmīgāki pasākumi, lai uzlabotu latviešu valodas kursu pieejamību un kvalitāti.

Pašreizējā situācija

a) Pozitīvi uzlabojumi

45. Konsultatīvā komiteja atzinīgi novērtē, ka Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Naturalizācijas pārvalde ir veikusi pētījumu par nepilsoņu uzskatiem attiecībā uz naturalizācijas procesu (2010. gadā) un par iemesliem, kādēļ kopš 2007. gada pilsonības pieteikumu skaits joprojām ir palicis zems (2012. gadā). Tā sagaida, ka šo aptauju rezultāti tiks ņemti vērā, lai efektīvi novērstu šķēršļus, ar ko saskaras personas, kuras vēlas iegūt Latvijas pilsonību, tādējādi efektīvi sekmējot viņu iespējas kļūt par Latvijas pilsoņiem. Kopš naturalizācijas sākuma 1995. gada 1. februārī līdz 2013. gada 28. februārim ar Ministru kabineta rīkojumu Latvijas pilsonībā uzņemtas 140 069 personas, tostarp 14 198 bērni.¹⁷ Konsultatīvā komiteja atzinīgi novērtē, ka Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde ik mēnesi organizē atvērto durvju dienu eksaminēšanas centros Rīgā, Liepājā un Daugavpilī un ir izveidojusi bezmaksas tālruņa līniju, kas sniedz informāciju par naturalizācijas procesiem.

46. Konsultatīvā komiteja arī atzīmē, ka kārtība, kādā Latvijas pilsonību iegūst bērni, tika vienkāršota 2011. gada jūlijā saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem, pieprasot mazāk dokumentu un nodrošinot iespēju nepastarpināti iesniegt iesniegumu dzimtsarakstu nodaļā kopā ar dzimšanas apliecību.¹⁸ Turklāt 2013. gada maijā pieņemtie grozījumi Pilsonības likumā papildus vienkāršo naturalizāciju, piemēram, ļaujot tikai vienam vecākam iesniegt iesniegumu bērna uzņemšanai Latvijas pilsonībā, kā arī paplašinot kategorijas, kurās pretendenti ir atbrīvoti no latviešu valodas, vēstures un kultūras zināšanu pārbaudes.

¹⁷ Skatīt Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes statistikas datus vietnē <http://www.pmlp.gov.lv/en/statistics/citizen.html>

¹⁸ Skatīt informāciju Nacionālā ziņojuma 270. rindkopā.

Konsultatīvā komiteja sagaida, ka Pilsonības likuma grozījumu pieņemšana efektīvi novērsīs dažus no šķēršļiem iegūt Latvijas pilsonību, ar kuriem joprojām sastopas nepilsoņi, un tiešām vienkāršos procesus. Saistībā ar šo, tā uzskata par svarīgu minēt faktu, ka tikai 1,7% nepilsoņu, kas piedalījās iepriekš minētajā aptaujā, kā iemeslu nepilsoņa pilsonības nepieprasīšanai atzīmēja neieinteresētību, kas norāda, ka lielākā daļa nepilsoņu vēlas naturalizēties un kļūt par Latvijas pilsoņiem.

b) Neatrisināti jautājumi

47. Konsultatīvā komiteja pauž nopietnas bažas par nesen pieņemtajiem Pilsonības likuma grozījuma aspektiem, kas vairāk atbalsta etnisko latviešu un līvu piekļūvi Latvijas un dubultajai pilsonībai. Tā uzskata, ka jēdziena „valstsnācija” ieviešana, kurš pirmo reizi parādās nesen pieņemtajās integrācijas pamatnostādņēs (skatīt zemāk komentārus par 6. pantu) un ir atkal aktualizējies diskusijās par tautības norādīšanu personu apliecinošos dokumentos, ir nepieņemama pašreizējā vidē un, ļoti iespējams, papildus vairo naidu pret dažām iedzīvotāju grupām. Konsultatīvā komiteja arī atzīmē, ka Latvijas Satversmē nav šādas nošķiršanas, bet ir jēdziens „Latvijas tauta”, iekļaujot visus pilsoņus, kuriem pieder valsts suverēnā vara. Komiteja aicina valsts iestādes pilnīgā saskaņā ar Vispārējās konvencijas 4. punktu uzturēt un veicināt iekļaujošu pilsonības politiku, kas mudina nepilsoņus naturalizēties neatkarīgi no viņu tautības. Turklāt Komiteja pauž nožēlu, ka dubultpilsonība ir pieejama tikai noteiktai valstu, piemēram, ES un NATO dalībvalstu pilsoņiem, kā arī par to, ka netika ņemti vērā ieteikumi automātiski piešķirt pilsonību visiem Latvijā dzimušiem bērniem, kuri citādi būtu bezvalstnieki. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka šāds regulējums pilnībā atbilstu Konvencijas par bērna tiesībām 3. un 7. pantam, kā arī 1961. gada Konvencijas par bezvalstniecības gadījumu skaita samazināšanu 1. panta 1. punkta a) apakšpunktam. Visbeidzot tai rūp fakts, ka lēmumu atteikt pilsonību, ko saskaņā ar iepriekšējiem tiesību aktiem izlēma tiesa, tagad pieņem valdība, un to nav iespējams pārsūdzēt.

48. Konsultatīvā komiteja atzīst Latvijas valsts iestāžu nostāju, ka pilsoņa statuss dabiski atšķiras no nepilsoņa statusa un nevajadzētu nepilsonim piešķirt vairāk tiesību, lai sasniegtu reālu līdztiesību, jo tas varētu mazināt nepilsoņu motivāciju naturalizēties, ko uzskata par dabisko risinājumu nepilsoņa pagaidu statusam.¹⁹ Tā tomēr pauž bažas par tendencēm, kas liecina par pilsoņu un nepilsoņu nevienlīdzības līmeņa palielināšanos. Kopš 2011. gada 1. marta nepilsoņiem ir liegta iespēja ieņemt, piemēram, pašvaldības policijas darbinieka amatu. Fakts, ka ES pilsoņu tiesības Latvijā vienlaikus tiek palielinātas, tostarp attiecībā uz pieeju valsts sektora amatiem un dalību pašvaldību vēlēšanās (skatīt komentārus par 15. pantu), vairo nepilsoņos nevienlīdzības sajūtu, jo viņiem ir grūti saprast, ka Latvijas pilsonību uzskata kā priekšnosacījumu arvien lielākam skaitam amatu un tiesību, lai gan tas neattiecas uz citiem nepilsoņiem, kuriem bieži vien nav tik cieša saikne ar Latviju un kuri valstī ir likumīgi uzturējušies īsāku laiku. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka šī pieeja negatīvi ietekmē vispārējo sabiedrības izpratni par vienlīdzību, īpaši tāpēc, ka nav veikti pasākumi, kas skartajām sabiedrības daļām to pienācīgi izskaidrotu, un tas kaitē integrācijas mērķim.

49. Konsultatīvā komiteja turklāt pauž bažas, ka nav pietiekamu uzlabojumu nepilsoņa statusa problēmas risināšanā.²⁰ Lai gan viņiem ir tiesības naturalizēties “jebkurā brīdī”, kā

¹⁹ Skatīt Nacionālā ziņojuma 10. rindkopu un Latvijas valdības komentārus par Vispārējās konvencijas Konsultatīvās komitejas pirmo viedokli.

²⁰ Uz 2013.gada 1. janvāri nepilsoņi veido 13.5% no Latvijas iedzīvotājiem jeb 297 883 personas. Nepilsoņu īpatsvars ir īpaši augsts starp ukraiņiem (54%), baltkrieviem (53%) un tatāriem (52%), kamēr tikai attiecīgi 35% (ukraiņu), 41% (baltkrievu) un 31% (tatāru) šo mazākumtautību pārstāvju ir pilsoņi. Augsts pilsoņu īpatsvars ir romu vidū, veidojot 94%.

tiek minēts Nacionālajā ziņojumā, pastāv ievērojami šķēršļi baudīt šīs tiesības. Iepriekš minētā 2012. gada aptauja norāda, ka ievērojamam skaitam personu nav pietiekamas informācijas par naturalizāciju un nepieciešamā zināšanu līmeņa, lai kārtotu latviešu valodas un vēstures zināšanu pārbaudes, īpaši ģimenēs, kur nevienam ģimenes loceklim nav Latvijas pilsonības. Informāciju par naturalizāciju galvenokārt uzzina no draugiem un paziņām (33,3%), un salīdzinoši neliela daļa (15,5%) – no plašsaziņas līdzekļiem. Ņemot vērā izveidojušos un publiski atzīto divu valodu grupu nošķirtību sabiedrībā, Konsultatīvā komiteja uzskata, ka ir jāīsteno mērķtiecīgāki sabiedrības informēšanas pasākumi un kampaņas, lai visi, kam ir interese, būtu pilnībā informēti un patiesi mudināti pieteikties naturalizācijas procesam. Konsultatīvā komiteja papildus atzīmē, ka gandrīz puse respondentu ir norādījuši, ka viņi ir novilcinājuši savu naturalizāciju, jo trūcis pašpārliecības iziet procesu.²¹ Tas pēc Konsultatīvās komitejas domām arī liecina, ka ir jāizplata pozitīvākas un iedrošinošas ziņas par naturalizācijas procesu un pārbaūžu prasībām. Ņemot vērā iepriekš minēto, Konsultatīvā komiteja atzinīgi novērtē izmēģinājuma pārbaudes ieviešanu tiešsaistē, ko izmanto, lai iepazīstinātu pretendētus ar ieviestajiem nosacījumiem. Attiecībā uz vecāka gadagājuma iedzīvotājiem, kuri vairumā gadījumu retāk izmanto internetu, tomēr jārod alternatīvas metodes, lai viņus iedrošinātu un vairotu pašpārliecību.

50. Konsultatīvā komiteja papildus ar bažām atzīmē, ka valodas pārbaudi neizturējušo pretendentu īpatsvars pēdējos gados ir vidēji 40% un atbildīgo institūciju organizēto pieejamo valodas kursu skaits ir nepietiekams, tie parasti ir pārpildīti, un uz tiem ir pārāk ilgi jāgaida rindā. Tā sagaida, ka Latvijas valsts iestādes palielinās valodas kursu skaitu, kas ievērojami samazinājās pēc ekonomiskās krīzes 2008. gadā, lai nodrošinātu aktīvo latviešu valodas zināšanu pienācīgu uzlabošanu, īpaši pieaugošo vidū. Tā uzskata, ka līdzekļu piešķiršana valodas apguvei ir jāizvirza par svarīgāku prioritāti salīdzinājumā ar līdzekļu piešķiršanu Valsts valodas centra inspekcijām (skatīt arī komentārus par 10. pantu), un, ņemot vērā iepriekš minēto, atzīmē, ka inspektoriem un inspekcijām atvēlētais budžets pēc 2008. gada bija mazāk ietekmēts.²²

51. Visbeidzot Konsultatīvā komiteja pauž nopietnas bažas par pastāvīgi negatīvajām diskusijām sabiedrībā attiecībā uz nepilsoņiem un viņu vēlmi vai atturību iegūt Latvijas pilsonību. Kad bija savākti 12 000 parakstu, atbalstot automatisku pilsonības piešķiršanu visiem nepilsoņiem, kuri to vēlas, Centrālā vēlēšanu komisija balsoja pret referendumu rīkošanu par šo jautājumu, un kopš tā laika ir veikti grozījumi likumā par tautas nobalsošanu.²³ Satversmes tiesa pašlaik pārskata jautājumu, vai CVK nepārkāpa savas pilnvaras, izskatot šāda iespējama referendumu atbilstību Satversmei. Konsultatīvā komiteja ar bažām atzīmē, ka šīs diskusijas radikalizē viedokļus abās pusēs un jautājums par lojalitāti Latvijas valstij un neatkarībai tiek arvien biežāk vērsts pret nepilsoņiem. Ņemot vērā joprojām esošos praktiskos naturalizācijas šķēršļus, ar ko saskaras ievērojama daļa nepilsoņu (skatīt iepriekš minēto), Konsultatīvā komiteja uzskata, ka valsts iestādēm steidzami jāveic pasākumi, lai diskusijas sabiedrībā par to, kā mudināt nepilsoņus pieteikties naturalizācijai un patiesi viņus uzņemt kā Latvijas pilsoņus, padarītu konstruktīvākas. Ievērojot iepriekš minēto, tā atzīmē, ka nepilsoņu īpatsvars dažādās Latvijas daļās ievērojami atšķiras un ir īpaši zems

²¹ 9,6% respondentu norādīja, ka “nav pašpārliecības”, 18,2% „vēlas, lai process būtu vieglāks”, un 19,5% aptaujāto uzskatīja, ka “nav spējīgi nokārtot pārbaudi”.

²² Skatīt Nacionālā ziņojuma pielikuma 6., 31. un 32. tabulu.

²³ Grozījumu projekts Saeimā tika iesniegts 2011. gada decembrī, palielinot nepieciešamo parakstu skaitu referendumu ierosināšanai līdz 30 000, kā arī paplašinot CVK pilnvaras izskatīt likumprojekta atbilstību Satversmei. Grozījumus kā pārāk ierobežojošus kritizēja Tiesībsargs, arī Valsts prezidents bija atturīgs.

tādos reģionos kā Rēzekne, kur pašvaldības iestādes ir veikušas saskaņotus pasākumus, lai veicinātu nacionālo minoritāšu integrāciju, cienot daudzveidību.²⁴

Rekomendācijas

52. Konsultatīvā komiteja mudina valsts iestādes veikt visus nepieciešamos pasākumus, lai aktīvi veicinātu un nodrošinātu nepilsoņu naturalizāciju ar mērķtiecīgu informatīvo un apmācību kampaņu palīdzību, kā arī izplatot pozitīvas un iekļaujošas ziņas sabiedriskajā telpā. Ir jānodrošina, lai jaunā Pilsonības likuma ieviešana neveicinātu diskrimināciju un nesamērīgi nesamazinātu pieeju Vispārējā konvencijā paredzētajām tiesībām.

Vispārējās konvencijas 5. pants

Atbalsts pie mazākumtautībām piederošu personu kultūras un identitātes saglabāšanai un attīstībai

Pirmā cikla secinājumi

53. Savā pirmajā viedoklī Konsultatīvā komiteja atzinīgi novērtēja esošās tiesiskās garantijas un veiktos pasākumus pie mazākumtautībām piederošu personu identitātes un kultūras saglabāšanas atbalstam, tomēr arī paužot bažas par mazākumtautību organizāciju finansiālajām grūtībām pēc ievērojamas atvēlēto līdzekļu samazināšanas. Tā aicināja valsts iestādes pārskatīt finanšu līdzekļu piešķiršanas plānu mazākumtautību organizācijām un veikt vajadzīgos pasākumus, lai pienācīgāk apmierinātu esošās vajadzības, tostarp attiecībā uz kultūras centru uzturēšanu.

Pašreizējā situācija

a) Pozitīvi uzlabojumi

54. Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka katru gadu dažāda līmeņa valsts iestādes, galvenokārt Kultūras ministrija, Sabiedrības integrācijas fonds un pašvaldību iestādes bieži ar EEZ un ES līdzfinansējumu rīko un atbalsta ļoti daudz pasākumu saistībā ar mazākumtautību kultūru un identitāti. Tā ar gandarījumu īpaši atzīmē, ka regulāri tiek veikti pētījumi un novērtējumi par dažādām dotāciju shēmām un to efektivitāti nacionālo minoritāšu kultūras uzturēšanas un attīstīšanas atbalstam un multikulturālas sabiedrības veicināšanai. Ņemot vērā iepriekš minēto, tā atzīmē Latvijas Universitātes Sociālo un politisko pētījumu institūta veikto novērtējumu par Vispārējās konvencijas ieviešanu, kurā secināts, ka ir jāpārskata jēdziens „etniskā kultūra”, iekļaujot ne tikai tradicionālo kultūras izpratni, bet arī mūsdienīgās kultūras izpausmes un kultūras mijiedarbības principus.²⁵ Turklāt ir ieteicams organizēt mācības un citas kompetenci pilnveidojošas iniciatīvas, lai palielinātu mazākumtautību apvienību potenciālu konkurēt oficiālos konkursos un efektīvi piedalīties Latvijas kultūras dzīves veidošanā, kā arī veikt pasākumus mazākumtautību jauniešu iesaistīšanai. Mazākumtautību pārstāvji informēja Konsultatīvo komiteju, ka pašvaldības, piemēram, Rīgā un Rēzeknē, un arī citos reģionos, ir īpaši pretimnākošas un sniedz atbalstu mazākumtautību kultūras pasākumu organizēšanai.

²⁴ Kopējais nepilsoņu īpatsvars Rēzeknē ir mazāks nekā 5%.

²⁵ Skatīt Nacionālā ziņojuma 125. rindkopu.

b) Neatrisināti jautājumi

55. Atzinīgi novērtējot nepārtraukto valdības atbalstu mazākumtautību biedrību kultūras pasākumu organizēšanai, Konsultatīvā komiteja tomēr atzīmē, ka lielākā daļa mazākumtautību apvienību ziņo par nepietiekamu un neregulāru atbalstu, kas pieejams tikai no pašvaldību iestādēm. Pēc aptaujāto mazākumtautību pārstāvju teiktā, kopš Īpašo uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta (ĪUMSILS) funkcijas tika nodotas Kultūras ministrijai 2011.gada sākumā, centrālās valdības atbalsts galvenokārt ir kļuvis viņiem nepieejams vai nerasniedzams. Turklāt mazākumtautību pārstāvji ir noraizējušies, ka finansējuma pieteikumiem ir jāatbilst noteiktiem formāliem nosacījumiem un tie ir jāiesniedz latviešu valodā, tādējādi jau sākotnēji nostādot mazākumtautību pieteikumus neizdevīgākā situācijā salīdzinājumā ar citiem nevalstiskā sektora pretendentiem. Konsultatīvo komiteju uztrauc zemā mazākumtautību kopienu informētība par centrālā līmeņa iniciatīvām, kuru ietvaros organizācijām palīdz sagatavot pieteikumus atbilstoši iesniegšanas kritērijiem. Tā uzskata, ka informācijai par pieejamām dotācijām un attiecīgajām nevalstisko organizāciju palīdzības programmām ir jāklūst ievērojami sasniedzamāki, organizējot mērķtiecīgus informatīvus pasākumus visā valstī, lai nodrošinātu, ka mazākumtautību apvienības jūt pietiekamu pārliecību pieteikties finansējumam.

56. Konsultatīvā komiteja ir arī nobažījusies par mazākumtautību pārstāvju pausto, ka valdības atbalsts galvenokārt vērsts uz mazākumtautību kopienu latviešu valodas zināšanu uzlabošanu. Lai gan mazākumtautību kopienas ļoti novērtē piedāvātos latviešu valodas kursus, mazākumtautību pārstāvji uzskata, ka nepietiekama uzmanība tiek veltīta viņu īpašās identitātes, kultūras un valodas uzturēšanas un veicināšanas nozīmei, kas beigās varētu izraisīt kopienu asimilāciju. Konsultatīvā komiteja atkārtoti uzsver, ka Vispārējās konvencijas 5. pantā tiek aicināts piešķirt pienācīgu finansējumu mazākumtautību kultūras un tradīciju saglabāšanai un attīstīšanai, savukārt pasākumi integrācijas veicināšanai, piemēram, valodas kursi, būtu jāpiedāvā ar citu atbalsta līdzekļu palīdzību. Minoritāšu pārstāvjiem turklāt rodas iespaids, ka centrālā valdība pārsvarā izmanto ES finansējumu lielākiem sociāliem projektiem, īpaši neinteresējoties par patiesas sociālās izlīdzināšanas vai etnisko grupu mijiedarbības veicināšanu un neapspriežoties ar mazākumtautību pārstāvjiem par viņu uzskatiem attiecībā uz jomām, kas būtu jāveicina, un kāda veida pasākumi vislabāk varētu mazināt viņu bažas.²⁶ Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka mazākumtautību apvienības pašlaik nav pārstāvētas Sabiedrības integrācijas fonda padomē, un uzskata, ka jāveic pasākumi, lai iesaistītu mazākumtautību pārstāvjus lēmumu pieņemšanā, tostarp attiecībā uz finansējuma shēmām (skatīt turpmākos komentārus par 15. pantu).

Rekomendācijas

57. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes palielināt atbalstu mazākumtautību kultūras pasākumiem un projektiem, kuru mērķis ir saglabāt īpašās nacionālo minoritāšu identitātes un kultūras, un nodrošināt, lai mazākumtautību apvienības visā Latvijā tiktu pienācīgi informētas par pieejamām iespējām un iedrošinātas iesniegt dotāciju pieteikumus.

58. Konsultatīvā komiteja turklāt aicina valsts iestādes efektīvāk konsultēties ar mazākumtautību pārstāvjiem par kultūras un integrācijas politikas jautājumiem, lai nodrošinātu, ka viņu uzskati un raizes tiek izvērtētas un efektīvi ņemtas vērā. Ir jāveic

²⁶ Skatīt Ilonas Kundas darbu "Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? Sasniegumu, neveiksmju un izaicinājumu audits", izdotu Rīgā 2010. gadā, par Sabiedrības integrācijas fonda finanšu mehānismu pārvaldīšanas metodēm, neizvērtējot projektu īstenošanu potenciālu veicināt inovāciju un attīstību jomās, kas ir īpaši pretrunīgas etniskās integrācijas jautājumu ziņā.

pasākumi attiecībā uz iepriekš minēto, lai nodrošinātu minoritāšu apvienību pārstāvības klātbūtni iestādēs, kas pārrauga atbalsta līdzekļu sadali.

Vispārējās konvencijas 6. pants

Aizsardzība pret diskrimināciju, naidīgumu vai vardarbību uz etniskās piederības pamata

Pirmā cikla secinājumi

59. Savā pirmajā viedoklī Konsultatīvā komiteja atzinīgi novērtēja Latvijas veiktos pasākumus, lai stiprinātu tiesisko aizsardzību pret rasu vai etniskas diskriminācijas izpausmēm, naidīgumu vai vardarbību, un to, ka Latvijas tiesas ir pievērsušas pastiprinātu uzmanību noziegumu rasistiskai motivācijai. Tā tomēr pauda bažas, ka palielinās rasistisku incidentu skaits un aizvien biežāk novērojamas neiecietības un naidīguma izpausmes internetā, īpaši pret krieviem un ebrejiem, un aicināja valsts iestādes rīkoties apņēmīgāk, gan veicot profilaktiskus pasākumus, gan kontrolējot un sodot šādu rīcību.

Pašreizējā situācija

a) Pozitīvi uzlabojumi

60. Konsultatīvā komiteja ar gandarījumu atzīst, ka tikuši organizēti virkne semināru policijas darbiniekiem, lai vairotu izprani par cilvēktiesībām, pretdiskrimināciju un naida noziegumu apkarošanu, tostarp sadarbojoties ar pilsonisko sabiedrību. Konsultatīvā komiteja atzinīgi novērtē, ka 2012. gada beigās Tieslietu ministrijas pakļautībā izveidota darba grupa cīņai pret naida noziegumiem, kurai tika uzdots identificēt trūkumus normatīvajos aktos par naida noziegumiem, tostarp par naida runu. Darba grupa 2013. gada sākumā secināja, ka ir nepieciešami uzlabojumi Krimināllikumā, un pašlaik izstrādā ieteikumus attiecīgai rīcībai. Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka Augstākā tiesa šī procesa ietvaros ir iesniegusi izskatīšanai tiesu prakses pārskatu par naida noziegumiem.

b) Neatrisināti jautājumi

61. Atzīstot, ka kopš 2008. gada februāra nav reģistrēts neviens rasistiskas vardarbības gadījums, Konsultatīvā komiteja tomēr atzīmē mazākumtautību pārstāvju un neatkarīgu novērotāju viedokli, ka par rasistiskas vardarbības gadījumiem, īpaši pret ārzemju studentiem un romiem, joprojām bieži vien netiek oficiāli ziņots, jo vairumā gadījumu upuris baidās vērsties policijā. Lai gan ir organizētas dažas policijas darbinieku apmācības, kopumā, kā uzskata aptaujātie, nepieciešams veikt vairāk pasākumu, arī attiecība uz advokātu, prokuratūru un tiesu kapacitātes palielināšanu, lai radītu piemērotus apstākļus veiksmīgai lietas izskatīšanai saistībā ar etniska rakstura naidīgumu, tostarp naidīgiem izteikumiem un rasu diskriminācijas izpausmēm. Diemžēl nav izveidota neatkarīga iestāde, kas pārraudzītu un sistemātiski apkopotu informāciju par iespējamiem diskriminācijas un naidīguma izpausmes gadījumiem, un uzraudzītu tiesībsargājošo iestāžu reaģēšanas spējas, tostarp attiecībā uz iespējamām sūdzībām pret policiju. Konsultatīvā komiteja ar bažām atzīmē, ka rasistiska motivācija nav atbildību pastiprinošs apstāklis, pat pašsaprotamās lietās, piemēram, ebreju kapu apgānīšanā, atbildētājam skaidri atzīstot savu nacionālistisko motivāciju.²⁷ Tā arī pauž bažas par ārkārtīgi mazo skaitu izmeklēšanu, kas uzsāktas, pamatojoties uz 78. pantu (par

²⁷ Skatīt ECRI ziņojumu par Latviju (ceturtais monitoringa cikls), 2011. gada decembris, 17. rindkopa.

naida kurināšanu), neskatoties uz būtiskiem pierādījumiem par naida runām galvenokārt vērstām pret krieviem, latviešiem un ebrejiem, īpaši internetā.²⁸

62. Konsultatīvā komiteja, ņemot vērā iepriekš minēto, atzīmē, ka Drošības policija, kā ziņots, atteikusies uzsākt izmeklēšanu par radikālajā tīmekļa vietnē „Tautas tribunāls” publicētajiem draudu e-pastiem un rakstiem pret vienu no Saeimas deputātiem, kuros krievi dēvēti par „nacistveidīgiem slepkavām”, draudot, ka viņš un viņa „tautas brāļi” drīz saņems „to, ko esiet pelnījuši”,²⁹ jo nesaskatīja tajā nekādus reālus draudus. Atbildīgās Iekšlietu ministrijas amatpersonas ziņoja, ka tas, vai izmeklēt pārkāpumu kā huligānismu vai naida kurināšanu, ir galvenokārt atkarīgs no pārkāpēja liecības un neatkarīgi eksperti turpina iesaistīties, lai noskaidrotu, vai pārkāpumu var uzskatīt par naida noziegumu. Konsultatīvā komiteja pauž bažas par šo praksi. Nav ne tikai skaidrs, kādus kritērijus izmanto, lai izvēlētos šos neatkarīgos ekspertus,³⁰ bet tas arī pāldzina tiesvedību pat acīmredzamās lietās, kas liedz skaidri paziņot sabiedrībai, ka naidīgi izteikumi tiek uzverti kā nopietns pārkāpums, ko nekavējoties izmeklē un par ko piespriež efektīvu sodu.³¹ Konsultatīvā komiteja uzskata, ka ir jādarbojas saskaņoti, lai attīstītu pietiekamu policijas ekspertīzi jautājumos par naida noziegumiem un naidīgiem izteikumiem un nodrošinātu, lai šādus gadījumus, tostarp tos, kas izplatīti ar interneta palīdzību, efektīvi un nekavējoties risinātu. Komiteja turklāt uzskata, ka naidīgu vēstījumu un naida runu izplatīšana nav pietiekami atrunāta normatīvajos aktos, īpaši ņemot vērā, cik grūti ir piemērot Krimināllikuma 78. pantu, kas tiek pastāvīgi pārāk šauri interpretēts un nosaka, ka ir nepieciešami pierādījumi par apzinātu naida kurināšanu, Komiteja sagaida, ka minētā darba grupa cīņai pret naida noziegumiem risinās šo neatbilstību.

63. Konsultatīvo komiteju nopietni satrauc nepārtrauktā necienīgu un neiecietīgu galvenokārt pret krieviem un citām mazākumtautībām vērstu izteikumu parādīšanās sabiedrības diskusijās, tostarp no valsts iestāžu un Saeimas puses. Tā pauž nožēlu par dažu politiķu vārdu izvēli, piemēram, bijušās Kultūras ministres izteikumu, ka Latvijas kultūras politiku nevar balstīt uz multikulturālismu, bet gan uz latviešu valodu un nacionālajiem simboliem, kā arī nacionālistiski noskaņotu Saeimas deputātu teikto, kuri atsauca uz „rusifikācijas risku” un pielīdzina Latvijā esošos etniskos krievus „valsts ienaidniekiem”, nodēvējot šo sabiedrības daļu par „civilokupantiem”.³² Komiteju arī satrauc Saeimā atsāktās diskusijas par ikgadējo Latviešu leģiona piemiņas dienu 16. martā un atkārtoto valdošās koalīcijas prasību atjaunot šo datumu oficiāli atzīmējamo dienu sarakstā kā atceres dienu.³³ Ievērojot valsts mērķi veicināt sociālo izlīdzināšanos un izveidot integrētu sabiedrību, kas

²⁸ Skatīt, piemēram, vietnes www.tautastribunals.lv un www.sargivalodu.lv, kuras, kā konstatēja Kurzemes reģionālā tiesa, regulāri izmanto materiālus saistībā ar nacionālo naidu un naidīgumu, tostarp naida kurināšanu pret noteiktām tautībām, un šo vietņu kaitīgumu palielina iespēja izmantot automātisko datu apstrādes sistēmu. Skatīt 2009. gada 8. aprīļa lietu Nr. 11840001908.

²⁹ Skatīt ziņojumu par draudiem un Drošības policijas reakciju vietnē: <http://rus.delfi.lv/news/daily/politics/ugrozy-ageshinu-pb-ne-nashla-sostava-prestupleniya.d?id=43227926>

³⁰ Skatīt arī ECRI ziņojumu (26. zemsvītras piezīme), kas norāda, ka par ekspertiem izvēlas galēji labēju uzskatu pārstāvjus.

³¹ Skatīt, piemēram, Ulda Freimaņa lietu, kurš atklāti rosināja uz vardarbību pret ebrejiem 2011. gada 16. martā. Ebreju kopiena iesniedza prasību policijā, kas, kā ziņots, slēdza lietu 2011. gada 11. augustā, paziņojot, ka lietā „nebija krimināla pārkāpuma”. Latvijas ebreju draudžu un kopienu padomei ar organizācijas „Anti-Defamation League” atbalstu iesniedzot apelācijas sūdzību, lieta tika atsākta. Tomēr līdz 2012. gada jūlijam, kad nomira U. Freimanis, lēmums netika pieņemts. Pēc tam 2012. gada 24. jūlijā lieta tika izbeigta.

³² Skatīt kāda Saeimas deputāta atbildi uz Eiropas Padomes cilvēktiesību komisāra un ASV vēstnieka Latvijā ziņojumu par pilsonības piešķiršanu bērniem, par ko ziņots 2013. gada 22. janvāra Latvijas Cilvēktiesību centra *Integration Monitor*. Skatīt arī vietni <https://twitter.com/janisdombrova/status/291843582107742208>.

³³ 1943. gadā izveidotais Latviešu leģions Otrā pasaules kara laikā bija *Waffen SS* sastāvā. To svin 16. martā, jo 1944. gada 16. martā abas latviešu leģiona divīzijas pirmo reizi cīnījās pret Padomju armiju.

balstās uz cieņu pret dažādību, Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu, ka šis notikums turpina uzkurināt saasinātas diskusijas Saeimā, kas var tikai vēl vairāk paplašināt plaisu vēstures izpratnē un atzīšanās, kas turpina sanaidot un nošķirt sabiedrību (skatīt turpmākos komentārus).

Rekomendācijas

64. Konsultatīvā komiteja aicina Latvijas valsts iestādes stiprināt normatīvos aktus un reakcijas spējas likumu piemērošanas jomā, lai atbilstoši, nekavējoties un efektīvi varētu vērsties pret virkni naida runu gadījumu pret mazākumtautībām, īpaši internetā.

65. Konsultatīvā komiteja turklāt aicina valsts iestādes pielikt lielākas pūles, lai publiski nosodītu visa veida neiecietības un necieņas izpausmes pret mazākumtautībām un pret šīm izpausmēm vērstu atbilstošas sankcijas. Valsts ierēdņiem īpaši vajadzētu pašiem atturēties izteikt tādus paziņojumus, kurus plašsaziņas līdzekļi izplata sabiedrībā un kas negatīvi ietekmē sociālo izlīdzināšanos.

Integrācija un iecietības veicināšana

Pirmā cikla secinājumi

66. Savā pirmajā viedoklī Konsultatīvā komiteja konstatēja, ka Latvijas sabiedrībā kopumā valda iecietība un cieņa, bet vēl joprojām problemātiska ir krieviski runājošās sabiedrības efektīva integrācija, kā arī to grupu iekļaušana, kuru pārstāvji tradicionāli nav dzīvojuši šajā valstī. Tā uzskatīja, ka retorika, ko izmanto daži politiķi un daļa plašsaziņas līdzekļu, neveicina tādas gaisotnes izveidošanos, kas balstās uz etnisko latviešu un mazākumtautībām piederīgu personu savstarpēju cieņu un sapratni, un aicināja valsts iestādes veikt pasākumus, kas sekmētu cieņu pret daudzveidību. Kas attiecas uz naturalizācijas kārtību, Konsultatīvā komiteja aicināja valsts iestādes izpētīt sabiedrības attieksmi pret latviešu valodas pārbaudes procesu un tās ietekmi uz sabiedrības integrāciju ar mērķi veidot naturalizācijai labvēlīgākus apstākļus.

Pašreizējā situācija

a) Pozitīvi uzlabojumi

67. Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka integrācijas pamatnostādnes tika pieņemtas 2011. gada oktobrī kā galvenā integrācijas veicināšanas stratēģija Latvijas sabiedrībā pēc gadiem ilgas sagatavošanās un attīstības trūkuma šajā jomā. Tā atzinīgi novērtē rīcības plānu, ko pieņēma reizē ar pamatnostādņēm, un kurā ir virkne konkrētu mērķu, kas jāsasniedz sabiedrības integrācijā, kā arī īpaši attīstības izvērtēšanas kritēriji. Ņemot vērā iepriekš minēto, tā arī ar gandarījumu atzīmē Konsultatīvās padomes izveidi, iesaistoties pilsoniskajai sabiedrībai, lai pārraudzītu pamatnostādņu un rīcības plāna ieviešanu un sniegtu padomus, kā turpmāk veicināt sabiedrības integrāciju. Komiteja turklāt vērs uzmanību uz to, ka valstī veic arvien vairāk pasākumu, lai rosinātu starpkultūru izpratni un iecietību sabiedrībā, tostarp, lai sekmētu holokausta izpratni, ko atbalsta dažādas valsts iestādes. Tā rezultātā ebreju kopienas pārstāvji ziņo, ka Latvijas sabiedrībā kopumā palielinās izpratne par ebreju problēmām un to pieņemšana, kā arī nedaudz samazinājušies vandālisma gadījumi ebreju kapos un citas antisemitisma izpausmes.

68. Konsultatīvā komiteja arī atzīmē pašvaldību iestāžu, piemēram, Rīgas domes un Rēzeknes pilsētas domes pozitīvo lomu iecietības un starpetniskās sapratnes veicināšanā. 2012. gada septembrī tika pieņemta īpaša Rīgas pilsētas sabiedrības integrācijas programma

un rīcības plāns, cieši konsultējoties ar dažādu pilsētas kopienu pārstāvjiem. To veicina pilsētas domes saņemtās pozitīvās atsauksmes no Rīgas iedzīvotājiem, regulāri rīkojot diskusiju forumus, un pilsētas atklātā stratēģija publiski diskutēt par problēmām, tostarp par dažādām diskriminācijas izpausmēm sabiedrībā mūsdienās. Tā arī ar gandarījumu atzīmē pilsētas domes nepārtraukto finansiālo atbalstu dažādiem projektiem un mazākumtautību apvienību pasākumiem, kā arī pašreizējiem latviešu valodas kursiem, kas ir guvuši ievērojamu popularitāti. Saskaņā ar amatpersonu sniegto informāciju lielākā daļa Rīgas iedzīvotāju dažādā pakāpē prot latviešu valodu un vēlas to uzlabot.

b) Neatrisināti jautājumi

69. Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka minoritāšu pārstāvji un pilsoniskā sabiedrība kritiski vērtē integrācijas pamatnostādnes, un Komiteju uztrauc novērotāju plašā vienprātība par to, ka dokumentu pieņēma, iepriekš efektīvi nekonsultējoties ar mazākumtautību pārstāvjiem un nepietiekami ņemot vērā virkni iesniegto ierosinājumu grozījumiem (skatīt komentārus par 15. pantu). Tā arī pauž nožēlu, ka dokumenta sākumā ieviests jēdziens „valstsnācija” un norādīts, ka latvieši un viņu nacionālā un kultūras identitāte Latvijā ir vienojošais apstāklis. Šis jēdziens tiek plaši interpretēts kā pierādījums jaunam etnocentrismam Latvijā un rada satraukumu mazākumtautību pārstāvjos par to, ka viņiem pašā idejā par sabiedrības integrāciju piešķirta sekundāra nozīme. Konsultatīvā komiteja pauž dziļu nožēlu par to un uzskata, ka jēdziena „valstsnācija” lietošana integrācijas stratēģijā ir tik tiešām nepieņemama, īpaši tādēļ, ka tam nav pamatojuma Latvijas Satversmē (skatīt iepriekš minētos komentārus pie 4. panta). Atzīstot, ka pamatnostādnes ietver virkni citu iekļaujošāku vēstījumu, piemēram, turpat ievadā minot jēdzienu „Latvijas tauta”, kas skaidri ietver nepilsoņus, Konsultatīvo komiteju tomēr nopietni uztrauc pretrunīgais terminu lietojums dokumentā, kas pakļauj sabiedrības daļas atstumtības riskam.³⁴ Komiteja uzskata, ka ir jāīsteno saskaņota rīcība, lai radītu piemērotu politiku ar mērķi izveidot sabiedrību, kurā dažādība tiek cienīta un visi, tostarp mazākumtautībām piederīgas personas, piedalās kopīgas un iekļaujošas pilsoniskās identitātes veidošanā un uzturēšanā.³⁵

70. Konsultatīvā komiteja papildus pauž bažas par viscaur dokumentā pausto latviešu un „citu” nošķiršanu.³⁶ Lai gan, kā minēts, daži paziņojumi ir iekļaujoši un norāda, ka identitātes var būt papildinošas,³⁷ citās dokumenta daļās nepārtraukti uzsvērta latviešu valodas, latviešu kultūras un latviešu identitātes centrālā loma sabiedrībā un nacionālās identitātes izveidē. Daudzi minoritāšu pārstāvji šo uzsvaru uztver skeptiski un uzskata, ka pārāk maz uzmanības tiek veltīts viņu kultūrām, valodām un identitātēm, lai veicinātu patiesu sociālo izlīdzināšanos, nevis kultūru skaidru integrāciju latviskā kultūrtelpā. Patiesi, sabiedrības viedokļu aptaujas atspoguļo ievērojamu etnocentrismu etnisko latviešu vidū. 2011. gadā 44% aptaujāto uzskatīja, ka Latvijā būtu jādzīvo tikai latviešiem un tikai 22% pauda viedokli, ka pret visām etniskajām grupām būtu jāizturas vienādi.³⁸ Konsultatīvā komiteja, ņemot vērā iepriekš

³⁴ To pašu nepilsoņu grupu, piemēram, dēvē arī par imigrantiem, kuri nonāca Latvijā okupācijas politikas rezultātā (http://www.km.gov.lv/lv/doc/ministrija/saliedeta_sabiedriba/KM_bklts_A5_3mm_bleed_02_2012_EN_PRINT.pdf), un kuriem nav kopīgu vērtību, – skaidrs, ka šāds viedoklis neveicina izlīdzināšanos. Skatīt Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes (2012 – 2018), Rīga, 2012. gads; Ievads: Problēmas un mērķi, rindkopas par imigrantiem un divkopienu sabiedrību.

³⁵ Saistībā ar šo skatīt Ļubļanas integrācijas pamatnostādnes “*HCNM Ljubljana Guidelines on Integration of Multi-Ethnic Societies, November 2012*”.

³⁶ Pašā dokumenta preambulā rakstīts: „Ikviens latvietis un Latvijas pilsonis (arī tie, kas nedzīvo Latvijā), ikviens Latvijas iedzīvotājs ir vajadzīgs Latvijai”.

³⁷ “Indivīdam vienlaikus var būt vairākas identitātes (mazākumtautības, latviskā, eiropeiskā, globālā).”

³⁸ Skatīt 2011. gadā Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes veikto aptauju un SKDS 2012. gadā rīkoto sabiedrības viedokļa aptauju.

minēto, pozitīvi vērtē integrācijas pamatnostādnes pausto atziņu, ka „cieņu pret Latvijas kultūru iespējams pozitīvi veicināt, ja kultūras izpratnē tiek akcentēts mazākumtautību devums”.³⁹ Tā sagaida, ka šis novērtējums tiks pārvērsts atbilstošos pasākumos, lai patiesi veicinātu sociālo izlīdzināšanos Latvijā caur iekļaujošām stratēģijām, un atzinīgi novērtē iniciatīvas veicināt lielākās sabiedrības daļas līdzdalību un iesaistīšanos integrācijas projektos.⁴⁰

71. Konsultatīvā komiteja turklāt ar bažām atzīmē atmosfēras pasliktināšanos sabiedrības diskusijās pēc 2012. gada februārī rīkotā referendumā par to, vai krievu valodu vajadzētu atzīt kā valsts valodu. Lai gan 75% aptaujāto atbildēja noraidoši, 25% atbalstīja šādas izmaiņas, un tika lēsts, ka lielākā daļa nepilsoņu arī būtu balsojuši apstiprinoši, ja viņi varētu piedalīties vēlēšanās.⁴¹ Konsultatīvā komiteja ir nopietni nobažījiesies par sabiedrības sašķeltību, kas atspoguļojas referendumā rezultātos, norādot, ka liela daļa iedzīvotāju izteikti jūtas atsvešināti un atstumti, kas citu vidū turpina palielināt apdraudējuma sajūtu. Tā arī atzīmē, ņemot vērā iepriekš minēto, ka pirms 2012. gada februārī rīkotā referendumā bija cits referendums, kurā Nacionālā apvienība ierosināja Saeimai grozīt Satversmi, lai varētu nodrošināt finansējumu tikai tām skolām, kurās mācības notiek latviešu valodā. Lai gan iniciatīvai otrajā posmā netika savākts pietiekams skaits parakstu, lielākā daļa novērotāju uzskata, ka tas mudinājis aicinājumu ieviest krievu valodu kā otro valsts valodu, lai paaugstinātu izpratni par mazākumtautību kopienas bažām.⁴² Konsultatīvā komiteja uzskata, ka pašreizējā vidē jāvērs pastiprināta uzmanība atbilstošu platformu izveidei patiesām diskusijām, lai nodrošinātu, ka dažādi uzskati sabiedrībā, tostarp par mazākumtautībām piederīgu personu valodas tiesībām, kā arī par atšķirīgo vēstures izpratni, tiek efektīvi uzklauti un iekļauti kā demokrātiskā valstī likumīgi izteikti viedokļi, nevis ignorēti (skatīt zemāk 10. un 15. panta komentārus). Ņemot vērā iepriekš minēto, Konsultatīvā komiteja atkārtoti atzīmē pieaugošu radikālismu sabiedrības diskusijās, kas, šķiet, rada draudus, ka jebkādas diskusijas par mazākumtautību tiesībām ļaunprātīgi izmantos politiskiem mērķiem, apsūdzot proponentus lojalitātes trūkumā pret valsti. Konsultatīvā komiteja turklāt uzskata, ka jebkādi pie mazākumtautībām piederīgu personu tiesību ierobežojumi caur vairākuma balsojumiem, piemēram, referendumiem ir pretstatā pašai Vispārējās konvencijas būtībai.

72. Visbeidzot Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka ebreju reliģisko un sabiedrisko organizāciju īpašumu restitūcija joprojām nav nokārtota un nav ziņots par jebkādu progresu pēc darba grupas izveides šim mērķim 2008. gadā. Pēc ebreju pārstāvju atkārtotiem mēģinājumiem palielināt sabiedrības izpratni un virzīt šo jautājumu uz priekšu, šķiet, 2012. gada beigās ir panākta vienošanās par virkni īpašumu, ar kuras palīdzību cer nonākt pie normatīvo aktu pieņemšanas, kas regulēs sabiedrisko īpašumu restitūciju ebreju kopienai.

Rekomendācijas

73. Konsultatīvā komiteja aicina Latvijas valsts iestādes, ieviešot integrācijas pamatnostādnes un to rīcības plānu, izvirzīt par prioritāti iekļaušanas un dialoga principus.

³⁹ Skatīt Pamatnostādņu 28. lpp, kurā arī rakstīts, ka “sekmējot latviskās kultūrtelpas nostiprināšanos, integrācijas politikai ir jābalstās uz sabiedrībā akceptēto dažādo kultūru atzīšanas un dialoga principu”.

⁴⁰ Skatīt 2010. gada grantu shēmas „Pilsoniskās sabiedrības stiprināšana un sabiedrības integrācijas veicināšana” izvērtējumu, kas iesaka veikt vairāk starpkultūru komunikācijas pasākumu un palielināt sabiedrības līdzdalību. Skatīt Nacionālā ziņojuma 37.lpp.

⁴¹ Tikai pilsoņi var piedalīties referendumos saskaņā ar Satversmes 80. pantu.

⁴² Skatīt citstarp Denisa Hanova and Valda Tēraudkalna rakstu “*Denying the Other in the Cyber Space: Democracy and Political Culture in Latvia. Analysis of the Internet Campaign “For Mother Tongue” (November 2011)*” preses izdevumā “*Ethnicity 2012/6*”.

Jāveic papildu pasākumi, lai iesaistītu visu kopienu pārstāvjus diskusijās par Latvijas sabiedrības turpmāku integrāciju, ņemot vērā dažādību, tostarp ar integrāciju saistītās tēmas, piemēram, par dažādu perspektīvu atzišanu attiecībā uz vēsturi un minoritāšu tiesību lomu Latvijas mūsdienu sabiedrībā.

74. Konsultatīvā padome arī aicina valsts iestādes vērst savus integrācijas pūliņus un ar tiem saistīto publisko diskursu uz mazākumtautību pārstāvju pārliecināšanu par to, ka viņu klātbūtne un devums sabiedrībai ir vēlams un novērtēts un mērķis ir plašāka sociālā izlīdzināšana, ņemot vērā specifiskās mazākumtautību identitātes, nevis vienīgi kultūras integrācija.

75. Visbeidzot Konsultatīvā komiteja aicina ātrāk pabeigt valstij piederošu īpašumu restitūciju ebreju kopienai.

Vispārējās konvencijas 9. pants

Mazākumtautību valodas un mazākumtautību līdzdalība plašsaziņas līdzekļos

Pirmā cikla secinājumi

76. Pirmajā monitoringa ciklā Konsultatīvā komiteja atzinīgi novērtēja pie mazākumtautībām piederīgu personu iespējas piekļūt audiovizuālajiem plašsaziņas līdzekļiem savās mazākumtautību valodās gan valsts, gan privātajā sektorā, bet uzskatīja, ka noteiktu mazākumtautību finansiālās grūtības drukāto plašsaziņas līdzekļu uzturēšanā, īpaši skaitliski mazākajās kopienās, ir pelnījušas pastiprinātu valsts iestāžu uzmanību.

Pašreizējā situācija

a) Pozitīvi uzlabojumi

77. Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka Latvijas vispārējā plašsaziņas līdzekļu vidē joprojām ir ļoti daudz kanālu, kas darbojas galvenokārt latviešu un krievu valodā, tādējādi nodrošinot labu piekļuvi tiem, kas prot šīs valodas. 2010. gadā pieņemtais Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums, aizstājot 1995. gada Radio un televīzijas likumu, samazina kopējo obligāto radio un televīzijas raidlaiku valsts valodā līdz 65%. Televīzijas kanāls „TV5” un radio kanāls „Latvijas Radio 4”, kurus sabiedrībā dēvē par „integrācijas kanāliem”, turpina raidīt programmas galvenokārt krievu valodā, kā arī dažu citu mazākumtautību valodās. Pēc tehniskajiem uzlabojumiem krievu valodā vadītā kanāla „Latvijas radio 4” pārklājums ir uzlabojies un, kā ziņo, aptver arī Latgales reģionu. Attiecībā uz drukātajiem plašsaziņas līdzekļiem Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka mazākumtautību apvienības turpina izdot piecus nekomerciālos izdevumus, lai gan tiem ir stipri ierobežots lasītāju loks.⁴³ Konsultatīvā komiteja papildus atzīmē Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes kā neatkarīgas iestādes izveidi, kas pārstāv sabiedrību un uzrauga, ka tās aktivitātes atbilst Satversmei. Saskaņā ar likumu turklāt ir paredzēts izveidot Sabiedrības konsultatīvo padomi, lai nodrošinātu sabiedrības līdzdalību nacionālās stratēģijas izstrādāšanas procesā plašsaziņas līdzekļu attīstībai.

⁴³ Skatīt Nacionālā ziņojuma 16. rindkopu.

b) Neatrisināti jautājumi

78. Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka, lai gan Latvijā joprojām ir daudz plašsaziņas līdzekļu, kopumā vidi raksturo divu paralēlu sistēmu klātbūtne latviešu un krievu valodā ar samērā atšķirīgu saturu. Konsultatīvā komiteja pauž bažas par minēto divu auditoriju nošķirtību starp šīm divām plašsaziņas līdzekļu telpām: šīs auditorijas saņem ziņas ar bieži vien ievērojami atšķirīgiem ģeopolitiskiem viedokļiem, un to savstarpējā mijiedarbība ir ļoti neliela. Pēc mazākumtautību pārstāvju teiktā, latviešu valodas plašsaziņas līdzekļos ir ļoti maz informācijas par mazākumtautībām un viņu specifiskajām problēmām, kas padziļina plaisu starp abām valodu grupām, jo pie mazākumtautībām piederīgas personas tiek atturētas no piekļuves plašsaziņas līdzekļiem latviešu valodā. Konsultatīvā komiteja turklāt atzīmē, ka pēc kopienu domām valsts plašsaziņas līdzekļu pārraidēm mazākumtautību valodās joprojām ir zema kvalitāte, tās galvenokārt ziņo par sporta vai folkloras tēmām un iekļauj maz informācijas par politiskajām aktualitātēm Latvijas sabiedrībā. Tā papildus vērš uzmanību ziņojumiem, kas vēsta, ka Latvijas plašsaziņu līdzekļu pārklājums Latgales reģiona austrumu pusē joprojām sagādā daudz problēmu, tādēļ daļai iedzīvotāju jāskatās tikai kaimiņvalstu ziņas un izklaidējošas pārraides.⁴⁴ Konsultatīvā komiteja augstu novērtē, ka Elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome šo situāciju atzīst par problemātisku, un atzīmē, ka nepieciešami pasākumi, lai paplašinātu mazākumtautību valodās raidošas Latvijas televīzijas auditoriju, veicinot raidījumu kvalitāti un izplatību.

79. Kas attiecas uz drukātajiem plašsaziņas līdzekļiem, Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu, ka 2012. gada laikā trīs laikraksti krievu valodā tika apvienoti vienā vienīgā – “*Vesti Sevodnja*”. Atzīstot, ka privatizācija var paplašināt vārda brīvības iespējas plašsaziņas līdzekļos, Konsultatīvā komiteja pauž bažas par to, ka mazāko plašsaziņas līdzekļu skaits nepārtraukti samazinās ekonomisku iemeslu dēļ. Tas īpaši ietekmē personas, kas pieder pie skaitliski mazākām kopienām, un samazina plurālismu un dažādību plašsaziņas līdzekļos, kas, ņemot vērā sabiedrības viedokļa sašķeltību svarīgās tēmās par integrāciju (skatīt iepriekš minētos komentārus par 6. pantu), var radīt turpmāku polarizāciju. Turklāt Latvijas plašsaziņas līdzekļiem trūkst pievilcīguma un neatkarības, kas palielina kaimiņvalstu televīzijas kanālu un citu plašsaziņas līdzekļu popularitāti un neveicina starpkultūru izpratni un dažādu auditoriju dialogu par kopīgu interešu jautājumiem. Konsultatīvā komiteja atkārtoti vērš uzmanību plašsaziņas līdzekļu svarīgajai lomai sabiedrības integrācijā un uzsver, ka aktīvu un dažādu plašsaziņas līdzekļu vide, tostarp mazākumtautību valodās, var ievērojami ietekmēt mazākumtautību piederības un līdzdalības sajūtu.⁴⁵ Tā, ņemot vērā iepriekš minēto, pauž nožēlu par divvalodīgu plašsaziņas līdzekļu trūkumu, kas nodrošinātu iespēju abām valodu grupām saņemt informāciju ar vienādu saturu, pat ja tas notiek atšķirīgās valodās.

80. Konsultatīvā komiteja papildus ar nožēlu atzīmē ziņojumus, kuros vēstīts, ka mazākumtautību kopienas tiek attēlotas plašsaziņas līdzekļos, bieži balstoties uz stereotipiem un aizspriedumiem. Romu kopienas pārstāvji uzskata, piemēram, regulāro romu tautības Krimināllikuma pārkāpēju etniskās piederības atklāšanu plašsaziņas līdzekļos kā necieņas izrādīšanu.⁴⁶ Pēc krievu tautības pārstāvju domām, sabiedriskie plašsaziņas līdzekļi bieži lieto terminoloģiju, kas saista krievu valodā runājošos ar „naidīgiem spēkiem” un „svešzemju

⁴⁴ Skatīt Andas Rožukalnes 2013. gada 25. janvāra rakstu “2012 – ieilgušas mediju nestabilitātes gads” vietnē <http://lv.ejo-online.eu/1912/mediju-zurnalistika/2012-ieilgusas-mediju-destabilitates-gads>

⁴⁵ Skatīt arī Vispārējās konvencijas Konsultatīvās komitejas Trešos tematiskos komentārus par valodas tiesībām, 2012. gada maijs.

⁴⁶ 2011. gadā Tiesībsarga birojs veica pētījumu par romu attēlojumu plašsaziņas līdzekļos. Tika secināts, ka ir pieejams salīdzinoši nedaudz informācijas par romu kopienu, galvenokārt saistībā ar romu mūziķiem vai kriminālziņām. Tā papildus atzīmēja, ka tēmas saistībā ar romiem plašsaziņas līdzekļos regulāri mudina lasītājus rakstīt komentārus, kas satur naidu un kūda uz fizisku vardarbību pret romiem.

okupāciju”, un tas aizskar slāvu mazākumtautības. Konsultatīvā komiteja šai saistībā vērš uzmanību uz Elektronisko plašsaziņu līdzekļu padomes lomu radio un televīzijas pārraižu regulēšanā, tostarp attiecībā uz to saturu un žurnālistikas ētikas principiem. Komiteja pauž nožēlu par to, ka Padomē nav neviena mazākumtautību pārstāvja, un to satrauc apgalvojumi, ka Padome nedarbojas kā neatkarīgs novērotājs, bet ar īpašu stingrību ir vērsusies pret krievvalodīgu plašsaziņas līdzekļu profesionāļiem.⁴⁷ Konsultatīvā komiteja ar interesi atzīmē pašreizējo viedokļu apmaiņu par Plašsaziņas līdzekļu tiesībsarga iestādes izveidi un augstu vērtē Elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes atzinumu, ka jāveic papildu pasākumi, lai visi žurnālisti ievērotu ētikas kodeksu, kā arī jārīko attiecīgas apmācības, lai nepieļautu naidīgas un aizvainojošas valodas lietošanu plašsaziņas līdzekļos un veicinātu pienācīgu līdzsvaru starp redaktoru neatkarību un ētikas principu ievērošanas uzraudzību. Turklāt būtu jāpaātrina Sabiedrības konsultatīvās padomes izveide, kā noteikts Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma 63. pantā, un jāvērs uzmanība tam, lai Padomē būtu pienācīgi pārstāvētas mazākumtautību kopienas un vairāk uzklaustas viņu problēmas.

Rekomendācijas

81. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes, vienlaikus pilnībā ievērojot vārda brīvību, pielikt lielākas pūles, lai veidotu plašsaziņas līdzekļu vidi pievilcīgu un daudzveidīgu, nodrošinot personām, kas pieder pie mazākumtautībām, tostarp arī skaitliski mazākajām, reālas iespējas piekļūt kvalitatīviem plašsaziņas līdzekļiem savā mazākumtautību valodā.

82. Konsultatīvā komiteja turklāt aicina valsts iestādes efektīvi nodrošināt to, ka mazākumtautību kopienu uzskati tiek atspoguļoti plašsaziņas līdzekļu uzraudzības iestādēs un ētikas principu ievērošana žurnālistikā tiek pienācīgi un neatkarīgi novērota, lai veicinātu plašsaziņas līdzekļu potenciālo pozitīvo lomu sociālajā izlīdzināšanā.

Vispārējās konvencijas 10. pants

Valodu lietošanas tiesiskais regulējums, politika un prakse

Pirmā cikla secinājumi

83. Savā pirmajā viedoklī Konsultatīvā komiteja pauda nopietnas bažas par tiesiskajiem regulējumiem un ieviešanas kārtību, kas noteica valsts valodu kā vienīgo lietojamo valodu publiskā telpā un arvien lielākā skaitā privātā sektora amatu. Atzīstot tiesisko mērķi aizsargāt valsts valodu, Konsultatīvā padome uzskatīja, ka šie pasākumi ievērojami ierobežo tiesības brīvi lietot mazākumtautību valodas, kā to nosaka Vispārējā konvencija, un aicināja valsts iestādes censties panākt līdzsvaru starp valsts valodas aizsardzības politiku un mazākumtautību tiesībām attiecībā uz valodu. Konsultatīvā komiteja īpaši ieteica valsts iestādēm pieņemt elastīgāku stratēģiju attiecībā uz valsts valodas likuma ieviešanas monitoringa sistēmu un izvēlēties konstruktīvākus pasākumus šajā jomā.

Pašreizējā situācija

⁴⁷ 2010. gadā kādam žurnālistam tika piespriests naudas sods par “necieņas izrādīšanu pret valsts valodu”, cenšoties intervēt valsts ministru krievu valodā, kā pirms tam bijis norunāts. Administratīvā rajona tiesa pēc diviem gadiem atcēla naudas soda uzlikšanu plašsaziņas līdzekļu profesionāļiem un televīzijas kanāliem. Lai gan Elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome kā tās priekštecis pati neuzliek naudas sodu, tā izdod atzinumus un, kā ziņots Konsultatīvajai komitejai, sniedz informāciju Drošības policijai vai attiecīgajām inspekcijām, ja uzskata par nepieciešamu.

a) Pozitīvi uzlabojumi

84. Tiesiskais regulējums turpina nodrošināt obligātu latviešu valodas lietošanu visa veida oficiālā saziņā. Atkārtoti uzsverot līdzekļu tiesiskumu, lai aizsargātu un veicinātu valsts valodu kā galveno valodu publiskā saziņā, Konsultatīvā padome atzinīgi novērtē Valsts valodas centra amatpersonu sniegto informāciju, ka tiek veikti pasākumi, lai izstrādātu konstruktīvākus paņēmienus, tostarp iniciatīvas un „draudzīgas pārbaudes”, lai nodrošinātu atbilstošu oficiālās valodas lietošanu saskaņā ar spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem. Tā arī augstu vērtē Nacionālajā ziņojumā sniegto informāciju par salīdzinoši nelielajām sankcijām, ko Valsts valodas centrs piemēroja lielākajā daļā gadījumu. Valsts un privātā sektora profesiju sarakstu, kuros nepieciešamas valsts valodas zināšanas, turpina pielāgot pēc tā, kā tie ietekmē likumīgās sabiedriskās intereses. Šai saistībā Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka Tieslietu ministrija ir sagatavojusi ziņojumu par to, kas ietilpst likumīgajās sabiedriskajās interesēs, ko pašlaik apspriež valdība. Tā sagaida, ka šie pasākumi viesīs skaidrību normatīvajos aktos par jēdzienu „sabiedriskās intereses”, jo arvien biežāk Valsts valodas centra lēmumi tiek veiksmīgi pārsūdzēti tiesā.⁴⁸ Ņemot vērā iepriekš minēto, Konsultatīvā komiteja atzīst tiesu nozīmi Valsts valodas centra pārraudzīšanā attiecībā uz piemērojamo tiesisko regulējumu interpretāciju.

b) Neatrisināti jautājumi

85. Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu, ka valodas lietošanas jautājumi turpina izraisīt saasinātas diskusijas sabiedrībā, īpaši pēc iepriekš minētā 2012. gada februāra referendumā. Tā atzīmē, ka kopš 2009. gada ir ievērojami palielinājies Valsts valodas centra piemēroto naudas sodu un citu sankciju skaits,⁴⁹ tāpat arī saņemto sūdzību skaits, un pārkāpumi īpaši bieži ir saistīti ar latviešu valodas prasmes līmeni, kas neatbilst nepieciešamajam, lai varētu veikt noteiktus amata pienākumus. Administratīvo pārkāpumu kodeksa grozījumos 2011. gada jūnijā maksimālais naudas sods tika palielināts četras reizes un papildus paredzēja vairākus jaunus atbildības gadījumus.⁵⁰ Turklāt turpina paplašināt arī to profesiju sarakstu, kurās nepieciešamas augsta līmeņa latviešu valodas prasmes, tostarp arī attiecībā uz privāto sektoru (skatīt turpmāk minētos 15. panta komentārus). Pēdējo gadu laikā ir arī palielinājies lietu skaits, kurās valsts iestādēm tika uzlikts naudas sods par informatīvo materiālu izplatīšanu krievu valodā, pat gadījumos, kad informācijas sniegšana citās valodās ir viennozīmīgi likumīga saskaņā ar tiesību aktiem.⁵¹ 2012. gada beigās Valsts valodas centrs ierosināja administratīvo lietu pret Drošības policiju par bukletu izplatīšanu krievu valodā par sabiedriskās drošības jautājumiem, kā, piemēram, aizsardzību pret laupīšanu un narkotisko vielu lietošanas novēršanu. Lai gan Valsts valodas centrs vēlāk atsauca sūdzību, tas tomēr sabiedrībā radīja apjukumu, jo citas valodas lietošana ir viennozīmīgi likumīga ārkārtējos gadījumos vai gadījumos, kas saisti ar sabiedrisko drošību. Konsultatīvo komiteju turklāt

⁴⁸ 2013. gada aprīlī Administratīvā rajona tiesa aizstāja naudas sodu ar brīdinājumu, jo tā uzskatīja, ka Valsts valodas centra konstatētais pārkāpums bijis nenozīmīgs. 2013. gada 28. martā Administratīvā rajona tiesa atcēla naudas sodu, ko Valsts valodas centrs bija uzlicis nelielam uzņēmumam, kura valdes loceklis nerunāja latviski paredzētajā līmenī, jo, pēc tiesas domām, nebija skartas likumīgās sabiedriskās intereses, ņemot vērā citu darbinieku valodas prasme līmeni. Šis spriedums ir pārsūdzēts.

⁴⁹ Skatīt 8. tabulu Nacionālā ziņojuma pielikumā.

⁵⁰ 201. panta 32. punkta 1. apakšpunkts ievieš sodu juridiskajām personām par radio vai televīzijas raidījuma nenodrošināšanu ar tulkojumu valsts valodā gadījumos, kad to jau nav izdarījusi Elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome.

⁵¹ 2009. gadā Valsts valodas centrs izteica brīdinājumu Veselības ministrijai un Labklājības ministrijai attiecīgi par individuālu ielūgumu izsniegšanu krievu valodā sievietēm noteiktās vecuma grupās uz pārbaudēm, lai atklātu onkoloģiskas saslimšanas, un informācijas izplatīšanu krievu valodā par izmaiņām pensiju pabalsta aprēķinos. Tika ierosināta administratīva lieta pret Centrālo statistikas pārvaldi par 2011. gada tautas skaitīšanas publiskās informācijas izplatīšanu latviešu un krievu valodā, kas atbilda attiecīgo starptautisko institūciju rekomendācijām.

satrauc ziņojumi par Valsts valodas centra darbinieku palielināto inspekciju skaitu bērnodārzos un pirmsskolas izglītības iestādēs, 2012. gada laikā konstatējot pārkāpumus 13 Rīgas bērnodārzos, kā rezultātā daudzi skolotāji atstājuši darbu mācību iestādēs. Konsultatīvā komiteja ir nopietni noraizējusies par minētajām norisēm un Valsts valodas centra apņēmīgo rīcību sodu un sankciju piemērošanā, kas mazākumtautību kopienās radījusi bailes un nemieru un padziļina sabiedrības sašķeltību valodas lietošanas jautājumos.

86. Ņemot vērā valsts iestāžu bažas, ka, neraugoties uz latviešu valodas lietojuma paplašināšanos, joprojām pastāv risks, ka to nomāks daudz plašāk lietotā krievu valoda, ja īstenotu piekāpīgu stratēģiju tās lietošanas jautājumos, Konsultatīvā komiteja atkārtoti uzsver, ka pašreizējā citu valodu lietošanas ierobežošanas pieeja neatbilst Vispārējai konvencijai, un turklāt uzskata, ka šī stratēģija varētu būt neproduktīva. Komiteja vēlas atkārtoti uzsvērt, ka Vispārējās konvencijas 10. pants neparedz mazākumtautību valodu lietošanu īpašos gadījumos valsts valodas *vietā*, bet gan *papildus* tai. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka skaidrs tiesiskais regulējums attiecībā uz valodas lietošanu, ja tas atbilstu Vispārējās konvencijas 10. pantam, samazinātu pašreizējo satraukuma līmeni saistībā ar šo jautājumu un galu galā sniegtu labumu sabiedrībai. Šai sakarībā Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka virkne mazākumtautību pārstāvju, īpaši novados, nepārzina savas tiesības, piemēram, lietot mazākumtautību valodas papildus valsts valodai, lai reklamētu kultūras pasākumus saskaņā ar Valsts valodas likuma 21. pantu. Šī neziņa vairo sajūtu, ka ir netaisnīgi atņemtas tiesības, un var patiesi mudināt dažas personas atturēties no latviešu valodas lietošanas, kaut arī to prot, - tas ir aspekts, ko minēja Valsts valodas centra darbinieki. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka jāsekmē valsts valodas lietošana ar mērķtiecīgu, pozitīvu pasākumu un iniciatīvu palīdzību, nevis koncentrējoties uz citu valodu lietošanas ierobežošanu ar sodiem un sankcijām un liedzot sabiedrībai informāciju par gadījumiem, kad mazākumtautību valodas lietošana patiešām ir atļauta.

87. Konsultatīvā komiteja turklāt ar interesi atzīmē notikumu attīstību Latgales reģionā, kur arvien lielāks skaits sabiedrības pārstāvju pieprasa īpašu statusu latgaliešu valodai. Tā atzīmē, ka saskaņā ar Valsts valodas likumu visas valodas, izņemot latviešu un līvu valodu, tiek atzītas par svešvalodām, lai gan latgaliešu valoda bauda Satversmes aizsardzību kā latviešu valodas paveids (skatīt iepriekš minētos komentārus). Konsultatīvā komiteja atkārtoti uzsver savu viedokli, ka, ieviešot skaidras tiesiskās garantijas un kritērijus attiecībā uz citu valodu lietošanu, kopienā pārstāvji vairāk izjustu, ka tiek novērtēti un pieder šai sabiedrībai, un tādējādi tiktu sekmēta viņu integrācija. Tā ar interesi atzīmē šai saistībā dažu Latgales reģiona pašvaldības iestāžu darbinieku aicinājumu ratificēt Eiropas reģionālo vai minoritāšu valodu hartu, arī lai ieviestu skaidrību par latgaliešu valodas lietošanu citu valodu vidū un veiktu pasākumus valodas aizsardzībai, tostarp attiecībā uz izglītības sistēmu (skatīt komentārus par 14. pantu). Konsultatīvā komiteja uzskata, ka šāda rīcība varētu arī dot labumu atlikušajiem lībiešu valodas pratējiem.

Rekomendācijas

88. Konsultatīvā komiteja mudina valsts iestādes pārskatīt normatīvos aktus un politikas bāzi, lai radītu līdzsvaru starp mērķi veicināt valsts valodu un pie mazākumtautībām piederošu personu valodu tiesības. Papildus būtu jāmaina esošās valsts valodas politikas ieviešanas monitoringa metodes, pašreizējās inspekciju un sankciju stratēģijas vietā dodot priekšroku konstruktīvākai un uz pamudinājumiem balstītai pieejai. Ir jāveic papildu pasākumi, lai pienācīgi vairotu izpratni valsts iestādēs un iedzīvotājos kopumā par gadījumiem, kad mazākumtautību valodas var lietot, kā arī par apstākļiem, kad ir skartas likumīgās sabiedriskās intereses, lai mazinātu spriedzi sabiedrībā par valodas jautājumiem.

89. Konsultatīvā komiteja papildus aicina valsts iestādes palielināt līdzekļus pozitīviem pasākumiem, piemēram, latviešu valodas bezmaksas kursu rīkošanai, lai personām, kas pieder pie mazākumtautībām, būtu reālas iespējas apgūt valsts valodu, un viņi justos mudināti to darīt.

Mazākumtautību valodu lietošana saziņā ar valsts pārvaldes iestādēm

Pirmā cikla secinājumi

90. Savā pirmajā viedoklī Konsultatīvā komiteja atzīmēja, ka pie mazākumtautībām piederīgas personas nevar, izņemot atsevišķus gadījumus, izmantot tiesības lietot mazākumtautību valodas saziņā ar valsts pārvaldes institūcijām, kā paredz Vispārējā konvencija, kas liedz viņiem iespēju efektīvi piedalīties sabiedrības pārvaldes lietās vietējā līmenī un pienācīgi saņemt sabiedriskus pakalpojumus. Tā aicināja valsts iestādes pārskatīt attiecīgos normatīvos aktus, lai nodrošinātu Vispārējās konvencijas 10. panta 2. punkta īstenošanu.

Pašreizējā situācija

a) Pozitīvi uzlabojumi

91. Lai gan normatīvajos aktos joprojām pamatā liegta mazākumtautību valodu lietošana saziņā ar valsts pārvaldes iestādēm, Konsultatīvā komiteja atzinīgi novērtē, ka tiek turpināti praktiski risinājumi, lai nodrošinātu mazākumtautībām piederīgu personu saziņu ar valsts iestādēm, tostarp arī rakstveidā. Daudzās jomās un iestādēs mazākumtautību valodās – galvenokārt krievu valodā – iesniegtās vēstules tiek pieņemtas, un atbilde sniegta latviešu valodā, pievienojot pavadrakstu ar satura kopsavilkumu krievu valodā. Konsultatīvā komiteja slavē šo praksi un ar gandarījumu atzīmē, ka arvien biežāk sarakste tiek saņemta latviešu valodā, tostarp arī ar mazākumtautību iedzīvotājiem saistītās jomās, kas norāda uz valodas prasmju un pašpārlicības pieaugumu. Tā papildus atzinīgi vērtē vispārīgo iespaidu, ko apstiprina arī mazākumtautību pārstāvji, ka mutvārdu saziņa galvenokārt noris personas izraudzītā valodā, lai gan tas ir atkarīgs arī no amatpersonas spējām un vēlmes.

b) Neatrisināti jautājumi

92. Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu, ka normatīvie akti nav attiecīgi pilnveidoti, lai atspoguļotu Vispārējās konvencijas 10. panta 2. punktu, un joprojām manāmi nav skaidrs, cik plaši drīkst lietot mazākumtautību valodas saziņā ar valsts pārvaldes iestādēm vai sabiedrisko pakalpojumu sniedzējiem. Ir ziņots par gadījumiem, kad ārsts atsakās sazināties ar pacientu krievu valodā, lai gan Pacientu tiesību likumā skaidri noteikts, ka pacientam sniedz informāciju saprotamā formā.⁵² 2009. gadā kāds policijas darbinieks atteicās atbildēt uz ātrās palīdzības izsaukuma zvanu krievu valodā, sakot zvanītājam, ka viņam ir jārunā latviski. Valsts policija šim darbiniekam piesprieda disciplinārsodu, ko pēc tam atbalstīja administratīvā tiesa.⁵³ Ir ziņots, ka līdzīgā lietā Valsts policija ir atteikusies izvērtēt kādas mātes sūdzību par policijas izturēšanos dēla aresta laika, jo vēstule bija rakstīta krievu valodā.⁵⁴ Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu par šādiem gadījumiem, jo tie atkārtoti parāda lielu neskaidrību attiecībā uz normatīvajiem aktiem par valodu lietošanu, atspoguļojot

⁵² Skatīt Nacionālā ziņojuma 163. rindkopu.

⁵³ Turklāt Administratīvā rajona tiesa uzskatīja, ka policijas darbinieka uzvedība ir diskriminējoša, uzsverot, ka personas tiesības saņemt palīdzību nevar būt atkarīgas no policijas darbinieka svešvalodas zināšanām. Skatīt Administratīvās rajona tiesas Rīgā 2011. gada 28. aprīļa lietu Nr. A 42881209. Skatīt arī Latvijas Cilvēktiesību centra Otro alternatīvo ziņojumu, 2013. gada jūnijs. Kā ziņots, ir iesniegta pārsūdzība.

⁵⁴ Skatīt 2013. gada 21. februāra Latvijas Cilvēktiesību centra *Integration Monitor*.

nepieciešamību izstrādāt skaidras ieviešanas procedūras un pamatnostādnes gadījumiem, kad mazākumtautību valodu lietošana ir atļauta, un nodrošināt, lai ierēdņi būtu pienācīgi informēti par personu tiesībām.

Rekomendācijas

93. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes saskaņā ar Vispārējās konvencijas 10. panta 2. punktu noteikt skaidrus standartus gadījumiem, kad saziņā ar valsts iestādēm var lietot mazākumtautību valodas, un nodrošināt, lai visas atbildīgās iestādes būtu pietiekami informētas par mazākumtautību pārstāvju valodas tiesībām.

Vispārējās konvencijas 11. pants

Personvārdi mazākumtautību valodās

Pirmā cikla secinājumi

94. Savā pirmajā viedoklī Konsultatīvā komiteja uzskatīja, ka jautājums par mazākumtautību valodu lietošanu personvārdos nav pilnībā noregulēts, un aicināja valsts iestādes papildus izvērtēt šo jautājumu, lai labotu pastāvošos trūkumus, konsultējoties ar mazākumtautību pārstāvjiem.

Pašreizējā situācija

a) Pozitīvie uzlabojumi

95. Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka pieņemti jauni normatīvie akti par personu apliecinošiem dokumentiem, kas stājās spēkā 2012. gada 1. aprīlī, nodrošinot iespēju iekļaut personvārda oriģinālo vai vēsturisko formu latīņalfabētiskajā transliterācijā personu apliecinošos dokumentos, ja tiek uzrādīti to apliecinoši dokumenti. Pirms tam šāda iespēja bija tikai attiecībā uz pasēm.⁵⁵ Konsultatīvā komiteja papildus atzīmē Tieslietu ministrijas un Valsts valodas centra amatpersonu vizītes laikā sniegto norādi, ka pēc vecāku lūguma papildus var apsvērt arī personvārda ierakstu mazākumtautību valodā dzimšanas apliecībā.⁵⁶ Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtētu šādu rīcību kā amatpersonu vēlmi parādīt, ka tās ciena dažādību sabiedrībā, un tas var būt simboliski vecākiem, reģistrējot savu bērnu. Komiteja sagaida, ka šāda ierosme tiks pienācīgi īstenota. Tā varētu arī mazināt praktiskās problēmas, kas joprojām pastāv attiecībā uz dažādajām valodas formām mazākumtautībām piederošo personu jaunajos un vecajos dokumentos, tostarp svarīgās dzīves jomās, piemēram, īpašumtiesības vai izglītības līmeni apliecinošos dokumentos. Konsultatīvā komiteja atkārtoti atzinīgi novērtē tiesas iestāžu svarīgo lomu attiecīgo normatīvo aktu piemērošanā.⁵⁷

b) Neatrisināti jautājumi

96. Konsultatīvā komiteja atzīmē minoritāšu kopienu nepārtraukto neapmierinātību par vārdu izmaiņām transliterācijas procesā uz latviešu valodu, kas arī atspoguļojas tiesā

⁵⁵ Skatīt Latvijas valdības komentāru par Konsultatīvās komitejas pirmo viedokli par Latviju 11.-121. rindkopu.

⁵⁶ Valsts valodas likuma 19. pants jau paredz personvārda vēsturiskās formas ieviešanas iespēju dzimšanas apliecībā, un Satversmes tiesa 2011. gadā nolēma, ka tas atbilst Satversmei. Vajadzētu tomēr precizēt, ka personvārds mazākumtautības valodā ir jātranskribē latīņalfabētiskajā transliterācijā saskaņā ar ICAO noteikto transliterācijas tabulu, kā to pašlaik dara pasēs un citos personu apliecinošos dokumentos, un nav nepieciešams pierādīt bērna tautību.

⁵⁷ 2012. gada 26. oktobrī Administratīvā rajona tiesa Rīgā lika Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldei iekļaut tēvvārdu pasēs otrajā lappusē. Skatīt http://www.tiesas.lv/files/AL/2012/10_2012/26_10_2012/AL_2610_raj_A-00377-12_26.pdf

ierosināto lietu skaita pieaugumā, piemēram, par sieviešu un vīriešu dzimtes galotnēm, kā arī dubulto burtu aizvietošanu ar vienu burtu. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka jāveic mērķtiecīgi pasākumi (kā, piemēram, iepriekš minētie), lai veicinātu vecāku dabisko vēlmi dot bērnam vārdu, kas atbilst savas valodas tradīcijām. Tā kā šī vēlme ir svarīga daļa no cilvēka personības un pašcieņas, to vajadzētu cienīt pat gadījumos, kad transliterētā vārda forma nerada „pietiekami nopietnas problēmas”.⁵⁸ Konsultatīvā komiteja šajā ziņā atkārtoti atzīmē Vispārējās konvencijas 11. panta 1. punktu, kas nenosaka, ka valstīm jāatzīst personvārdi tikai un vienīgi mazākumtautību valodās.

Rekomendācijas

97. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes saskaņot normatīvos aktus par personvārdiem ar 11. panta 1. punktu, cieši konsultējoties ar mazākumtautību pārstāvjiem. Papildus ir jāveic atbilstoši pasākumi, lai nodrošinātu personvārdu ieviešanu mazākumtautību valodās dzimšanas apliecībās pēc vecāku lūguma un saskaņā ar starptautiskajām transliterācijas normām.

Mazākumtautību valodu lietošana topogrāfiskos apzīmējumos un privātās izkārtnēs

Pirmā cikla secinājumi

98. Savā pirmajā viedoklī Konsultatīvā komiteja atzīmēja, ka pie mazākumtautībām piederīgas personas nevarēja izmantot tiesības līdzās latviešu valodai lietot mazākumtautību valodas vietējos topogrāfiskajos apzīmējumos un citās norādēs, tostarp privātajās izkārtnēs.

Pašreizējā situācija

a) Pozitīvie uzlabojumi

99. Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka joprojām ir spēkā normatīvie akti, kas nosaka, ka topogrāfiskā un cita veida informācija atbilstoši sabiedriskajām interesēm ir latviešu un līvu valodā, ja vien likums nenosaka citādāk. Citas valodas var izmantot, sniedzot privātu informāciju publiski pieejamās vietās. Konsultatīvā komiteja ar gandarījumu atzīmē, ka divu poļu skolu oriģinālnosaukumi ir atjaunoti un dažas kultūras iestādes Rēzeknes novadā ir nosauktas latgaliešu valodā.

b) Neatrisināti jautājumi

100. Nav veiktas izmaiņas attiecībā uz iespēju papildus valsts valodai norādīt ielu nosaukumus un citus topogrāfiskos apzīmējumus mazākumtautību valodās, kā noteikts 11. pantā. Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu, ka šādi uzlabojumi nav veikti, un vēlas atkārtoti uzsvērt, ka iespējai līdzās valsts valodai atklāti lietot vietvārdus, ielu nosaukumus un citus topogrāfiskos apzīmējumus mazākumtautību valodās ir nozīmīga simboliska vērtība integrācijas ziņā, jo tā apstiprina, ka mazākumtautības ir noteiktā reģionā novērtēta un vēlama sabiedrības daļa. Tas mazākumtautību kopienās vairo uzticības sajūtu un veicina sociālo izlīdzināšanos.

Rekomendācijas

⁵⁸ Skatīt Vispārējās konvencijas Konsultatīvās komitejas Trešos tematiskos komentārus par valodas tiesībām, 2012. gada maijs. Augstākā tiesa 2012. gada jūlijā pasludināja spriedumu, ka pašreizējā svešvārdu atveides sistēma atbilst Satversmei un starptautiskām normām un pārkāpumi var parādīties tikai izņēmuma gadījumos, kad vārda atveide ir radījusi „pietiekami nopietnas grūtības” vai vārds ieguvis kādu nepatīkamu nozīmi. http://www.tiesas.lv/files/AL/2012/07_2012/09_07_2012/AL_0907_AT_SKA-0184-2012.pdf

101. Konsultatīvā komiteja atkārtoti aicina valsts iestādes saskaņot normatīvos aktus ar Vispārējās konvencijas 11. pantu un paplašināt mazākumtautību valodu lietošanas iespējas publiski pieejamās vietās, tostarp uz ceļrāžiem, kā efektīvu līdzekli, lai veicinātu sociālo izlīdzināšanos.

Vispārējās konvencijas 12. pants

Vienlīdzīga piekļuve izglītībai un starpkultūru izglītība

Pirmā cikla secinājumi

102. Konsultatīvā komiteja savā pirmajā viedoklī atzinīgi novērtēja veiktos pasākumus, lai nodrošinātu mazākumtautībām kvalitatīvas izglītības iespējas, taču konstatēja, ka samazinās izglītības iespējas mazākumtautību valodā un bilingvālajai izglītībai trūkst kvalificētu mācībspēku un pietiekamu izglītības resursu. Tāpat komiteja uzskata, ka mācību līdzekļi un saturs varētu labāk atspoguļot Latvijas sabiedrības daudzveidību, un aicina iestādes pastiprināti strādāt pie šī jautājuma.

Pašreizējā situācija

a) Pozitīvi uzlabojumi

103. Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtē starpkultūru un pilsoniskās izglītības priekšmetu iekļaušanu visu skolu vispārējās izglītības programmās, kā arī pedagogu profesionālās meistarības pilnveides kursu obligātajā sadaļā.⁵⁹ Tāpat tā atzinīgi vērtē Konsultatīvās padomes mazākumtautību izglītības jautājumos darbības turpināšanu. Padome rīko regulāras sanāksmes un nodrošina, lai nacionālo minoritāšu kopienu viedokļi tiktu ņemti vērā attiecīgo lēmumu pieņemšanas procesā. Turklāt Konsultatīvā komiteja ar gandarījumu atzīmē, ka Izglītības un zinātnes ministrija ir pieņēmusi „Rīcības plānu sabiedrības saliedētības sekmēšanai izglītības nozarē 2012.–2014. gadam”, kas paredz kopīgus NVO un skolu apmaiņas pasākumus papildus iekļaujošas un dažādību atbalstošas sociālās vides veidošanai, un elastīgu pieeju latviešu valodas apgūvē. Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtē šo iniciatīvu un cer, ka tā tiks īstenota ciešā sadarbībā ar mazākumtautību pārstāvjiem, kā paredzēts, lai „vairotu un veicinātu uzticēšanos starp iedzīvotājiem un valsti, kā arī iedzīvotāju starpā”.

104. Konsultatīvā komiteja ar interesi atzīmē pirmās bilingvālās klases atklāšanu Rīgā. Šī klase ir pilotprojekts, ko uzsākusi Rīgas pilsētas dome. Bērni, kuru dzimtā valoda ir latviešu un krievu valoda, mācās vienā klasē attiecīgi pēc skolas programmas latviešu mācībvalodā un mazākumtautību izglītības programmas. Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtē šo iniciatīvu, jo uzskata, ka bilingvālā izglītība ir ne tikai efektīvs valodas apguves veids, bet arī iedarbīgs līdzeklis, lai veicinātu starpkultūru izpratni un mijiedarbību, kas var palīdzēt novērst sabiedrības sašķeltību, ja tiek izmantota piemērota metodika. Saistībā ar romu kopienu Konsultatīvā komiteja ar gandarījumu atzīmē, ka profesionālu skolotāju palīgu iesaistīšana vairāku skolu darbā ir vērtējama kā veiksmīgs solis romu bērnu sekmju uzlabošanā.⁶⁰ Tāpat Konsultatīvā komiteja apsveic faktu, ka integrācijas pamatnostādnes un Rīcības plānā ir ietverti papildu atbalsta pasākumi romu audzēkņu sekmju uzlabošanai. Ņemot vērā iepriekš minēto, Izglītības un zinātnes ministrija šobrīd izstrādā Romu sociālās saliedētības rīcības

⁵⁹ Skatīt Latvijas valdības komentārus par Konsultatīvās komitejas pirmo viedokli.

⁶⁰ Skatīt Nacionālā ziņojuma 207. rindkopu.

plānu (2014. – 2020. gadam). Saskaņā ar amatpersonu teikto tiek apspriesta finansējuma piešķiršana 700 000 EUR apmērā, lai cita starpā palielinātu skolotāju palīgu skaitu skolās, kuras apmeklē romu bērni, un sniegtu papildu atbalstu mācību līdzekļu nodrošināšanai.

b) Neatrisināti jautājumi

105. Kopumā Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka Latvijas izglītības sistēma joprojām ir sadalīta divās lielās sociolingvistiskās grupās, jo bērni mācās pēc latviešu valodas programmas vai mazākumtautību valodas programmas, galvenokārt krievu valodā. 2004. gada izglītības reformas ietvaros tika ieviesta obligāta prasība, ka mazākumtautību valodu skolās vismaz 60 % vispārējās vidējās izglītības programmas priekšmetu jāpasniedz latviešu valodā. Lai gan arvien vairāk skolēnu izvēlas bilingvālu izglītību, kopējā mazākumtautību kopienu attieksme pret reformu joprojām ir negatīva un valodu prasmju uzlabošanās, šķiet, nav satuvinājusi abu valodu grupas. Dažos pētījumos tiek atzīmēta tendence, ka augsti kvalificēti mazākumtautību jaunieši pamet Latviju, lai iegūtu maģistra grādu Krievijas augstskolās, kā arī fakts, ka vispārējā negatīvā sabiedrības diskusija par valodām, ko saasinājusi izglītības reforma, liek viņiem izvēlēties pamest valsti.⁶¹ Konsultatīvā komiteja uzskata, ka nepieciešami papildu pasākumi tādas integrētas izglītības sistēmas izveidei, kas apvieno piemērotas iespējas efektīvi un kvalitatīvi iegūt izglītību mazākumtautību valodā un apgūt valsts valodu, vienlaikus veicinot sociālo integrāciju un saskarsmi starp dažādu tautību skolēniem. Šai saistībā tā ar interesei atzīmē divplūsmu skolu skaita pieaugumu, kas vienā skolā nodrošina izglītības iespējas dažādām valodu grupām, tādējādi piedāvājot saskarsmes un kopīgu ārpusklases pasākumu iespējas. Piemērota bilingvālu un multilingvālu mācību metožu izmantošana turklāt atbilstu aizvien pieaugošai latviešu jauniešu interesei uzlabot savas krievu valodas zināšanas, lai vairotu iespējas darba tirgū.

106. Konsultatīvā komiteja ar nožēlu atzīmē mazākumtautību pārstāvju sniegto informāciju, ka pedagogi bieži vien ir nepietiekami apmācīti, lai pasniegtu mācību priekšmetus multikulturālām klasēm, un tiek rīkoti tikai daži pasākumi vai skolas projekti, lai palielinātu iecietības līmeni vai savstarpējo saprašanos starp dažādām valodu grupām pat divplūsmu skolās, kur vienuviet uzturas visi bērni. Tāpat Konsultatīvā komiteja ar nožēlu atzīmē, ka līdz šim nav veikta mācību grāmatu un citu mācību materiālu neatkarīga izvērtēšana, lai pārlicinātos, ka to saturs neaizskar kādu konkrētu mazākumtautību kopienu vai neietver nepiemērotu valodu.⁶² Šai saistībā Konsultatīvā komiteja atkārtoti uzsver atbilstošas metodikas būtisko nozīmi dažādu skatupunktu izpratnes veicināšanai, mācot vēsturi. Tāpat tā atzīmē, ka vairums mazākumtautību valodu skolu pedagogu uzskata, ka nav pietiekami daudz mācību grāmatu programmām mazākumtautību valodās, īpaši tas attiecas uz skaitliski mazākām minoritātēm, un daudzām skolām mācību materiālus joprojām ziedo vēstniecības. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka Latvijai pastiprināti jāstrādā, lai mazākumtautību valodu skolām nodrošinātu pietiekami daudz kvalitatīvu mācību līdzekļu, un uzsver mazākumtautību valodu pasniedzēju nepārtrauktas profesionālās apmācības īpašo nozīmi, tostarp attiecībā uz bilingvālu un starpkultūru mācīšanas metodiku. Turklāt ir jāveic papildu pasākumi, lai nodrošinātu mazākumtautību valodu skolu skolotājiem iespējas saņemt atbilstošu apmācību,

⁶¹ Lai gūtu vispārīgu informāciju par iekļaujošām stratēģijām izglītības iestādēs, skatīt Brigita Zepa „Izglītība sabiedrības integrācijai” grāmatā „Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? Sasniegumu, neveiksmju un izaicinājumu audits”, Rīga, 2010. gads.

⁶² Lai gan saskaņā ar Latvijas mācību līdzekļu vērtēšanas kritērijiem mācību grāmatās ir jāievēro konstitucionālas un vispārējas starptautiskas cilvēktiesību vērtības, mazākumtautību pārstāvji un pedagogi turpina ziņot, ka mazākumtautību ieguldījums Latvijas sabiedrībā netiek pietiekami atspoguļots mācību grāmatās un informācija par mazākumtautību kultūru un tradīcijām bieži tiek balstīta uz stereotipiem un aizspriedumiem, īpaši attiecībā uz vēstures mācīšanu.

lai izvairītos no situācijas, ka retāk lietotās mazākumtautību valodās tiek pasniegti tikai filoloģijas priekšmeti.⁶³

107. Lai gan lielākā daļa romu bērnu mācās vispārīzglītojošās skolās, Konsultatīvā komiteja ar nožēlu atzīmē, ka 17 % romu apmeklē speciālās izglītības iestādes, piemēram, internātskolu korekcijas programmas vai speciālās klases vispārējās izglītības iestādēs. Turklāt 2012./2013. mācību gadā Kuldīgas pamatskolas⁶⁴ romu etniskajās klasēs tika uzņemti 26 bērni, un aptuveni 70 bērni mācās romu etniskajās klasēs Ventspils vakarskolā. Konsultatīvā komiteja atkārtoti norāda, ka šāda romu izglītības segregācija rada nopietnu neatbilstību Konvencijas 12. un 4. pantam un būtu nekavējoties jāizbeidz.⁶⁵ Ņemot vērā iepriekš minēto, tā atzinīgi vērtē Tiesībsarga 2013. gada marta aicinājumu pārtraukt romu segregāciju Ventspils vakarskolā.⁶⁶ Turklāt Konsultatīvo komiteju uztrauc ziņojumi, ka tikai daži no 20 apmācītājiem skolotāju palīgiem pēc kursiem ir saņēmuši valsts finansējumu darbam skolās vai bērnudārzos.⁶⁷ Komiteja uzskata, ka ir jāuzlabo un atbilstoši jāfinansē skolotāju palīgu iesaistīšanas prakse skolās, lai nepieciešamības gadījumā palīdzētu romu bērniem mācībās vispārējās izglītības iestādēs, jo pieejamā informācija liecina, ka neregulāra skolas apmeklētība un priekšlaicīga mācību pārtraukšana joprojām ir būtiski šķēršļi izglītībai.⁶⁸

Rekomendācijas

108. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes turpināt uzlabot izglītības starpkultūru saturu visās skolās, tostarp ieviešot integrētas un multilingvālu mācību metodes un veicinot iekļaujošas, dažādību atbalstošas vides veidošanos, kā noteikts Sociālās saliedētības plānā, arī attiecībā uz vēstures mācīšanu.

109. Tāpat Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes nodrošināt, lai būtu pietiekams daudzums kvalitatīvu mācību līdzekļu mazākumtautību valodu skolās un pedagogus pienācīgi apmācītu, tostarp ar filoloģiju nesaistītu priekšmetu mācīšanai mazākumtautību valodās.

110. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes nekavējoties pārtraukt romu bērnu izglītības segregāciju un nodrošināt pienācīgu atbalstu un finansējumu pasākumiem, lai uzlabotu viņu sekmes skolā, tostarp ar to, ka skola pieņem darbā skolotāju palīgus.

⁶³ Skatīt arī Latvijas Cilvēktiesību centra "Otro alternatīvo ziņojumu" (2013. gada jūnijs), kas atsaucas uz neatkarīgu mazākumtautību izglītības politikas ieviešanas izvērtējumu 2011. gadā.

⁶⁴ Kuldīgas pamatskolas romu etniskās klases, kā ziņots, tika izveidotas ar mērķi zināmā mērā īstenot bilingvālu izglītību. Saskaņā ar novērotāju secinājumiem, galvenā mācību valoda tomēr ir latviešu valoda, un neviens priekšmets netiek mācīts čigānu valodā.

⁶⁵ Plašāka informācija Vispārējās konvencijas Konsultatīvās komitejas Pirmajā tematiskajā komentārā par izglītību saskaņā ar Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību, 2006. gada marts.

⁶⁶ Skatīt Tiesībsarga 2013. gada 28. marta vēstuli <http://www.tiesibsargs.lv/lv/sakumlapa/tiesibsargs-aicina-ventspils-pilsetas-domi-likvidet-romu-segregaciju-skolas>.

⁶⁷ Saskaņā ar NVO Izglītības iniciatīvu centra sniegto informāciju 2009./2010. mācību gadā strādāja 9 skolotāju palīgi, 2010./2011. mācību gadā un 2011./2012. mācību gadā tikai viens skolotāja palīgs tika nodarbināts par valsts finansējumu, savukārt 2012./2013. mācību gadā Jelgavas pašvaldība finansēja divus skolotāju palīgus.

⁶⁸ Saskaņā ar Izglītības un zinātnes ministrijas sniegto informāciju ECRI 13,7% romu bērnu neiegūst pamatizglītību. Skatīt ECRI ziņojumu (ceturtais monitoringa cikls), 2011. gada decembris.

Vispārējās konvencijas 14. pants

Mazākumtautību valodu mācīšana un izglītība mazākumtautību valodās

Pirmā cikla secinājumi

111. Savā pirmajā viedoklī Konsultatīvā komiteja secināja, ka izglītības reformas rezultātā vērojams latviešu valodas pārsvars valsts vidējās izglītības mazākumtautību programmās un ir noteikti stingrāki ierobežojumi mazākumtautību valodu lietošanai izglītības ieguvē. Tā uzskatīja, ka latviešu valodas obligātā lietošana vidusskolu gala eksāmenos rada problēmas mazākumtautībām piederīgām personām un aicināja valsts iestādes vairāk ņemt vērā mazākumtautībām piederīgu personu vajadzības un tiesības saistībā ar valodu, konsultējoties un efektīvi iesaistot mazākumtautību pārstāvjus ar šo jomu saistītu lēmumu pieņemšanā.

Pašreizējā situācija

a) Pozitīvi uzlabojumi

112. Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtē valsts iestāžu nepārtrauktos pūliņus, lai sniegtu mazākumtautībām piederīgām personām atbilstošas izglītības iespējas mazākumtautību valodās, tostarp pirmsskolas izglītības iestādēs, un atzīmē, ka visām vispārējās izglītības skolām joprojām tiek nodrošināts valsts finansējums.⁶⁹ Tāpat tā atzīmē, ka kopš 2007. gada arvien lielāks skaits skolēnu izvēlas kārtot 12. klases eksāmenus latviešu valodā. No 2012. gada visās skolās ir vienādas latviešu valodas eksāmenu prasības. Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtē Konsultatīvās padomes mazākumtautību izglītības jautājumos iesaistīšanos attiecīgo lēmumu pieņemšanā saistībā ar izglītības reformas īstenošanu un pauž gandarījumu, ka Izglītības un zinātnes ministrija nesēn uzsākusi apspriešanos ar skolēnu vecākiem, lai paaugstinātu viņu lomu ar skolu saistītu lēmumu pieņemšanas procesā.

b) Neatrisināti jautājumi

113. Konsultatīvā komiteja ar bažām atzīmē, ka decentralizētās sistēmas ietvaros parasti vietējās pašvaldības iestādes ir tās, kas pieņem lēmumu, kāda veida skolas atvērt vai saglabāt, un tāpēc ir ievērojami grūtāk iegūt izglītību mazākumtautību valodās tajos novados, kur liela daļa mazākumtautībām piederīgu personu ir nepilsoņi, kam nav tiesību piedalīties vēlēšanās (skatīt komentārus par 15. pantu).⁷⁰ Konsultatīvā komiteja uzskata, ka visām skolām ir jāsniedz skaidras pamatnostādnes par nepieciešamo skolēnu skaitu mazākumtautību valodas klases izveidošanai, lai nodrošinātu mazākumtautību vispārējo tiesību uz izglītību vienlīdzīgu īstenošanu visā Latvijā saskaņā ar Izglītības likuma 41. pantu.⁷¹ Tāpat Konsultatīvo padomi satrauc vairākkārtēji ziņojumi, ka izglītības kvalitāte mazākumtautību skolās ir ievērojami zemāka nekā citās skolās, ņemot vērā pienācīgu mācību līdzekļu un atbilstoši apmācītu pedagogu trūkumu (skatīt iepriekš minētos komentārus par 12. pantu). Kā apgalvo mazākumtautību pārstāvji mazākumtautību izglītība tiek piedāvāta tikai krievu un poļu valodā, savukārt izglītība retāk lietotās mazākumtautību valodās faktiski aprobežojas tikai ar

⁶⁹ Saskaņā ar vizītes laikā saņemto informāciju, 2011./2012. mācību gadā tika uzņemti 198 469 skolēni, no tiem 55 435 skolēni mācījās pēc mazākumtautību valodas programmas, tostarp divpļūsmu skolās, no tiem 53 254 skolēni apguva programmu krievu valodā. 22 333 no 90 859 skolēniem, kas apmeklēja pirmsskolas izglītības iestādes, mācījās mazākumtautību valodās, tostarp 21 880 – krievu valodā.

⁷⁰ Minoritāšu pārstāvji uzskata, ka pašvaldības iestādes lēmums neveidot krievu valodas klasi Tukumā, Latvijas rietumu daļā, pretēji neatlaidīgiem vecāku lūgumiem ir saistīts ar faktu, ka apmēram 50 % minoritāšu iedzīvotāju nevar piedalīties vēlēšanās.

⁷¹ Ieteicamais skolēnu skaits joprojām ir 12 skolēni, taču īstenošana netiek uzraudzīta.

valodas mācīšanu, kamēr pārējos priekšmetus pasniedz latviešu vai krievu valodā. Tādēļ vecāki ir spiesti izvēlēties starp latviešu vai krievu valodām kā bērna mācībvalodu, kas rada būtiskas sekas bērnu vēlākai integrācijai darba tirgū. Tā kā vairums vecāku vēlas, lai bērns apgūtu abas plaši lietotās valodas papildus mazākumtautību valodai un angļu valodai, ievērojams skaits vecāku neizvēlas sūtīt savus bērnus mazākumtautību skolās, lai nodrošinātu viņiem iespējas mācīties vismaz citās valodās, tādejādi galu galā pakļaujot skolas likvidēšanas riskam.⁷²

114. Tāpat Konsultatīvā komiteja pauž bažas par diskusiju atsākšanos sabiedrībā saistībā ar mazākumtautību izglītību, ko šoreiz izraisīja dažu Saeimas deputātu aicinājums pārtraukt mazākumtautību pirmsskolas izglītības iestāžu finansēšanu no valsts budžeta. Konsultatīvā komiteja atkārtoti uzsver dzimtās valodas nozīmi bērna kognitīvajā attīstībā, tostarp vēlāk apgūstot citas valodas. Turklāt Komiteja atzīmē mazākumtautību pārstāvju nopietnās bažas par šo situāciju, uzskatot, ka tā ir vēl viena iniciatīva, lai mazinātu viņu tiesības, un atzinīgi vērtē Izglītības un zinātnes ministrijas lēmumu izveidot pirmsskolas izglītības darba grupu, kas izvērtē iespējas, kā uzlabot latviešu valodas kā mācībvalodas kvalitāti krievu valodas pirmsskolas izglītības iestādēs. Konsultatīvā komiteja pauža raizes, uzzinot, ka Rēzeknes pašvaldība ir nolēmusi slēgt pirmsskolas izglītības iestādi ar poļu mācībvalodu, kas kopš atvēršanas 2002. gadā ir ļoti populāra, un līdz šim saņēmusi vairāk pieteikumu nekā bērnu skaits, ko tā spēj uzņemt. Konsultatīvā komiteja ar interesi atzīmē, ka pēc vecāku un minoritāšu pārstāvju ierosinājuma ir paredzēta šī jautājuma sabiedriska apspriešana ar skolas vadību un pašvaldību.

115. Tāpat Konsultatīvā komiteja atzīmē Latgales reģionā veiktās aptaujas un pētījumus, saskaņā ar kuriem 77 % respondentu vēlas, lai skolās pasniedz latgaliešu valodu vai nu kā mācībvalodu, obligāto otro valodu vai izvēles priekšmetu.⁷³ Tā uzskata, ka izglītības ieviešana latgaliešu valodā vispārējās izglītības skolās būtu atbilstošs solis, lai īstenotu Valsts valodas likumā noteiktās garantijas latgaliešu valodai.⁷⁴

Rekomendācijas

116. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes turpināt pasākumus, lai nodrošinātu kvalitatīvu izglītību mazākumtautību valodās, tostarp pirmsskolas līmenī, un Izglītības likuma 41. panta vienlīdzīgu īstenošanu visā Latvijā neatkarīgi no mazākumtautību kopienu pārstāvības pašvaldībās.

117. Tāpat Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes cieši sadarboties ar mazākumtautību kopienu pārstāvjiem, tostarp vecākiem, lai nodrošinātu, ka nopietni tiek ņemtas vērā viņu intereses un bažas par mācībvalodām un kvalitātes standartu uzraudzību mazākumtautību skolās.

⁷² Demogrāfiskās situācijas dēļ Latvijā slēdz ievērojamu skaitu skolu, balstoties uz principu „nauda seko skolēnam”.

⁷³ Skatīt Sanitas Lazdiņas un Heiko Martena (Heiko Marten) rakstu „*Latgalian in Latvia: A Continuous Struggle for Political Recognition*” žurnālā „*Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*”, 2012. gada 24. aprīlis.

⁷⁴ Valsts valodas likuma 3. panta 4. punktā noteikts: „Valsts nodrošina latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida saglabāšanu, aizsardzību un attīstību”.

Valsts valodas apguve

Pirmā cikla secinājumi

118. Konsultatīvā komiteja savā pirmajā viedoklī atzina, ka kopumā tiesiskajiem pasākumiem ar mērķi nostiprināt latviešu valodas statusu un lietošanu nevajadzētu atņemt nacionālo minoritāšu kopienām Vispārējā konvencijā noteiktās valodu tiesības. Tā turklāt aicināja valsts iestādes pievērst pastiprinātu uzmanību kvalitātei, kādā latviešu valodu māca personām, kas pieder pie mazākumtautībām, un izvēlēties elastīgu metodiku, kas pielāgota dažādu personu kategoriju īpašām vajadzībām.

Pašreizējā situācija

a) Pozitīvi uzlabojumi

119. Konsultatīvā komiteja ar gandarījumu atzīmē latviešu valodas prasmes nepārtraukto uzlabošanu sabiedrībā kopumā. Latviešu valodas aģentūras 2011. gadā veiktais un publicētais pētījums liecina, ka vairāk nekā 90 % respondentu, kuru dzimtā valoda ir krievu valoda, ir norādījuši, ka prot latviešu valodu⁷⁵, un tas atbilst neoficiālajām aplēsēm. Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka 2011. gada nogalē pieņemtais Ministru kabineta lēmums, nosakot, ka pamatskolās 40 % mācību priekšmetu jāpasniedz valsts valodā vai bilingvāli, faktiski ietekmēja tikai divu skolu darbu, jo lielākā daļa skolu jau bija palielinājušas latviešu valodas kā mācībvalodas lietošanu, lai pienācīgi sagatavotu skolēnus vidusskolas izglītībai. Tāpat Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtē Latviešu valodas aģentūras nepārtraukto līdzdalību latviešu valodas apguves kvalitātes uzlabošanā un valodas kursu organizēšanā pedagogiem un vecākiem.

b) Neatrisināti jautājumi

120. Konsultatīvo padomi satrauc ziņojumi, ka dažas mazākumtautību skolas ir izjutušas tādu spiedienu apliecināt vēlmi palielināt priekšmetu skaitu, kas tiek mācīti latviešu valodā, ka to darījušas, lai gan tām trūcis atbilstošu profesionālo resursu. Pēc mazākumtautību pārstāvju teiktā, daudzus mācību priekšmetus, kurus saskaņā ar oficiālajiem dokumentiem pasniedz latviešu valodā, patiesībā māca, apvienojot krievu un latviešu valodu, īpaši Latgales reģionā. Šāda situācija rada skolēniem nelabvēlīgus apstākļus, jo tiek ne tikai ierobežotas iespējas apgūt latviešu valodu, bet arī ietekmēta izglītības efektivitāte kopumā. Atzinīgi vērtējot centienus skolās paplašināt pieejamību mācībām latviešu valodā, Konsultatīvā komiteja tomēr uzskata, ka jāpievērš lielāka uzmanība piedāvātās izglītības kvalitātes nodrošināšanai, tostarp nodarbinot latviešu valodas skolotājus, kuriem dzimtā ir latviešu valoda, vai pasniedzot priekšmetus latviešu valodā. Turklāt Konsultatīvā komiteja atsaucas uz nepārtrauktiem ziņojumiem, ka pieaugušajiem un vecāka gadagājuma cilvēkiem ir īpaši sliktas latviešu valodas zināšanas, un uzskata, ka vecākiem jāpiedāvā vairāk kursus, lai pienācīgi veicinātu viņu līdzdalību ar skolām saistītu lēmumu pieņemšanas procesā.

121. Konsultatīvā komiteja atzīmē mazākumtautību pārstāvju kopumā pozitīvo attieksmi pret centralizētajiem latviešu valodas eksāmeņiem 2011./2012. mācību gada sākumā. Taču tā vērs uzmanību mazākumtautību pārstāvju bažām, ka eksāmenā tika likts nesamērīgs uzsvars uz latviešu valodas gramatikas zināšanām un vārdu krājumu, nevis analītiskajām spējām, un tādēļ eksāmens nebija piemērots vidusskolas līmenim. Kopumā atbalstot centralizēto eksāmenu nepieciešamību, mazākumtautību pārstāvji tomēr norāda arī uz oficiālo statistiku, kas parāda, ka mazākumtautību skolu absolventu rezultāti ir nedaudz sliktāki par latviešu valodas skolu beidzēju rezultātiem, īpaši ārpus Rīgas. Tas liecina, ka daudzās skolās skolēni

⁷⁵ Skatīt Nacionālā ziņojuma 80. rindkopu.

nav pienācīgi sagatavoti pārejai no mazākumtautību valodas uz latviešu valodu un vairākumam skolēnu būtu vajadzējis vairāk laika. Šajā jautājumā Konsultatīvā komiteja uzskata, ka jāturpina veikt aptaujas un pasākumi, lai salīdzinoši uzraudzītu standartus visās skolās, nodrošinot mērķtiecīgu atbalstu tām skolām, kas saskaras ar noteiktām grūtībām.

Rekomendācijas

122. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes turpināt pasākumus, lai uzlabotu skolēnu latviešu valodas zināšanas visās skolās, izvēloties elastīgāku pieeju un tādējādi nodrošinot, ka tikai atbilstoši kvalificēti pedagogi tiek pieņemti darbā, lai mācītu latviešu valodā, un neciestu izglītības kvalitāte. Turklāt jānodrošina pieaugušajiem, tostarp vecākiem, vairāk iespēju apgūt latviešu valodu.

Vispārējās konvencijas 15. pants

Institucionālais ietvars mazākumtautību līdzdalībai lēmumu pieņemšanā

Pirmā cikla secinājumi

123. Savā pirmajā viedoklī Konsultatīvā komiteja pauda bažas par lēmumu slēgt valsts iestādi, kas koordinē mazākumtautību aizsardzības politiku, un aicināja valsts iestādes nodrošināt šādas institūcijas turpmāku darbību. Tā arī uzskatīja, ka Mazākumtautību līdzdalības veicināšanas padomei ir pārāk ierobežota loma attiecīgo lēmumu pieņemšanas procesā, un aicināja valsts iestādes sadarbībā ar nacionālo mazākumtautību pārstāvjiem atrast veidu, kā to padarīt efektīvāku.

Pašreizējā situācija

a) Pozitīvi uzlabojumi

124. Konsultatīvā komiteja ar gandarījumu atzīmē vairāku konsultatīvo padomju un citu konsultatīvo mehānismu nepārtraukto darbību, sekmējot mazākumtautību līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesos. Lai gan nevalstisko organizāciju un iniciatīvu loma kopumā ir palielinājusies un ir izveidotas vairākas vietējas nozīmes platformas, lai iesaistītu iedzīvotājus publiskās diskusijās, Latvijas Pilsoniskā alianse, juridiska organizācija, kurā darbojas 127 biedri, tostarp astoņas mazākumtautību organizācijas, piedalās Ministru kabineta un ministriju darba grupu sēdēs, kā arī Saeimas komiteju sēdēs. 2008. gada nogalē arī Mazākumtautību konsultatīvā padome atsāka savu darbību kā Valsts prezidenta Mazākumtautību konsultatīvā padome. Konsultatīvā komiteja īpaši atzinīgi vērtē ziņojumus, ka beidzamo gadu laikā prezidents regulāri apmeklē Mazākumtautību konsultatīvās padomes sēdes, kas notiek reizi divos mēnešos, un izrāda aktīvu interesi par jautājumiem, kas piesaistījuši viņa uzmanību, tādējādi sekmējot turpmākas tikšanās ar attiecīgajām ministrijām un darba grupām. Tāpat tā ar gandarījumu atzīmē prezidenta aktīvo lomu attiecībā uz mazākumtautību jauniešu iesaistīšanu un dialoga uzsākšanu ar skolām par mazākumtautībām būtiskiem jautājumiem.

125. Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtē arī vairāku ministriju konsultatīvo grupu darbību, piemēram, Kultūras ministrijas 2012. gada beigās izveidoto romu īpašo konsultatīvo padomi, kurā ir pārstāvētas sešas romu nevalstiskās organizācijas, kā arī Konsultatīvo padomi mazākumtautību izglītības jautājumos (skatīt iepriekš minētos komentārus par 12. un 14. pantu). Turklāt Mazākumtautību nevalstisko organizāciju pārstāvju Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību ieviešanas uzraudzības komitejā joprojām darbojas 21 mazākumtautību organizācija no dažādām Latvijas vietām. Visā Latvijā ir izveidotas arī pašvaldības līmeņa konsultatīvās padomes sabiedrības integrācijas

jautājumos, kurās līdzdarbojas arī mazākumtautību organizācijas, piemēram, Rīgā, Liepājā un Ventspilī, kā arī atklātā konkursa kārtībā ar pilsoniskās sabiedrības līdzdalību ir izveidota Konsultatīvā padome, lai uzraudzītu integrācijas pamatnostādņu īstenošanu.

b) Neatrisināti jautājumi

126. Konsultatīvā komiteja ar nožēlu atzīmē mazākumtautību pārstāvju kopīgo viedokli, ka, Īpašo uzdevumu ministrijai [Īpašo uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariātam] 2011. gadā nododot funkcijas Kultūras ministrijai, minoritāšu aizsardzības jautājumiem centrālā līmenī tiek veltīta ievērojami mazāka uzmanība un resursi (skatīt iepriekš minētos komentārus par 5. pantu). Minoritāšu pārstāvji ziņo, ka konsultācijas ar Nacionālo minoritāšu organizāciju komiteju faktiski nenotiek un lielākā daļa sanāksmju tiek rīkotas, lai informētu pārstāvjus par pieņemtajiem lēmumiem, nevis aktīvi un savlaicīgi mēģinātu iesaistīties šajos procesos. Šai saistībā Kultūras ministrijas pieņemtās integrācijas pamatnostādnes bieži tiek minētas kā piemērs. Vairākums novērotāju ir vienisprātis, ka pasākumi, lai noskaidrotu mazākumtautību pārstāvju viedokli, nav bijuši pietiekami plaši un savlaicīgi un vairums konstatēto problēmu netika ņemtas vērā. Konsultatīvā komiteja pauž bažas par patiesa dialoga trūkumu centrālā līmenī un acīmredzamo mazākumtautību kopienu atstumtības sajūtu, kas traucē veicināt integrētas un līdztiesīgas sabiedrības veidošanos. Vairāki Konsultatīvās komitejas sarunu partneri uzskata, ka tā sauktā Nepilsoņu kongresa (2013. gada martā dibināta NVO, lai pārstāvētu nepilsoņu intereses) pasākumi ir atbildes reakcija uz izolāciju, ko izjūt liela daļa mazākumtautību iedzīvotāju, un pauž nožēlu, ka Latvija nav centusies izveidot konstruktīvu dialogu ar šo grupu, lai novērstu turpmāku atstumšanu.

127. Konsultatīvā komiteja uzsver, cik būtiskas ir regulāras un efektīvas konsultācijas ar mazākumtautību kopienu pārstāvjiem, lai nodrošinātu, ka mazākumtautību bažas par visām būtiskām tēmām tiek izprastas un ņemtas vērā. Šādas visaptverošas konsultācijas Latvijā ir īpaši svarīgas, jo liela daļa pie mazākumtautībām piederošo personu ir nepilsoņi un tādēļ nav tiesīgi piedalīties vēlēšanās un attiecīgi lēmumu pieņemšanā (skatīt turpmākos komentārus). Konsultatīvo komiteju satrauc mazākumtautību kopienu viedoklis, ka tikai valsts iestādēm visuzticīgākās organizācijas un personas tiek izraudzītas par viņu pārstāvjiem. Cik vien iespējams, padomju biedriem vajadzētu būt ievēlētiem no mazākumtautību kopienām, nevis valdības ieceltiem, un ir jāveic pasākumi, lai sadarbotos ar kopienām un tās informētu par dažādu padomju specifiskajām funkcijām un par to, cik svarīgi ir būt tajās pārstāvētiem, lai patiesi veicinātu līdzdalību. Tādēļ Konsultatīvā komiteja uzskata, ka sevišķa uzmanība jāpievērš konsultāciju efektivitātes veicināšanai augstākā politiskā līmenī, tostarp nodrošinot, ka dažādām konsultatīvajām padomēm ir noteiktas skaidras pilnvaras un kompetence, kuru labi izprot iedzīvotāji, un to locekļi patiesi pārstāv mazākumtautību kopienu viedokļus un bažas.

Rekomendācijas

128. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes pielikt lielākas pūles, lai veicinātu efektīvu un savlaicīgu mazākumtautību pārstāvju līdzdalību visu lēmumu pieņemšanā par viņiem būtiskiem jautājumiem. Papildus konsultācijām vietējā un ministriju līmenī ir jāizveido efektīva sistēma, lai nodrošinātu mazākumtautību kopienu pārstāvju efektīvu līdzdalību centrālā līmenī attiecībā uz sabiedrībai svarīgiem plašākiem starpministriju jautājumiem, piemēram, sabiedrības integrāciju.

Mazākumtautību pārstāvība vēlēšanās institūcijās un valsts pārvaldē

Pirmā cikla secinājumi

129. Konsultatīvā komiteja savā pirmajā viedoklī aicināja valsts iestādes padarīt efektīvāku pie mazākumtautībām piederošu personu un viņu politisko organizāciju līdzdalību sabiedriskajā dzīvē, tostarp pārskatot Valsts valodas likuma piemērošanu attiecībā uz mazākumtautību valodu lietošanu vēlēšanu procesos. Ņemot vērā īpaši lielo nepilsoņu skaitu, viņu ilgo saikni ar Latviju un vispārēju pakļaušanu Vispārējās konvencijas aizsardzībai, Konsultatīvā komiteja papildus aicināja valsts iestādes apsvērt iespēju pārskatīt attiecīgos normatīvos aktus, politiku un praksi, lai nodrošinātu nepilsoņiem vēlēšanu tiesības pašvaldību līmenī. Ņemot vērā nesamērīgi zemo pie mazākumtautībām piederošu personu pārstāvību civildienestā, tā arī aicināja valsts iestādes veikt papildu pasākumus, lai veicinātu šo personu pieņemšanu darbā civildienestā, tostarp šai saistībā pārskatot noteiktās valodu prasības.

Pašreizējā situācija

a) Pozitīvi uzlabojumi

130. Konsultatīvā komiteja ar gandarījumu atzīmē ziņojumus par nelielu pie mazākumtautībām piederošu personu īpatsvara pieaugumu civildienesta augstākajā līmenī, tostarp jaunā izglītības un zinātnes ministra iecelšanu 2013. gada aprīlī.

b) Neatrisināti jautājumi

131. Konsultatīvā komiteja izsaka nožēlu, ka nav veikti uzlabojumi attiecībā uz vēlēšanu tiesībām pašvaldību līmenī, neskatoties uz atkārtotām starptautiskajām rekomendācijām šai sakarā, kā arī starptautisko pieredzi, kas rāda, ka politisko tiesību piešķiršana nepilsoņiem sekmē viņu integrāciju.⁷⁶ Tā atkārtoti aicina valsts iestādes apsvērt ilgtermiņa uzturēšanos kā kritēriju, lai piešķirtu balsstiesības pašvaldību vēlēšanās. Tāpat Konsultatīvā komiteja ar nožēlu atzīmē, ka Centrālā vēlēšanu komisija joprojām sniedz informāciju par vēlēšanām tikai valsts valodā, tostarp novados, kur mazākumtautības veido ievērojamu daļu no iedzīvotāju kopskaita. Tā nepiekrīt amatpersonu viedoklim, ka mazākumtautību valodu klātbūtne plašsaziņu līdzekļos, tostarp sociālajos plašsaziņas līdzekļos, varētu izpildīt funkciju – nodrošināt mazākumtautību kopienu pienācīgu informēšanu viņiem saprotamā valodā.⁷⁷ Šī informēšanas politika ignorē faktu, ka atsevišķās Latvijas daļās joprojām nav pieejams Latvijas kanālu pārklājums (skatīt iepriekš minētos komentārus par 9. pantu) un daļa vecāka gadagājuma iedzīvotāju, kuri nelieto elektroniskos plašsaziņas līdzekļus, ir pakļauti atstumtības riskam. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka, turpinot atstumt ievērojamu iedzīvotāju daļu no efektīvas līdzdalības sabiedriskajā dzīvē, pastiprinās viņu nošķirtību, un tā vietā, lai vairotu viņu interesi iegūt Latvijas pilsonību, tiks veicināta turpmāka radikalizācija.

132. Tāpat Konsultatīvo komiteju satrauc grozījumi Republikas pilsētas domes un novada domes deputāta statusa likumā, kuros noteikts, ka no 2013. gada apgabaltiesa var anulēt vēlēta deputāta pilnvaras, ja deputāta valsts valodas zināšanas neatbilst C1 līmenim. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka tā ir nesamērīga iejaukšanās demokrātijas procesā un ir jānosaka citi līdzekļi vēlētu pašvaldību deputātu latviešu valodas prasmju veicināšanai. Šai saistībā tā atzīmē saasinātās un visai negatīvās diskusijas sabiedrībā par dažu Saeimas deputātu valsts valodas zināšanām pēc 2010. gada vēlēšanām.⁷⁸ Visbeidzot Konsultatīvā komiteja pauž bažas par faktu, ka nepilsoņiem nepieejamo valsts civildienesta ierēdņu amatu saraksts tiek arvien

⁷⁶Skatīt, piemēram, 2011. gada oktobra Vietējo un reģionālo pašvaldību kongresa Rekomendāciju Nr. 317 (2011) par Latviju.

⁷⁷ Skatīt Konsultatīvās komitejas Otro tematisko komentāru par efektīvu līdzdalību, 2008. gada februāris.

⁷⁸ Skatīt Latvijas Cilvēktiesību centra Otro alternatīvo ziņojumu, 2013. gada jūnijs.

paplašināts, atsevišķos gadījumos neievērojot samērīgumu, kas savukārt ir pretrunā ar 15. un 4. pantu (skatīt abu pantu komentārus).⁷⁹

Rekomendācijas

133. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes piešķirt pastāvīgajiem iedzīvotājiem – nepilsoņiem balsstiesības pašvaldību vēlēšanās. Tas norādītu uz iecietību, kas varētu sekmēt integrāciju. Bez tam, tā stingri iesaka valsts iestādēm lielāku nozīmi piešķirt demokrātiskajai līdzdalībai, tostarp informācijas pieejamībai par vēlēšanām visiem iedzīvotājiem, nevis interesēm veicināt valsts valodas ekskluzīvu lietošanu.

134. Konsultatīvā komiteja mudina valsts iestādes veicināt un nodrošināt mazākumtautībām piederīgu personu efektīvu līdzdalību pārvaldē, tostarp pārskatot, vai pilsonības prasība ir patiešām nepieciešama un samērīga attiecībā uz visiem nepilsoņiem nepieejamiem amatiem valsts un pašvaldību iestādēs, kā arī aktīvi iedrošinot mazākumtautību izcelsmes kandidātus.

Līdzdalība sociālajā un ekonomiskajā dzīvē un valodas prasības profesionālo pienākumu pildīšanai

Pirmā cikla secinājumi

135. Konsultatīvā komiteja savā pirmajā viedoklī secināja, ka romi joprojām sastopas ar konkrētām grūtībām un diskrimināciju sociālekonomiskajā jomā, kas atsevišķos gadījumos liedz tiem piekļuvi sabiedriskiem pakalpojumiem, un aicināja valsts iestādes nekavējoties risināt šo problēmu. Tāpat Konsultatīvā komiteja pauda bažas par šķēršļiem, ar kuriem saskārās mazākumtautībām piederīgas personas, kuras pastāvīgi dzīvo Latvijā, bet kurām nav pietiekamu latviešu valodas zināšanu, lai stātos darbā. Tā aicināja valsts iestāde izraudzīties elastīgāku Valsts valodas likuma piemērošanas pieeju attiecībā uz latviešu valodas obligātu lietošanu noteiktās profesijās, lai sekmētu visu iedzīvotāju nodarbinātību.

Pašreizējā situācija

a) Pozitīvi uzlabojumi

136. Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka Nodarbinātības valsts aģentūra organizē virkni profesionālo apmācību bezdarbniekiem. Tā īpaši atzinīgi vērtē nepārtrauktu latviešu valodas kursu rīkošanu, kas ir ļoti pieprasīti mazākumtautību kopienu vidū.⁸⁰ Konsultatīvā komiteja ar gandarījumu atzīmē, ka 2011. un 2012. gadā tika atrasts finansējums, lai aptuveni 4500 cilvēku varētu apmeklēt šos kursus un vairāk nekā 80 % dalībnieku pēc tam nokārtotu valsts valodas eksāmenu un saņemtu apliecību.⁸¹ 2012. gadā Ministru kabinets piešķir finansējumu Sabiedrības integrācijas fondam, lai organizētu latviešu valodas kursus vēl 2000 cilvēkiem. Turklāt Latviešu valodas aģentūra piedāvā latviešu valodas kursus dažādām profesiju grupām, izmantojot e-apmācības. Konsultatīvā komiteja arī norāda, ka darba samaksas atšķirības starp dažādām etniskām grupām Latvijā joprojām ir salīdzinoši nelielas un nodarbinātības atšķirības starp etniskajiem latviešiem un citām grupām, kas ievērojami palielinājās 2008. gada ekonomiskās krīzes rezultātā, kopš 2011. gada ir stabilizējušās.

⁷⁹Saskaņā ar 2010. gada septembrī un oktobrī pieņemtajiem grozījumiem 1991. gada likumā „Par policiju” nepilsoņi turpmāk nedrīkst strādāt pašvaldības vai ostas policijā.

⁸⁰Līdz 2012. gada oktobra beigām 11 178 bezdarbnieku bija pieteikušies uz 4 525 brīvajām vietām 2012. gadaursos „Valsts valodas apmācība”.

⁸¹ Skatīt Nodarbinātības valsts aģentūras 2012. gada 6. decembra vēstuli Latvijas Cilvēktiesību centram.

b) Neatrisināti jautājumi

137. Konsultatīvā komiteja ar nožēlu atzīmē, ka Nodarbinātības valsts aģentūras iegūtā informācija joprojām liecina par ievērojamām nodarbinātības līmeņa atšķirībām starp latviešiem un citām etniskajām grupām 2011.-2012. gadā.⁸² Tāpat Konsultatīvo komiteju satrauc nesenie dati, kas apstiprina, ka kopumā nodarbinātības situācija joprojām ir sevišķi sarežģīta Latgales reģionā, kur mazākumtautības veido īpaši lielu daļu no iedzīvotāju kopskaita.⁸³ Tā uzskata, ka pašvaldību un reģionālajām iestādēm būtu jāpiešķir vairāk pilnvaru, lai tās varētu atbilstoši rīkoties, veicinot atgūšanos no ekonomiskās krīzes, un ir jāpiešķir atbilstošs finansējums šo pasākumu īstenošanai.⁸⁴ Konsultatīvā komiteja arī norāda, ka saskaņā ar attiecīgiem pētījumiem pastiprinātai mazākumtautību integrācijai darba tirgū izaugsmes periodā no 2002. gada līdz 2007. gadam kopumā bija pozitīva ietekme uz mazākumtautību integrāciju sabiedrībā, tostarp uz valodu prasmēm, jo mazākumtautības varēja apgūt latviešu valodu profesionālā līmenī darba vajadzībām.⁸⁵ Apzinoties latviešu valodas zināšanu nozīmi darba tirgū, Konsultatīvā komiteja tomēr uzskata, ka jāpievērš lielāka uzmanība mazākumtautību nodarbinātības veicināšanai, īstenojot plašākus pasākumus, ne tikai valodu apmācības, bet arī, piemēram, veidojot multietniska darbaspēka veicināšanas stimulus valsts un privātajā sektorā un mērķtiecīgas darbinieku darbā pieņemšanas kampaņas, lai piesaistītu kvalificētus mazākumtautību pārstāvjus.

138. Tāpat Konsultatīvā komiteja ar bažām atzīmē, ka profesiju saraksts, kuros nepieciešamas ļoti labas valodas zināšanas (C1 līmenis) ir vairākkārt paplašināts, tostarp privātajā sektorā, un, beidzoties pārejas periodam 2011. gada septembrī, ietver vairāk nekā 1000 profesiju.⁸⁶ Konsultatīvo komiteju īpaši satrauc atkārtotas atsauces uz jēdzienu „likumīgās sabiedriskās intereses”, lai gan nav skaidrs, ko īsti šis jēdziens ietver. Konsultatīvā komiteja ar gandarījumu atzīmē, ka šo jautājumu ir izskatījusi Administratīvā rajona tiesa (skatīt iepriekš minētos komentārus par 10. pantu), nospriežot, ka šādas intereses nav konstatētas vai Valsts valodas centra konstatētie pārkāpumi uzskatāmi par nenozīmīgiem. Tā atkārtoti uzsver savu viedokli, ka valodas zināšanu prasības nedrīkst būt nesamērīgas un tās ierobežo mazākumtautībām piederīgu personu iespējas dabūt darbu. Ja valsts valodas zināšanas ir patiesi likumīgs priekšnosacījums virknei profesiju, katrā atsevišķā gadījumā prasībām ir jābūt samērīgām ar aizstāvētajām sabiedrības interesēm, kas savukārt ir skaidri jānosaka un nedrīkst pārsniegt mērķa sasniegšanai nepieciešamo līmeni.⁸⁷

139. Tāpat Konsultatīvā komiteja atzīmē pētījumus par atšķirībām starp etniskajām grupām, tostarp arī saistībā ar piekļuvi sociālajiem pakalpojumiem, galvenokārt tādēļ, ka latvieši ir labāk informēti par savām tiesībām un viņiem ir attiecīgi kanāli, lai uzstātu uz pieejamās

⁸²Etniskie latvieši veido 62 % no iedzīvotāju kopskaita, savukārt gandrīz 55 % no tiem ir bezdarbnieki. Etniskie krievi veido 27 % no iedzīvotāju skaita un 29 % no tiem ir bezdarbnieki. Romi veido 0,7 % no bezdarbnieku skaita, kas ir divreiz vairāk nekā to procentuālais īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā, neskatoties uz faktu, ka liela daļa romu nav reģistrēti Nodarbinātības valsts aģentūrā. Saskaņā ar Nodarbinātības valsts aģentūras statistiku, vērā ņemams ir arī fakts, ka laikā no 2008. gada līdz 2012. gadam četrkārtējais ir to personu skaits, kuras nevēlas norādīt savu etnisko piederību.

⁸³ Skatīt Nodarbinātības valsts aģentūras publicēto informāciju par bezdarba līmeni 2013. gada martā, kas liecina, ka Latgales reģionā bezdarbs bija 21,4 %, Rīgas reģionā – 7 %, savukārt citos reģionos – no 12 % līdz 14 %. Skatīt <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=6>.

⁸⁴ Skatīt Konsultatīvas komitejas Otro tematisko komentāru par efektīvu līdzdalību, 2008. gada februāris un 2011. gada Kongresa rekomendācijas (iepriekš minētā zemsvēitras piezīme Nr. 73)

⁸⁵Plašākai informācijai skatīt Mihails Hazans „Etniskās minoritātes Latvijas darba tirgū no 1997. līdz 2009. gadam” grāmatā „Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? Sasniegumu, neveiksmju un izaicinājumu audits”, Rīga 2010.

⁸⁶ Skatīt Nacionālā ziņojuma 169. rindkopu.

⁸⁷ Skatīt Konsultatīvās komitejas Trešo tematisko komentāru par valodu tiesībām, 2012. gada maijs.

sociālās palīdzības saņemšanu.⁸⁸ Šai saistībā tā īpaši norāda uz lielo vecāka gadagājuma mazākumtautību iedzīvotāju daļu, kuriem joprojām ir ievērojamas valodas barjeras. Attiecībā uz pensiju pieejamību Konsultatīvā komiteja ar nožēlu atzīmē, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada spriedums Andrejevas lietā nav palīdzējis sniegt visaptverošu risinājumu saistībā ar nepilsoņu pensiju aprēķināšanu.⁸⁹ Tā atzīmē valdības viedokli, ka spriedums ir īstenots, parakstot divpusēju vienošanos ar Krievijas Federāciju un virkni citu valstu, kurās nepilsoņi ir strādājuši Padomju Savienības laikos, taču Konsultatīvo komiteju joprojām satrauc fakts, ka šīs vienošanās nav noslēgtas ar visām bijušajām Padomju Savienības republikām, tādēļ tās nevar atrisināt šo jautājumu attiecībā uz visiem nepilsoņiem.⁹⁰ Tā ar interesi atzīmē faktu par jaunas lietas iesniegšanu Eiropas Cilvēktiesību tiesā saistībā ar pensiju aprēķināšanu pēc piecu nepilsoņu sūdzību noraidīšanas Satversmes tiesā 2011. gada februārī saistībā ar likuma „Par valsts pensijām” attiecīgajiem pantiem.⁹¹

Rekomendācijas

140. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes pastiprināt centienus veicināt mazākumtautībām piederīgu personu nodarbinātības iespējas, īstenojot plašākus pasākumus, ne tikai valodu apmācības, un nodrošināt, ka īpaši skartie reģioni saņem mērķtiecīgu atbalstu, lai mazinātu ekonomiskās krīzes specifiskās sekas uz pašvaldību ekonomiku.

141. Tāpat Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes pārskatīt normatīvos aktus un administratīvo sistēmu, kas regulē pieeju sociālajiem pakalpojumiem, tostarp sociālā nodrošinājuma pabalstiem, lai izvairītos no tā, ka mazākumtautībām piederīgas personas nokļūst nelabvēlīgā stāvoklī viņu ierobežoto latviešu valodas zināšanu vai nepilsoņa statusa dēļ.

Vispārējās konvencijas 17. un 18. pants

Divpusējā sadarbība

Pirmā cikla secinājumi

142. Konsultatīvā komiteja savā pirmajā viedoklī uzskatīja, ka Latvijai jāpievērš lielāka uzmanība divpusējai sadarbībai minoritāšu aizsardzības jomā, un mudināja valsts iestādes turpināt attīstīt sadarbību ar kaimiņvalstīm, īpaši, lai sekmētu mazākumtautībām piederīgu personu pārrobežu kontaktu veidošanu.

Pašreizējā situācija

143. Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtē vairāku divpusējo vienošanos pieņemšanu ar mērķi sekmēt sadarbību ar kaimiņvalstīm, tostarp vienošanos starp Latviju un Krievijas Federāciju

⁸⁸ Skatīt Felicianā Rajevska „Sociālā integrācija” grāmatā „Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? Sasniegumu, neveiksmju un izaicinājumu audits”, Rīga 2010.

⁸⁹ 2009. gada 18. februāra lietā „Andrejeva pret Latviju” (Nr. 55707/00) Lielā palāta pieņēma spriedumu, ka „valsts iestāžu atteikums pieteicējai izmantot valsts pensijas tiesības, kas iegūtas līdz 1991. gadam, strādājot valsts iestādēs, kuru galvenā mītne atradās ārpus Latvijas, kā pamatojumu minot, ka viņai nebija Latvijas pilsonības” ir 14. panta pārkāpums kopsakarā ar 1. protokola 1. pantu.

⁹⁰ Andrejevas kundzei ar tiesas spriedumu tika izmaksāta kompensācija. Taču viņas pensija netika pārrēķināta, jo viņa nomira pirms vienošanās ar Krieviju stāšanās spēkā 2011. gada 19. janvārī. Šī atzinuma pieņemšanas brīdī tiesas sprieduma izpildi joprojām uzraudzīja Ministru komiteja saskaņā ar ECTT 46. pantu.

⁹¹ Skatīt Satversmes tiesas spriedumu Nr. 2010-20-0106 http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2010-20-0106.htm

par robežšķērsošanas atvieglošanu pierobežas iedzīvotājiem, kas stājās spēkā 2013. gada jūnijā.

Rekomendācijas

144. Konsultatīvā komiteja mudina valsts iestādes turpināt savus centienus, lai veicinātu sadarbību par jautājumiem, kas attiecas uz mazākumtautību aizsardzību, saskaņā ar labu kaimiņattiecību principiem.

III NOSLĒGUMA PIEZĪMES

145. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka šīs noslēguma piezīmes varētu kalpot par pamatu secinājumiem un rekomendācijām, ko Ministru komiteja pieņems attiecībā uz Latviju.

Pozitīvi uzlabojumi

146. Kopš Konsultatīvās komitejas pirmā viedokļa pieņemšanas 2008. gada oktobrī Latvija ir turpinājusi pievērst uzmanību pie mazākumtautībām piederīgu personu aizsardzībai. 2011. gada martā veiktā iedzīvotāju un mājokļu skaitīšana sniedz vērtīgu un plašu informāciju, tostarp par izglītības un ienākumu līmeni, kas ir būtiska mērķtiecīgas politikas izstrādei. Minoritāšu pārstāvji varēja brīvi izvēlēties savu etnisko piederību vai arī nenorādīt izvēli. 2011. gadā un 2013. gadā tika vienkāršota pilsonības iegūšanas kārtība nepilsoņu bērniem.

147. Pēdējo gadu laikā ir veikti vairāki uzlabojumi normatīvajos aktos par diskriminācijas novēršanu, un iedzīvotāji arvien biežāk konsultējas ar Tiesībsarga biroju. Vairākas valsts iestādes veic pētījumus par diskrimināciju un tās izpausmēm Latvijā, tostarp ar pilsoniskās sabiedrības atbalstu. Ir organizēti semināri policijas darbiniekiem, lai veicinātu izpratni par cilvēktiesībām, un Tieslietu ministrijas pakļautībā ir izveidota darba grupa, kuras uzdevums ir apzināt esošos trūkumus normatīvajos aktos saistībā ar naida noziegumiem, tostarp naidpilniem izteikumiem.

148. Katru gadu arvien tiek rīkoti daudzi mazākumtautību kultūras pasākumi, kurus atbalsta dažādu līmeņu valsts iestādes. Organizē arī kursus un kapacitāti palielinošas apmācības mazākumtautību apvienībām, lai vairotu to iespējas efektīvi līdzdarboties kultūras dzīvē. Pašvaldību iestādēm un pilsētas domēm ir pozitīva loma daudzās Latvijas daļās, tostarp Rīgā, iecietības un sapratnes veicināšanā starp dažādām etniskajām grupām, organizējot diskusijas sabiedrībā par kopīgiem aktuāliem jautājumiem, kā arī atbalstot kultūras un cita veida projektus, kuru mērķis ir vairojot iedzīvotāju izpratni par mazākumtautību īpašo identitāti un sekmēt savstarpēju saskarsmi un mijiedarbību.

149. Latviešu valodas prasmes mazākumtautību kopienās ir ievērojami uzlabojušās, un vairums cilvēku spēj sazināties latviešu valodā, tostarp valsts iestādēs. Daudzos novados un iestādēs ir rasti pragmatiski risinājumi, lai minoritāšu pārstāvji varētu iesniegt saraksti mazākumtautību valodās un saņemt atbildi latviešu valodā ar kopsavilkumu mazākumtautību valodā. Vairākos gadījumos tiesa ir apšaubījusi Valsts valodas centra piemēroto sodu likumīgumu, un Tieslietu ministrija ir veikusi pasākumus, lai ieviestu lielāku jēdziena „likumīgās sabiedriskās intereses” skaidrību saistībā ar valsts valodas politikas īstenošanu.

150. Vispārējās, tostarp pirmsskolas izglītības iestādēs joprojām tiek nodrošināta izglītība mazākumtautību valodā ar valsts finansējumu, un vairāk nekā 25% skolēnu mācās pēc mazākumtautību valodu programmām. Arvien vairāk mazākumtautību valodu skolu skolēni vēlas mācīties bilingvāli, un vienā no Rīgas skolām ir atvērta pirmā bilingvālā klase bērniem, kuru dzimtās ir latviešu un krievu valoda. Izglītības un zinātnes ministrija ir izstrādājusi visaptverošu politikas plānu saliedētības veicināšanai izglītībā un ir apņēmusies veicināt romu bērnu turpmāku integrāciju, pieņemot darbā skolotāju palīgus.

151. Kopumā nevalstisko organizāciju loma ir palielinājusies, un ir izveidotas sabiedriskās platformas, arī pašvaldību līmenī, lai sadarbotos ar iedzīvotājiem un pastiprinātu pilsoņu ietekmi uz pārvaldību. Turklāt darbu turpina vairākas konsultatīvās padomes un citi konsultatīvie mehānismi, veicinot mazākumtautību līdzdalību lēmumu pieņemšanā, īpaši pašvaldību līmenī. Konsultatīvā padome mazākumtautību izglītības jautājumos aktīvi iesaistās

ministriju diskusijās un politikas izstrādē, un prezidents ir regulāri apmeklējis Mazākumtautību konsultatīvās padomes sēdes, aktīvi interesējoties par jautājumiem, kas piesaistījuši viņa uzmanību, un to ļoti augstu vērtē mazākumtautību kopienas.

Problēmjaautājumi

152. Ratifikācijas laikā Latvija ir pievienojusi Deklarāciju, kā rezultātā nepilsoņu iespējas izmantot Vispārējā konvencijā noteiktās tiesības joprojām ir ierobežotas. Naturalizācijas temps kopš 2007. gada ir joprojām zems. Saskaņā ar aptauju rezultātiem 2013. gada sākumā lielai daļai gandrīz no 300 000 nepilsoņu trūka pārliecības iziet procesu, jo vidēji 40 % pretendentu nenokārto obligāto valodas eksāmenu. Tādēļ ir pastiprināti jācenšas patiesi atbalstīt visi nepilsoņi un veicināt pilsonības iegūšanu. 2013. gada maijā pieņemtajos Pilsonības likuma grozījumos ir ieviests jēdziens „valstsnācija” attiecībā uz etniskajiem latviešiem un līviem un ietvertas jaunas prasības, kas varētu apgrūtināt nepilsoņu naturalizācijas procesu. Turklāt beidzamo gadu laikā ir saasinājušās negatīvās diskusijas sabiedrībā par nepilsoņiem un viņu iespējamo lojalitātes trūkumu un nevēlēšanos integrēties, ko pastiprina dažu valsts amatpersonu izteikumi. Daudzi pastāvīgie iedzīvotāji – nepilsoņi īpaši izteikti izjūt nevienlīdzību, jo viņiem ir liegta iespēja ieņemt vairākus valsts sektora amatus laikā, kad ES pilsoņiem tiek piešķirts vairāk tiesību pēc sešu mēnešu ilgas uzturēšanās valstī.

153. 2011. gada oktobrī pieņemtās integrācijas pamatnostādnes ir plaši kritizētas kā etnocentriskas un nekonstruktīvas sabiedrības izlīdzināšanās veicināšanā, jo tajās tiek nošķirti etniskie latvieši un citas tautības. Jāpievērš uzmanība ciešākai mazākumtautību pārstāvju iesaistīšanai pamatnostādņu īstenošanā un jānodrošina, lai pasākumu mērķis būtu veicināt sabiedrības izlīdzināšanos, ņemot vērā dažādību, nevis mazākumtautību kultūras integrācija „Latvijas valstsnācijā”. Vairāki internetā konstatēti naida runu gadījumi, galvenokārt attiecībā uz krieviem un latviešiem, ir saasinājuši negatīvas diskusijas sabiedrībā saistībā ar minoritātēm. Tiesībsargājošo iestāžu kapacitāte nav pietiekama, lai efektīvi novērstu naida noziegumus, savukārt krimināllikuma regulējumi joprojām nav piemērojami šajos gadījumos. Neraugoties uz neskaitāmiem ziņojumiem par etniska rakstura naidīgumu un diskrimināciju, ar ko saskaras atsevišķas grupas, piemēram, romi, Tiesībsargam ir ziņots tikai par dažiem gadījumiem, un vēl retāk tos izskata tiesās, jo iedzīvotājiem ir ierobežota informācija par pieejamiem tiesiskajiem līdzekļiem, un viņi tiem neuzticas.

154. Pēc tam, kad 2011. gada sākumā pārtrauca īpašās iestādes minoritāšu aizsardzības jautājumos darbību, atbalsts mazākumtautību kultūras pasākumiem centrālā līmenī ir mazinājies. Mazākumtautību kopienas nav pietiekami informētas par palīdzības mehānismiem un kompetences palielināšanas iespējām pašvaldību un centrālā līmenī. Kā ziņots, daudz biežāk tiek sniegts atbalsts aktivitātēm ar mērķi uzlabot latviešu valodas prasmes, nevis mazākumtautību īpašās identitātes, kultūras un tradīciju saglabāšanai un attīstīšanai. Nenotiek efektīvas konsultācijas ar mazākumtautību pārstāvjiem vai viņu iekļaušana saistībā ar atbalsta piešķiršanu projektu aktivitātēm. Finansējuma samazinājuma rezultātā ir sarucis pieejamo drukāto plašsaziņas līdzekļu skaits skaitliski mazāko mazākumtautību valodās. Kopumā mediju vide ir joprojām sadalīta divās lielās sociolingvistiskās grupās ar nelielu savstarpējo saskarsmi un nedaudzām divvalodu iespējām, kas vēl vairāk palielina plaisu sabiedrībā. Plašsaziņas līdzekļi bieži vien atspoguļo mazākumtautības, balstoties uz stereotipiem un aizspriedumiem, savukārt mazākumtautību pārstāvji uzskata, ka Elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome, kas cita starpā ir pilnvarota uzraudzīt televīzijas un radio pārraižu saturu, nav objektīva.

155. Tiesiskajā regulējumā par valodām izmaiņas nav veiktas. Latviešu valodas lietošana oficiālajā saziņā ir obligāta, un Valsts valodas centrs turpina uzraudzīt šo prasību izpildi, pārkāpuma gadījumā piemērojot sankcijas un naudas sodus, kas saasina spriedzi saistībā ar valodu tiesībām. Turpina paplašināt sarakstu ar profesijām, kurās nepieciešamas augsta līmeņa latviešu valodas prasmes, tostarp privātajā sektorā. Mazākumtautību kopienas un sabiedrība kopumā nav pietiekami informēta par noteikumiem un nosacījumiem, kādos gadījumos mazākumtautību valodu lietošana ir atļauta. Valsts iestādēm ir izteikts rājiens par publiskas informācijas izplatīšanu krievu valodā pat gadījumos, kad tas ir nepārprotami atļauts, piemēram, attiecībā uz sabiedrības veselību un drošību. Šai saistībā vairākkārt pieminētais jēdziens „likumīgās sabiedriskās intereses” joprojām ir slikti definēts un tiek pārāk bieži lietots.

156. Izglītības sistēma joprojām ir sadalīta valodu grupās ar ierobežotu savstarpējo saskarsmi, jo skolēni mācās pēc programmas latviešu vai mazākumtautību valodā, galvenokārt krievu. Lai gan izglītības reformas rezultātā ir uzlabojušās mazākumtautību skolēnu valsts valodas zināšanas, tā nav sekmējusi izpratni un draudzību starp dažādām etniskajām grupām. Daudzās mazākumtautību valodu skolās trūkst mācību līdzekļu un atbilstoši apmācītu pedagogu, tostarp priekšmetos, kas būtu jāpasniedz valsts valodā vai bilingvāli. Jāturpina centieni strādāt ciešā sadarbībā ar mazākumtautību pārstāvjiem, lai veidotu integrētu izglītības sistēmu, kas ar atbilstošu bilingvālu un multilingvālu metodiku apvieno iespējas iegūt efektīvu un kvalitatīvu izglītību mazākumtautību valodā un apgūt valsts valodu, vienlaikus veicinot sociālo integrāciju un savstarpējo saskarsmi starp dažādas izcelsmes skolēniem. Tas arī apmierinātu latviešu valodas skolu skolēnu vajadzības. Lai gan ir veikti pasākumi, lai veicinātu romu skolēnu skolu apmeklējumu un sekmes, viņu integrācija vispārējās izglītības skolās joprojām ir problemātiska. Būtu jānodrošina atbilstoši resursi un jāpalielina tādu profesionālu skolotāju palīgu skaits, kuri palīdz romu bērniem visā mācību laikā.

157. Pēc minoritāšu pārstāvju teiktā uzmanība mazākumtautību jautājumiem ir kopumā mazinājusies pēc īpašās valdības iestādes funkciju nodošanas Kultūras ministrijai. Lai gan pastāv vairāki konsultatīvie mehānismi, tikai daži nodrošina efektīvu līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesā, īpaši centrālā līmenī, jo netiek veikti pietiekami pasākumi, lai konsultācijas notiktu savlaicīgi un paustās bažas tiktu plaši ņemtas vērā. Mazākumtautību kopienas nav pietiekami informētas par dažādām padomēm un to funkcijām. Nepilsoņa statusa dēļ daudzām pie mazākumtautībām piederīgām personām nav tiesību piedalīties pašvaldību vēlēšanās. Minoritātes joprojām ir nesamērīgi maz pārstāvētas civildienestā un aizvien pastāv ievērojamas nodarbinātības atšķirības starp etniskajiem latviešiem un citām grupām. Tāpat nevienlīdzība joprojām ir vērojama attiecībā uz sociālajiem pakalpojumiem, tostarp dažu mazākumtautībām piederīgu nepilsoņu pensiju aprēķināšanā. Nepilsoņu atstumšana no būtiskiem sabiedriskās dzīves aspektiem ir veicinājusi viņu izolāciju, un ir nepieciešami saskaņoti centieni sadarboties ar šo iedzīvotāju daļu.

Rekomendācijas

158. Papildus pasākumiem, kas veicami, lai izpildītu Konsultatīvās komitejas viedokļa I un II daļā ietvertajās sīki izklāstītajās rekomendācijās, valsts iestādes tiek aicinātas īstenot šādus pasākumus, lai turpmāk uzlabotu Vispārējās konvencijas īstenošanu:

- aktīvi atbalstīt un veicināt visu nepilsoņu naturalizāciju, īstenojot mērķtiecīgus, izpratni veicinošus un informatīvus pasākumus un palielinot bezmaksas latviešu valodas kursu piedāvājumu; pārskatīt nepilsoņiem liegto valsts sektora amatu sarakstu atbilstoši absolūtas nepieciešamības un samērīguma kritērijiem un informēt iedzīvotājus, uz kuriem tas attiektos, par prasību pamatojumu;

- palielināt atbalstu darbībām centrālā un pašvaldību līmenī, lai saglabātu un attīstītu mazākumtautību īpašo identitāti, kultūru un tradīcijas, un cieši iesaistītu minoritāšu pārstāvjus attiecīgās līdzekļu piešķiršanas procedūrās;
- stiprināt normatīvos aktus un tiesībsargājošo iestāžu reakcijas kapacitāti, lai varētu nekavējoties un efektīvi reaģēt uz naida noziegumiem; veicināt mazākumtautību un sabiedrības kopumā izpratni par pieejamiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem pret diskrimināciju un etniska rakstura naidīgumu un mudināt tos izmantot;
- nekavējoties un skaidri nosodīt jebkāda veida neiecietības un necieņas izpausmes pret mazākumtautībām, īpaši no valsts amatpersonu puses, un par to piemērot sankcijas; diskusijās par integrāciju galveno uzmanību vērst uz iekļaušanu un dialogu neatkarīgi no etniskās piederības un apliecināt mazākumtautību kopienām, ka dažādība ir vēlama un tiek cienīta;
- pilnībā ievērojot izteiksmes brīvību, veicināt daudzveidīgākas plašsaziņas līdzekļu vides veidošanos, sniedzot atbilstošas iespējas personām, kas pieder pie mazākumtautībām, piekļūt kvalitatīviem plašsaziņas līdzekļiem savās valodās; nodrošināt neatkarīgu plašsaziņas līdzekļu satura monitoringu, iesaistot minoritāšu pārstāvjus, un palielināt plašsaziņas līdzekļu nozīmi sociālajā izlīdzināšanā, tostarp pastiprinot bilingvālu plašsaziņas līdzekļu izmantošanu;
- pārskatīt tiesisko un politisko ietvaru attiecībā uz valodu lietošanu, lai radītu atbilstošu līdzsvaru starp valsts valodas veicināšanu un mazākumtautībām piederīgu personu valodu tiesībām; mainīt īstenošanas monitoringa metodes, tiecoties uz konstruktīvāku un uz stimuliem vairāk balstītu pieeju; veicināt amatpersonu un visas sabiedrības izpratni par noteikumiem un nosacījumiem, kādos gadījumos drīkst lietot mazākumtautību valodas un šai saistībā precizēt jēdzienu „likumīgās sabiedriskās intereses”;
- veicināt integrētas izglītības sistēmas izveidi, kas sniedz visiem skolēniem iespēju saņemt kvalitatīvu izglītību valsts valodā un mazākumtautību valodās; nodrošināt mazākumtautību valodu skolām pienācīgus mācību līdzekļus un atbilstoši apmācītus skolotājus; nekavējoties pārtraukt romu izglītības segregāciju un palielināt nodarbināto skolotāju palīgu skaitu, lai veicinātu skolu apmeklējumu un sekmes;
- piešķirt pastāvīgajiem iedzīvotājiem – nepilsoņiem balsstiesības pašvaldību vēlēšanās, lai vairotu šo personu integrācijas un piederības sajūtu; stiprināt esošo mazākumtautībām paredzētu konsultāciju mehānismu pilnvaras, un nodrošināt, lai pārstāvju viedokļi un bažas tiktu savlaicīgi un efektīvi ņemtas vērā, pieņemot visus attiecīgos lēmumus centrālā un pašvaldību līmenī;
- aktīvi veicināt mazākumtautību pārstāvju pieņemšanu darbā valsts un privātajā sektorā, tostarp palielinot bezmaksas latviešu valodas un citu profesionālo kursu piedāvājumu; sekmēt pilnīgu un efektīvu vienlīdzību sociālo pakalpojumu piekļuvē visām pie mazākumtautībām piederīgām personām, tostarp nepilsoņiem.